

Het avontuur van den Geest

De plaats van den mens in dat avontuur

Matthijs Vermeulen

bron

Matthijs Vermeulen, *Het avontuur van den Geest. De plaats van den mens in dat avontuur.*
Amsterdamsche boek- en courantmaatschappij, Amsterdam 1947

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/verm030avon01_01/colofon.php

© 2017 dbnl / erven Matthijs Vermeulen

digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren i.s.m. **MATTHIJS VERMEULEN**

1

De enig waarlijke vooruitgang is die, welke zich beweegt van het bestaan naar de gedachte.

Alles wat ik zie en niet zie, van de dingen waarheen ik hier in dezen morgen mijn ogen wend tot aan de verste sterren-nevels, tekent in korte of lange perioden een baan van worden naar verworden, van geluid naar stilte, van beweging naar rust, van leven naar dood. Ik zou niets bemerken aan het einde van elke baan, noch aan haar begin, noch langs haar weg, ik zou er niets bemerken dan een machinale verglijding van alle dingen in dezelfde leegte, en naar dezelfde leegte, de mechanische verrolling van een toneel naar denzelfden nooit te vullen kleurlozen afgrond, wanneer ik niet over het bestaande heen de gedachte zag waardoor de dingen ontloken, welke hen vergezelden, welke hen omhult, waarmee zij bloeien, alsof de dingen zelve streefden naar gedachte, alsof de gedachte het eindelijk voortbrengsel is ener aarde, van een geheel universum, alsof alles geen ander laatste doel en wens heeft dan gedacht, herdacht te worden.

Tussen het talloze alles dat groeit en vervalst, dat zich maakt en ontmaakt, ben ik, mens, de enige mogelijkheid van onbegrensd denken. Temidden der oeverloze ruimten, temidden van alle verzinbare agglomeraties van moleculen en cellen, ben ik de enige die denkend en wetend kent, noemt, onderscheidt, de enige, voor zover ik bespeuren kan, die aan de dingen zin geeft, de enige voor wien de dingen zijn, de enige die voor de dingen is, de enige onmisbare. Wegens de gedachte ben ik niet enkel verschillend van alles. Ik ben ook van alles de reden van bestaan, en de eind-term, de wonderlijke bloesem.

2

Ik ben die baan gegaan van geluid naar stilte, van beweging naar rust, ik ga haar weer, ik wil weten waarom, ik wil mijzelf denken, mijn eigen gedachte worden, en kijk terug vanwaar ik kom.

Weinige jaren geleden ben ik een microbe geweest, vervaardigd door het organisme van mijn vader, en huisde bij hem naast miljoenen andere microben, menigvuldig als de zaden die van zomer tot herfst dwarrelen, stuiven, ritselen in een woud. Ik ben een microbe geweest, niet groter dan de ontelbare andere microben, welke overal onzichtbaar zwemmen of zwerven vanaf de eerste die werd in het eerste vruchtbaar oer-schuim. Wanneer men de microbe welke ik was, beziet met het oog van een elektronischen microscoop, dat mij twee en twintig duizend maal vergroot, ontwaart men reeds of ik man zal zijn of vrouw. Mijn bewegingen, mijn rythme, mijn mimiek, mijn gekrinkel vertolken een zeker streven, een drang, een wens, een wil. Die drang, wens en wil, dat streven, zijn nog niet verstaanbaar. Evenmin als ik de bedoelingen begrijp van het minuscule beestje, niet groter dan de punt eener speld, niet groter dan een stofdeeltje zwevend in een zonnestraal, dat op pootjes welke ik niet zien kan, maar gissen moet, voortkruipt over mijn papier, tusschen de letters die ik schrijf. Het is waarschijnlijk op zoek, op jacht naar voedsel. Wanneer het den omvang had ener kat, en wanneer zijn jachtterrein onder mijn ogen uitdijde in dezelfde verhouding, zou zijn bedrijvig gescharrel onmiddellijk verklaarbaar voor mij worden. Ik behoef het echter niet te begrijpen in zijn vermoedelijke listen om uit zijn loopkoers een overleg, een intelligentie te raden. Want

het leeft, ondanks zijn broze nietigheid. Onder den gezichtshoek van voedsel-verschaffing beschouwd, is het even intelligent als ik, misschien intelligenter dan ik. Het leert mij dat de intelligentie niet afhankelijk is van volume. Dit minuscule diertje bezit evenveel intelligentie als een paard, een walvis, een mammoeth en de reusachtigste der sauriërs, voor welke onze straten te smal zouden zijn om er te wandelen. Wanneer men de microbe die ik was honderdduizend maal kan vergroten, zal men zonder twijfel niet alleen bespeuren dat ik man of vrouw ben, doch er de onmiskenbare karakteristieken gewaarworden ener intelligente persoon.

Als microscopisch wezen, dat reeds geheel ikzelf is, gelijk de kastanje, de eikel, die ik opraap in het bos, de boom reeds zijn, als een beginsel en volheid van verlangen en keuze, ben ik overgeplant, verhuisd naar den schoot mijner moeder. Volgens hetgeen de biologen leren, vond ik er mijn weg, brak ik daar binnen, dank zij mijn ijver, mijn voortvarendheid, mijn geweld. Deze drift van mij kan natuurlijk slechts gemeten worden aan de drift der millioenen andere minuscule wezens, die tegelijk met mij hun reis ondernamen naar het mogelijke. Maar in dezen wedloop om een doel dat wij kenden, was het volgens de biologie mijn drift, mijn verlangen, mijn keuze, mijn inzicht welke den prijs veroverden. Ik had dus reeds zeggingschap in mijn aanvang, ik had reeds beschikkingsrecht, ik had reeds vrijheid, al herinner ik mij die niet, wijl ik toen het instrument ontbeerde om mij te herinneren. Daar ik ze bezat, dat recht, die vrijheid, dat bestuur, mag ik nu denken dat ik ze verliezen kon. Doch ik mag ook denken dat ik ze behield. Ik mag denken dat ik me, in dien rood-duisteren, bloedwarmen schoot, waar ik mij

vestigde, niet overliet aan het donkere toeval, maar dat ik, steeds bezinnend, steeds gedreven door mijn wens en droom van mijzelf, en steeds kiezend, mij de gestalte vormde welke ik als de mijne wilde, mij de werktuigen verschaft die ik begeren moest om mij te verwezenlijken gelijk ik was, gelijk mijn zelf mij zich verbeeldde en dacht. Zoals ik mij heden nog regeren, nog dwingen kan in elke richting van het bereikbare, en zelfs van het onbereikbare, zo mag ik met reden vermoeden, dat ik mij in de gonzende onrust van dien moederlijken schoot, tot aan de limiet van het voor mij bereikbare, mijn ingewanden ordende, zo goed ik kon, en genesteld in deze geheimzinnige chemische fabriek, wonend in deze lillende krocht, waaruit eertijds de toekomst gelezen werd, mijn eigen vezelen, zenuwen, spieren en beenderen bewerkstelligde, mijn eigen zintuigen, mijn eigen hersens tot de laatste harer kronkels, al de hulpmiddelen voor mijn sluimerende maar reeds aanwezige vermogens.

Toen ik mij met ontzaglijke moeiten had losgeworsteld uit den moederlijken schoot, kwam ik in de wereld zonder enig geheugen of kennis van deze aarde. Ik was even ongerept als de wassen plaat, de stalen draad, de blanke film, waarop nog geen enkel teken geschreven werd dat een storing verraadt der stilte. De biologie zegt dit, maar ik weet het ook door eigen bevinding. Ik bestond uit twee elementen toen ik het hol mijner moeder verliet: mijn inwendig Ik, dat willens het leven veroverd had; en mijn uitwendige gestalte welke door dat Ik over de aarde geleid zou worden, door welke dat Ik zich zou zien geleiden over de aarde. Zoals ik eerst in mijn vader gehuisd had, daarna in mijn moeder, zoo huisde ik voortaan in mezelf. Aanvankelijk kon ik dat niet weten, want mijn lichaam,

het toestel dat ik mij vervaardigde om de dingen te ervaren, te beseffen, was onvoltooid en slechts weinig geschikt voor mijn doel dan de microbe welke ik geweest was. Ik lag daar machteloos in mijn windselen, in mijn wieg, en al bezat ik de middelen om mij te uiten door een bijna onnaspeurbare plooiing mijner lippen, door een zekere modulatie der geluiden die ik uitstiet, door een zekere glanzing mijner ogen, deze vroegste manifestaties van het eigenlijke wezen dat mijn lichaam bewoonde, geschiedden met een ontoereikend instrument, en ik zelve kon ze toen niet kennen, omdat het werktuig mijner kennis nog onvolgroeid, ongeoeffend en haast onbruikbaar daar waakte of sliep in zijn windselen en in zijn wieg. Maar mijn diepe Ik was aanwezig in dat broze, onbekwame lijfje en toonde zijn tegenwoordigheid zodra mijn lichaam zich niet enkel herinnerde (want dat moest het doen vanaf zijn begin), doch zodra het vermocht zich zijn herinnering te herinneren.

3

Blank en onbeschreven geboren heb ik mij langzaam en geleidelijk uit de ervaringen en contacten met mijn wereld een geheugen gebouwd. Al wat mij gebeurde, al wat ik gewaar werd door een mijner zintuigen, en zelfs wat ik verzon, wekte aandoeningen in mij op, zachte of sterke, die zich in mij griften, de ene zeer duidelijk, de andere vager, maar alle onuitwisbaar. Zij vormen mijn verleden, mijn annalen, mijn historie. Een aantal dezer in mij geprente beroeringen keert automatisch tot mijn hersenen terug, wanneer de omstandigheden, waardoor mijn sen-

saties veroorzaakt en ingeschreven werden, min of meer gelijkend wederkeren. Een groot aantal ook dezer ingedrukte ervaringen zwerft gestadig door mij heen, vergezelt mij steeds als een stoet van materieloze beelden, welke zich schijnbaar volgens hun eigen nukken bij mijn hersens kunnen aanmelden. Hun gedragingen zijn oncontroleerbaar. Dikwijls overrompelen ze mij. Soms kan ik ze niet ontwijken. Geen enkel beeld kan ik vernietigen. Doch eveneens, en tegelijkertijd, kan ik naar believen rondwandelen langs dien ruimtelozen horizon mijner geschiedenis, alsof ik reis door een ver maar welbekend land. Naar believen kan ik deze of gene bladzijde opslaan mijner annalen en haar al of niet lezen. Ik ben dus tevens slaaf en tevens meester van mijn verleden, van mijn geheugen, van mijn historie. Ik onderging haar, ik onderga haar nog. Maar ik kan haar oordelen. Ik kan haar schiften naar mijn willekeur. Ik kan haar verwerpen of verdringen, ik kan haar toelaten en mij ermee verkwikken, kwellen of vermurwen.

Ik verricht deze schifting metterdaad, in het begin van mijn leven onbewust en machinaal, later meer en meer bewust en met overleg, doch altijd volgens een bijzonderen maatstaf. Mijn handelwijze tegenover mijn geheugen is los van elken dwang, vrij van elke noodzaak. Ik kan niet zeggen dat ik door geen enkele herinnering gebonden ben. Maar de herinneringen door welke ik mij binden laat, worden in mij gezift, gekozen, geëist volgens een van alle uiterlijke omstandigheden onafhankelijken waardemeter. Vooral in de eerste fasen van mijn leven en van mijn groei is het geenszins mijn intellectuele ik dat deze schifting verricht, want lange jaren blijft mijn intellectuele ik tot schifting en keuze onbekwaam. De

schifting geschiedt echter. Ik behoef mij slechts te vergelijken met kinderen van hetzelfde huis, van denzelfden stam, die gemodelleerd werden door dezelfde invloeden, dezelfde herinneringen als ikzelf, om onmiddellijk de flagrantste verschillen te bespeuren in de manieren waarop wij onze herinneringen schiften, verwerkten. Onloochenbaar werkt dus in mij een ander ik, en het werkt in mij met een strenge consequentie, volgens zijn eigen wetten en logica, met volharding, en zonder zich te storen aan factoren van buiten. Daar het mijn fysieke ik niet zijn kan, dat ik zoo zie ageren, kan het enkel een psychisch ik zijn, het Ik van mijn aanvang. Het was onbeschreven toen ik mij loswoelde uit den schoot mijner moeder. Het was ongerept als de eerste mens. Uit de vele voortdurende sensaties en ondervindingen welke het omringen, die op dat Ik neerdwarrelen, die het soms bedelven, soms dreigen te verstikken, die het dikwijls vrijwillig, dikwijls onvrijwillig ervaart, uit de duizenden soorten van indrukken oordeelt dat Ik, weegt het, schat het, doet het zijn eigen keus, bouwt het zijn eigen Herinnering, boekt het zijn eigen Geschiedenis.

Die Historie is kenbaar voor me, zodra ik mijn verleden met enige oplettendheid onderzoek. Klaarblijkelijk huist in mijn lichaam een wezen, dat door mijn fysieke gestalte kan beïnvloed worden, bevoorrecht of geschaad, maar dat haar ook gebruiken kan als zijn instrument. Ik zie dezen gestaltelooze factor bezig binnen me, vanaf de eerste herinnering welke zich etste in mijn geheugen, en die niet een ervaring was van buiten, doch een ervaring van binnen, zijn eerste, verre en zeer vroege revelatie, mijn eerste ondervinding zijner zeldzame natuur. Ik ken, ik zie de momenten waarin deze bewoner van me mijn

aards bestaan gemagnetiseerd, georiënteerd heeft, waarin hij aan mijn stoffelijke gedaante haar elektrische polariteit gaf, of tenminste trachtte haar die te geven met aanwending van al zijn kracht. Deze momenten zijn niet hersenschimmig, niet illusoir. Ze zijn wonderbaarlijk affirmatief. Ze zijn als een onzegbaar weldadige vlam door welke ik gegaan ben en opgetogen. Ik constateer ze gelijk ik het schijnsel en den gloed der zon gewaar word, het waaien van den wind, de kalmte van den violetten nacht, den geur van bloemen. Ik kan ze beredeneren, die momenten, waarin mijn geheime bewoner zich aan mij verkondigde. Ik kan ze negeren. Ik kan weerstand bieden aan de richting, aan de polariteit welke hij poogt mij op te leggen. Ik kan weigeren te luisteren naar zijn wenken, wensen of bevelen. Ik kan hem niet ignoreren noch loochenen. Ik kan hem beschouwen en behandelen als mijn vriend of als mijn vijand. Maar ik kan de momenten zijner werking, waarin hij mij zingend tot vloeiend lava hervormt, niet verklaren als een resultaat der omstandigheden in welke mijn tastbaar lichaam verkeert. Ik kan ze niet verklaren uit zuiver physische, uitwendige oorzaken. Want gelijke oorzaken, gelijke invloeden, hebben hier nimmer dezelfde gevolgen. Het is ook geenszins nodig kunstenaar te zijn, dichter, dromer, mysticus, of een ander min of meer exceptioneel georganiseerd mensen-exemplaar, om achter en in een autonoom lichamelijk bestaan de aanwezigheid te bespeuren van dat verborgen, arbeidzame Ik. Onverschillig welk mens, fijn of grof van maaksel, gezond of ziek, rijk of arm, jong of oud, rechtvaardige of booswicht, vrij of in ketenen, fortuinlijk of rampzalig, dapper of laf, onder alle meridianen, van alle rassen, onverschillig welk mens ervaart en weet dat

hij een Ander herbergt, en steeds zal hij de momenten waarin die Andere zich in hem openbaart, gedenken als minuten van geluk, van vluchtig, maar volkomen, overvloedig en onvergeetbaar geluk.

Ik is dus een ander. Een Ander, ja. Maar geen vreemde. Geen vijand. Wanneer ik voor mijzelf ontwijfelbaar moet waarnemen, dat hij uit mijn binnenste naar mijn dommelende zintuigen oprijst, en zonder dat ik ten gunste van die opvaart artificiële middelen behoef aan te wenden, wanneer ik gewaarword, hoe hij bij deze verschijningen telkens uit mijn binnenste opwelt als een brenger van geluk, en als ware mijn lichaam een stengel welke de prometheaanse vonk bevat, dan zou het waanzinnig van mij zijn om niet te vermoeden, eerst, en daarna te geloven, dat hij in mij het principieel vertegenwoordigt van iets boven alle mate behaaglijks, kostbaars, wensenswaardigs, heilrijks. Het zou waanzinnig van me zijn om dat principieel te verwaarlozen, mij ertegen te weren, het te ontvleugelen, er niet aan te gehoorzamen. Het zou waanzinnig van me zijn, wanneer ik hem, die reeds bij mij was in mijn kleinsten, microbischen toestand, die mij vervaardigde, met de middelen waarover hij beschikte in de rossige spelonk mijner moeder, wanneer ik hem die preëxisteerde aan alles wat in mij existeert, die mij volgens de meeste waarschijnlijkheid ook nu nog vervaardigt, en die mij geluk schenkt zodra hij zich in mij vergewissen laat, het zou waanzinnig van me zijn wanneer ik dezen bewoner van me niet uitriep als mijn soeverein, niet volgde als mijn meester, niet raadpleegde als mijn orakel, gelijk Socrates zijn daimon raadpleegde, wanneer ik niet zijn werking in mij, zijn toezicht, zijn macht over mij, naar gelang in mijn vermogen ligt, bevorderde.

4

Zo kwamen Hij en ik, die zijn lichamelijke gestalte, zijn huis, zijn instrument ben, temidden van het leven der aarde, onder de heldere en warme lamp van den dag, onder de koele, bleke glanzingen der maan en der sterren van den nacht. Altijd zijn wij tezamen geweest, Hij en ik. Als ik terugga langs de myriaden schakels mijner geboorten, want nooit ben ik anders ontstaan dan ik ontstond, van vader tot vader, van moeder tot moeder, eindig ik onvermijdelijk bij den eersten mens. Hoe ik mij ook de geschiedenis mijner komst in het leven laat verklaren, door metaphysische en mythologische of door physische en wetenschappelijke voorstellingen, wanneer ik van kiem tot kiem, van schoot tot schoot, door de honderden eeuwen van mijn verleden weeromreis naar het punt van mijn uitgang, naar mijn oorsprong, dan voert elk der veranderlijke wegen die ik nemen kan mij onfeilbaar tot die stip in den tijd, toen ik mij voor de eerste maal van al het omringende leven onderscheidde, en eerste mens was die voortaan mensen voortbracht. Zonder moeite zie ik mij terug in die verre maar preciese stip in den tijd. Ik had dezelfde zintuigen als de dieren rondom mij. Ik keek naar de dingen met dezelfde ogen, ik hoorde met dezelfde oren, ik rook ze met denzelfden neus, ik voelde ze met dezelfde zenuwen. Ik had dezelfde instincten als de dieren. Ik heb dezelfde manier om, vanuit den observatie-post die ik ben, mijn waarnemingen te interpreteren, als nuttig of schadelijk, als gevaarlijk of ongevaarlijk, als goed of slecht. Ik heb dezelfde aandoeningen, die op dezelfde wijze gegraduateerd zijn tussen hard en zacht, dapper en laf, zorgeloos en bekommerd, speels

en ernstig, troebel en zuiver, somber en licht. Ik heb dezelfde reflexen en reacties tegenover vreugde en pijn, vriend en vijand, liefde en haat, hitte en kou. Ik heb dezelfde behoeften door honger en dorst. Ik heb dezelfde neiging naar een wijfje, denzelfden drang om mij voort te telen. Ik gebruik dezelfde listen, dezelfde verraderijen om aan te vallen, om mij te verdedigen. Ik bouw een nest, een toevlucht, een woning gelijk het dier. Ik orden mijn menselijke soortgenoten in groepen, en plaats mij als leider, als chef aan hun hoofd, zoals dat bij de dieren gebeurt. Ik heb een nijverheid, ik bewerk mijn stukje aarde, gelijk een aantal dieren. Mijn gehele lichamelijke mechaniek werkt met dezelfde middelen en tot hetzelfde doel als bij de dieren. In mijn slaap nog droom ik gelijk het dier.

Maar vanaf mijn vroegsten tijd, vanaf mijn aanvang als mens, heb ik een hoedanigheid meer bezeten dan alle dier, dan alles wat leeft of rondom mij beweegt. Het dier bezit slechts een enkel verlangen, een enkelen horizon, het verlangen en den horizon van zijn lichaam. Ik bezit twee Verlangens, twee horizonnen, naast elkaar, tegelijkertijd, van elkander gescheiden, in elkaar vervloeiend. Eerst het verlangen van mijn lichaam, even sterk als bij het dier, of sterker, maar van dezelfde orde. Daarneden, daarboven, daardoorheen een gans verschillend Verlangen, dat ik nergens vind dan bij mij als mens, dat niets van al het bestaande mij vermag te doen ervaren dan ik als mens.

Vanaf het ogenblik mijner eerste geboorte heb ik verlangd meer te zijn dan ik ben, meer te kunnen dan ik kan, meer te kennen dan ik ken, en meer te maken dan wat is. Terwijl ik nog machteloos was, haveloos, hulpe-

loos, weerloos tegen het vuur, het ijs, het water, den storm, weerloos tegen leeuw, beer, tijger, wolf en slang, weerloos tegen mijzelf dien ik zag verouderen, verzwakken, verwelken, sterven, temidden van alles wat ik zag voorbijgaan, temidden van den niets en niemand sparenden dood, heb ik mij onvergankelijk verlangd en gedacht. Terwijl ik nog slechts een stok en een stuk steen tot wapen en gereedschap had, terwijl mijn vernuft het vernuft der dieren niet verder overschreed dan die stok en die steen, was ik in mijn jammerlijke broosheid reeds vermetel genoeg om mij onsterfelijk te verlangen, te denken en te weten. Alles wat ik zag weersprak dat uit mijzelf oprijzend verlangen. Mijn eigen lichaam, zonder klauwen, zonder schubben, zonder slag tanden, zonder gif op een aarde gekomen waar alom gevaar schuilde, mijn eigen lichaam, moeilijk en langzaam groeiende van kiem tot volwassenheid, immer en allerwegen kwetsbaar, weersprak en weerlegde onophoudelijk, onverholen, onverbiddelijk dat verlangen naar onsterfelijkheid. Mijn verstand begreep dat verlangen niet. Maar ik, mijn ander Ik, wilde langer duren dan de ganse vreemde, onbestendige aarde, dan de verre, zwijgende, hechte en toch raadselachtig veranderlijke sterren. Onder en ondanks al het vergankelijke verlangde ik de onvergankelijkheid. Niet enkel verlangde ik haar temidden mijner vreugde. Ik verlangde haar nog temidden mijner smart. Tussen al het levende, tussen al het zichtbare in de lucht, op de aarde, in de aarde, onder het water, maakte mijn ander Ik mij tot het enige wezen dat kon treden boven en buiten zijn stoffelijk zelf, boven en buiten den tijd, boven en buiten de ruimte. Ik weigerde den dood. En ik kon niet anders doen dan den dood weigeren. Opstand tegen de

algemene wet was het eerste gebod dat ik uit mijn binnenste ontving. Ik begroef mijn gestorvenen. Ik was de enige onder het levende die zijn gestorvenen begroef en herdacht. Ik plooiden hen gelijk zij geleefd hadden in den moederlijken schoot, en zo gevouwen legde ik hen in den grond, verlangend, en wetend, dat zij zouden herleven, hier of elders. Ik balsemde hen voor een eeuwigheid van duizenden ongestoorde jaren. Het onvergankelijke, het onsterfelijke, dat nergens voor mij bestond, noch boven mij, noch beneden mij, ik maakte het door de macht en het geweld van mijn verlangen.

5

Ik bezat nog een tweede hoedanigheid welke mij onderscheidde van alles dat zich rondom mij bewoog. Menig dier had een geluid, een kreet, een schreeuw, een zang, waarmee het te kennen gaf wie het was, hoe het was, en wat er in zijn binnenste roerde van lust, vreugde, zorgen, angst of leed. Op den dag toen het zijn gestalte aannam, toen het op de aarde verscheen in de gedaante welke het gedurende onafzienbare tijden in zijn voornaamste trekken en tekenende eigenschappen zou behouden, op den dag toen het voor de eerste maal zijn stilte verbrak, zich hoorde en zich horen liet, had die kreet, die schreeuw, dat geluid, opwellend uit de aandoeningen zijner ingewanden, zich als 't ware in zijn keel gegrift, onverzettelijk en onherroepbaar. Het dier kan de uitingen zijner inwendige roerselen nuanceren, moduleren, kleuren naar den aard der innerlijke impulsen welke drijven tot geluid. Maar het kan den vorm van zijn grondtoon niet wijzigen.

Het is gevangen in zijn kreet, in zijn schreeuw. Zoals het paard op zijn eersten dag hinnikte, de leeuw brulde, de ezel balkte, de kikker kwaakte, de gans snaterde, de olifant trompette, het rund loeide, de muis piepte, het schaap blaatte, de mus, zwaluw, kip, haan, pauw, krijsen, kraaien, kakelen, kwetteren, tjilpen, zo zal elk hunner het immer en overal doen, met de kenmerken van zijn typischen klank, tot het van de aarde verdwijnt en verstomt. Elk soort van klinkend dier is slechts een fractie, een moment der stem, welke uit het levend organisme opstijgt als tolk zijner innerlijke natuur, zijner gewaarwordingen van buiten of van binnen, en dit moment der algemene stem stolde bij ieder diersoort in een onveranderbare formule, alsof ieder soort haar indicatief kreeg, haar signalement.

Ook ik, sedert mijn aanvang als mens, had, gelijk de sonore dieren, een adem, een larynx, een tong, de middelen tot klank. Ik had vanaf mijn eersten dag in een grot, in een boom der wildernis, zonder twijfel een geluid. Hoe het was is slechts door de fantasie benaderbaar, want er bleef van dien vergeten oer-tijd geen enkele herinnering dan wat beenderen, wat schedels, en brokken silex. Mijn eerste geluid was vermoedelijk ongearticuleerd, zelfs in mijn krachtige jaren, als dat van het pasgeboren wicht. Ik had stellig geen taal, geen spraak, in mijn spelonk, in den hogen kruin van mijn boom. Ik was onbeschreven, ongeformuleerd, blank als de lucht, meer nog dan nu de mens is die ter wereld komt, en van alle wezens, welke een stem bezitten, was ik de eerste en enige die onbeschreven, ongeformuleerd op de aarde verscheen. Om kenbaar te maken wat mij innerlijk doorvoer, wat mij uiterlijk zo raakte, dat het als een golf on-

bedwingbaar naar mijn keel vloog om zich te vertolken in klank, moest ik alles verzinnen. Waarschijnlijk vormde ik, zoals de dieren, aanvankelijk een kreet, een schreeuw, of een serie kreten, schreeuwen, signalen. Misschien deed ik dit zelfs volgens het voorbeeld der dieren. En wanneer ik, die, steeds dezelfde, duizenden generaties doorlopen ging, enkel een voortbrengsel ware geweest van louter fysieke omstandigheden en factoren, dan had zich mijn stem ongetwijfeld en onfeilbaar gefixeerd in een kreet, of in een serie van kreten en signalen, tot den huidige dag, want niets in alles wat geluidmakend mij vergezelde, kon mij iets anders leren dan een kreet, een signaal.

Onloochenbaar dus ben ik gesuggereerd, ben ik gedwongen geworden door een oorzaak, agerend in mijzelf, onafhankelijk van iederen uiterlijken invloed, in opstand zelfs tegen iederen uiterlijken invloed, toen ik de grens overschreed van den schreeuw, toen ik de kluisters verbrak van kreet en ongearticuleerden klank, waarin al het levende geboeid lag. De innerlijke drang welke mij noopte tot geluid, was bij mij niet van een andere natuur dan bij het dier. Ik onderging de dingen, ik voelde vreugde of leed, angst of kommer welke mij van de dingen werden, ik zei ze gelijk het dier, met dezelfde waarachtigheid, met dezelfde intensiteit. Maar wanneer de natuur van het innerlijk wezen dat zichzelf en zijn aandoeningen te kennen wilde geven door geluid, bij mij en bij het dier niet verschilde in essens, bij het dier was deze natuur gebonden en beperkt, bij mij was zij vrij en onbegrensd. Ik had in mijn binnenste buikholte eenzelfde vreemde, gloeiende, dwingende prikkel als het dier om door klanken te getuigen van mijn bevindingen,

maar ik voelde dien radieerenden impuls in een oneindige macht en in oneindige mogelijkheden. Ik begon met een kreet en met mommelend gestamel, doch zij waren niet genoeg om weer te geven wat daar diep en onbegrijpelijk in mij woelde, bonzend, borend en schurend een uitweg zocht. Al wat ik hoorde rondom mij kon ik nabootsen, maar het was mij nimmer voldoende, en steeds wilde ik meer. Terwijl ik alles gevangen zag in zijn tekenend geluid, verzon ik mij eigen klanken. Nooit raakten mijn innerlijke wensen bevredigd, nooit uitgeput. Ik beproefde altijd nieuwe, altijd nieuwere. Onophoudelijk drong het onbekende uit mijn innerlijk op naar bekendheid, het onbestaande naar bestaan. Zonder enig onderrichtend voorbeeld rondom mij, zonder enige andere aansporing dan de vonk van mijn inwendig wensen en willen, schakelde ik mijn klanken op maten en in wisselingen van kort en lang. Ik ontdekte, ik schiep het rythme, en begeerde tegelijk myriaden verscheidene combinaties van rythme. Al wat ik hoorde was begrensd. Al wat ik verzon was grenzeloos en eindeloos. Om de dingen te kennen en te herkennen ging ik ze noemen, en ieder ding kreeg van mij een klank waarin het ik aanvoelend bevatte. Met de weinige standen en plooiën in welke ik mijn keel, mijn tong, mijn lippen kon zetten, schiep ik mij honderden talen, duizenden dialecten, miljoenen woorden. Altijd weer nieuwe talen, dialecten en woorden. Mijn eigen klinken beluisterend schiep ik tientallen muzieken, en steeds weer verschillende muzieken. Mijn innerlijke levende vonk, die zich onvergankelijk en onsterfelijk geweten had, wist zich ook vrij, en eindeloos, grenzeloos in hare vrijheid.

6

Ik bezit vanaf mijn vroegsten aanvang als mens nog een derde hoedanigheid welke mij onderscheidt van het dier, van alles wat leeft, van alles wat is.

De inwendige aandacht voor de wereld welke dieren, bloemen, planten, bomen moeten hebben terwille van hun behoud, hun welzijn, en de uitwendige sensaties welke zij van de wereld ontvangen door middel hunner zintuigen, leerden dieren, bloemen, planten, bomen lezen in de dingen, leerde hun zich rekenschap geven van de dingen, en gaf hun een verstand van de dingen, dat wegens zijn uiterste vernuft en scherpzinnigheid het mijne minstens evenaart, dikwijls overtreft, en waardoor ik mij steeds kan laten onderwijzen. Op menigvuldige trappen van schrandigheid, zeer lage en zeer hoge, bekijken en voelen dieren, bloemen, planten en bomen de dingen zoals ik dat doe of zou kunnen doen. Zij wikken en wegen het voordeel en nadeel, het nut of onnut der dingen. Zij bemijmeren en bepeinzen ze. Sprakeloos redeneren zij erover. Zij regelen hun reacties en reflexen volgens den invloed die van de dingen uitgaat en volgens het begrip dat zij van de dingen verwierven. Zij vormen zich ideeën van de dingen, en zij vormen zich die ideeën naar gelang de omstandigheden waarin de dingen hun verschijnen. Dieren, bloemen, planten en bomen stellen premissen en trekken conclusies. Zij maken inducties en deducties. Zij trekken consequenties. Met hun inwendige aandacht en hun uitwendige zintuigen voeren zij een groot aantal verrichtingen uit welke operaties zijn der hersenen, operaties van een werkenden geest door middel der hersenen, en die ik instinct noem, maar welke ik niet

anders zou mogen noemen dan denken, wanneer ik dieren, bloemen, planten en bomen slechts kon horen denken. En inderdaad denken zij. Inderdaad hebben zij een intelligentie, want volgens de strikte betekenis van dezen term lezen zij in de dingen, kiezen zij tussen de dingen. Zij hebben een soortgelijke intelligentie als de mijne, zij denken op dezelfde wijze als ik, met dezelfde logica, dezelfde dialectiek, dezelfde methode, dezelfde juistheid. Ik versta hun denken, ook als het zwijgend is. Zij tonen mij, de dieren tenminste, dat zij mijn denken begrijpen. Misschien zelfs, maar dat weet ik niet, kunnen zij, gelijk ik, denken dat zij denken, denken hoe zij denken, misschien kunnen zij daarenboven, gelijk ik, zich zien denken dat zij denken, zich zien denken hoe zij denken. Doch als de wijze waarop dieren, bloemen, planten en bomen verband leggen tussen hen en de dingen, dus denken, analoog is aan de mijne, ik kan mijn denken toepassen in een ruimte welke het gans verschillend maakt van het hunne. De gedachten der dieren, bloemen, planten en bomen zijn gebonden aan de stoffelijke verschijning, waarin en waarmee zij hun zichtbaren vorm kregen, en die gedachten worden uitsluitend gedetermineerd door de behoeften, de omstandigheden, de noodzakelijkheden van dat omhulsel. Hun intelligentie, zeer laag of zeer hoog, kan nimmer een wijdere ruimte bestrijken dan de zorg voor dat omhulsel, dan de zorg voor de toekomst van die stoffelijke verschijning. Hun denken reikt nooit verder dan de noden van den vorm waarin het vertoeft. Hun geest, hun intellect kan niets anders beramen en bezinnen dan de handelingen, welke door de levensvoorwaarden der gestalte waarin het verblijf houdt, worden gevorderd. Het denken van dier, bloem, plant en boom

is onverbreekbaar vergroeid, verstrengeld met het organisme waarin en waarvoor het fungeert. Zijn gezichtseinder wordt bepaald door de materie met welke het zich vervlocht, waaraan het dienstbaar is en welke het bestuurt tegelijk. Dieren, bloemen, planten en bomen kunnen hun gezichtskring niet verbreden; zij kunnen hem niet overschrijden. Zij kunnen niets denken dan zichzelf. Zij liggen omsloten in de gedaante welke zij zich gaven, machtig genoeg om haar te doen duren, maar onmachtig om er aan te ontsnappen, om te treden buiten zichzelf, om meer te verlangen dan zichzelf.

7

Ook ik als mens leef in den boei der noden van een stoffelijken vorm welke mijn gedachten dicteert, die door mijn gedachten beïnvloed, geleid en geregeld wordt. Ook ik als mens ben een complex van zich denkende materie. Maar door toedoen ener nietige wijziging in de mechaniek mijner hersens, welke ik bezig om de dingen die ik gewaarword te onderzoeken, te analyseren, te interpreteren, te registreren, te catalogiseren, door toevoeging aan dat waarnemingsapparaat van een kleine verbetering die geschiedde in den nacht der tijden, en op onverklaarbare, tot nu toe onnaspeurbare wijze, kan ik datgene wat mijn zintuigen of mijn innerlijke aandacht mij omtrent de dingen mededelen, niet enkel ondervragen, vertolken en verstaan als een voor immer aan de oorzaken onderworpen werktuig, doch als een instrument waarmee ik onafhankelijk van iederen dwang, van iedere beperking, alle dingen kan doorvorsen, kan ken-

nen, en ze door mijn kennis kan beheersen. De conclusies en consequenties welke ik trek uit den aard der dingen, de inducties en deducties welke ik maak zijn niet van een hogeren rang, gebeuren niet volgens een betere methode dan die der vissen welke in de donkere diepten van den oceaan zich toerustten met een lantaarntje en met een hengel, dan die der bloemen welke de schranderste mechanismen bedachten om haar bevruchting te verzekeren, dan die van planten en bomen welke voor de verspreiding hunner zaden de vernuftigste en bewonderenswaardig berekenende systemen hebben uitgevonden, getuigend van scherpzinnige overpeinzing. Bij mijn aanvang als mens was mijn intellect zonder twijfel minder voltooid dan dat van het merendeel mijner levende medegezellen op deze wereld. Doch terwijl dier, plant, bloem en boom zich en de dingen slechts hadden kunnen denken in den besloten cirkel van het eigen zijn en tussen de muren der onmiddellijke noden van dat eigen bijna onveranderlijke zijn, was ik vanaf mijn begin als mens op de aarde gekomen niet als iemand die is, doch als iemand die altijd worden zal en altijd worden moet. Mijn gedachte was niet van een hogere orde of van een andere essens dan het denken der orchidee, der mier, der bij, van den bever, van linde, esdoorn, paardebloem of distel. Mijn denken echter was niet gefixeerd aan de werktuigelijke behoeften der stof en der gedaante welke het gekozen had. Mijn kwetsbaar lichaam kon zich niet beter verdedigen dan duizenden andere levende wezens. Het vond zijn voedsel als elk ander levend wezen. Van af mijn eersten dag in de prehistorie tot op heden had ik ongewijzigd kunnen duren in hetzelfde animale gebaar. Mijn lijf zou niets liever gewenst hebben. Zelfs nu nog

begeert het soms terug te keren tot dien staat van dierlijke vergenoegdheid met het eenvoudige zijn. Maar de Gedachte die mij bewoonde en bewoog, wilde meer, en onvergelijklijk meer, dan de machinale herhaling van dat moment waarin zij zich verwerkelijk had in mijn vorm, van die seconde harer bezinning waarin zij mij creëerde. Nergens, in geen enkel der miljoenen levende of levenloze organismen, was het haar gelukt zich te materialiseren zonder tegelijk zich te kluisteren achter de onverzettelijke wanden van het omhulsel dat zij modelleerde. Nooit had zij verder kunnen zien dan de ogen, verder kunnen horen dan de oren, verder kunnen voelen dan de zenuwen, verder kunnen reiken dan de directe behoeften van het organisme waar zij huisde als een gevangene. Altijd bleef zij zinnen, altijd werkzaam, maar nimmer slaagde zij erin om haar creatieve, denkende energie in hetzelfde wezen uit te breiden, te doen duren, te bevrijden. Nimmer ook had zij zichzelf kunnen overschouwen in haar alomvattende, alles doorlichtende tegenwoordigheid, als enige kracht, als enig beginsel in menigvuldige, fragmentarische verschijningen. Nimmer had zij onverbrokeeld kunnen zijn, ongeschonden, volledig. Nimmer had zij zich kunnen zien in haar eenheid, in haar geheel.

Door mij als mens verwierf de Gedachte deze mogelijkheid van bevrijding en voltooiing. Toen ik in een woud der verste tijden voor het eerst op de wereld kwam, had ik niet enkel te leven en niet enkel te denken op welke wijzen ik mijn leven kon bewaren en bestendigen. Ik had de natuur te kennen van alle dingen welke ik ontmoette, of die ik met mijn zintuigen gewaarwerd. Maar ik wist niet, dat dit leren kennen van den aard der dingen mijn

functie was in het dichte, heimnisvolle woud mijner geboorte, waar mijn reis aanving over de wereld en door het heelal. Ik vermoedde dit zelfs niet. Ik weet nu pas dat het zo was, terwijl ik dit schrijf. Het lichaam waarin ik toen rondging, waakte en sliep, had nog geen enkele andere gedachte dan die van zijn behoud, en het behoud van hen, welke mij gelijkend met mij samen waren. Nooit wenste dat lichaam deze grenzen van zijn denken te verbreden, en het kon dit niet eens wensen of willen. Het was mijn eigen verborgen Ik, huizend in zijn lichaam, nog ongekend, nog ongeweten, nog onbevroed door zijn lichaam, het was mijn eigen wonderlijk verlangende Ik dat zijn lichaam naar de dingen dreef, naar alle dingen zonder onderscheid, om over elk ding onderricht te worden, om elk ding te beseffen, te begrijpen. Het dier gaat ook tot de dingen, om ze te ervaren, om ze te beproeven, om ze te vergelijken, om er conclusies uit te trekken, om eruit te kiezen. Doch het dier kan slechts tot een beperkt en bepaald aantal dingen gaan, en altijd of meestal langs dezelfde wegen. Ik echter heb mijn lichaam willen leiden naar een onbegrensde veelheid van dingen, en steeds langs andere wegen. Ik ging naar de dingen welke mijn lichaam nodig waren. Maar met denzelfden hartstocht ging ik naar de overbodige. Naar de nuttige en schadelijke; naar de vriendelijke en vijandelijke; naar de nabije en verwijderde; naar de bereikbare en de ontoegankelijke. Langs gemakkelijke of moeilijke wegen. Ik ging langzaam; stap voor stap. Maar ik ging overal, in elke richting. Niets ontweek ik. Voor niets deinsde ik terug. Alles wat ik ontwaarde lokte mij met gelijke krachten. Dikwijls aarzelde mijn lichaam, spartelde tegen, steigerde, duizelde als voor een afgrond, voor een bedreiging.

Steeds joeg ik het op, zweepte ik het voorwaarts. Telkens wendde ik mij naar andere en nieuwe dingen, of met nieuwe aandacht keerde ik naar oude dingen terug. Iedere ontmoeting, ieder raadsel dat zij me stelden, werd mij tot kennis. Ik peinsde en overwoog; ik zocht en speurde; ik vergeleek; ik maakte inducties en deducties; ik trok conclusies en consequenties. Nooit verzadigd, nooit voldaan ging ik door honderden, door duizenden generaties heen tot altijd dezelfde dingen en tot hun raadselen. Ik steeg van ervaring naar ervaring, van gissing naar gissing, van vermeende kennis naar juistere kennis, altijd volhardend, altijd onvermoeibaar, onverschrokken, onversaagbaar, en nooit te overwinnen, noch door de schrikbarende rampen, noch door den tegenstand van het weerbarstige lichaam dat ik bewoonde. Ontelbare malen heb ik mij in het begrijpen der dingen vergist. Ik heb gewaand dat de sterren gouden spijkers zijn, de zon een lamp, dat de aarde steunde op een schildpad, op een olifant, voortkwam uit een ei. Nimmer was ik door een uiterlijke noodzaak gedwongen om mijn begrip van de dingen te herzien, om mij een exactere voorstelling en gedachte van de dingen te maken. Toch heb ik immer, alle eeuwen door, mijn onderzoek, mijn overpeinzing hervat. Rusteloos. Buiten mijn wil, zonder dat mijn lichaam mij aanspoorde, werd ik getrokken, gedreven naar dit avontuur. Ik heb mijn lichaam geworpen in dit avontuur. Het heeft de gruwelijkste pijnen moeten trotseren van kerkering, folterbanken en schavotten terwille van dit avontuur. Op geen enkele wijze kon ik aan dit avontuur ontsnappen. Mijn denken gewerd mij, allengs en voortdurend vollediger en volkomener, alsof niet enkel ik de natuur der

dingen wilde kennen, maar alsof ook de dingen zelf gekend wilden en moesten worden door mij. Mijn geleidelijk gegraduateerde denken geschiedde zo alsof in mij de Gedachte zelve der dingen groeiende was, alsof ikzelf geroepen was om aan die Gedachte wezen, vorm en uitdrukking te verlenen; alsof ik niet enkel dacht, maar tevens gedacht werd door de Gedachte zelve; alsof die Gedachte, nadat zij de dingen verwekte, op de dingen wilde terugzien met volmaakte kennis van zichzelf, mij verenend, versmeltend met haar eigen Avontuur, mij bestemmend als incarnatie van het denken zelve, der Gehele Gedachte.

8

En zoals ik vanaf mijn eersten dag twee Verlangens had, - het ene, gedichteerd door de noden van mijn lichaam, het andere, mij aanwaaierend uit de onbekendheid, uit een gebied, ontoegankelijk, onwerkelijk voor mijn lichaam, en dat mijn lichaam zich niet verbeelden kon, - zo had ik vanaf mijn vroegsten tijd tot heden toe twee Gedachten, de ene gericht naar het zintuigelijk waarneembare, die onderzocht wat ik met mijn lichaam bespeurde, ontmoette, de andere die mij bevloog uit een regioon waarvan mijn lichaam niet de geringste ervaring, niet de geringste kennis, niet het geringste vermoeden kon hebben. Nauwelijks was ik bezig den aard en de gedragingen te leren begrijpen van het zichtbare, het tastbare, het hoorbare, het ruikbare, en nauwelijks, gehoorzaamend aan een ontegensprekelijk bevel vanuit mijn binnenste, was ik begonnen met mijn begrip van de waarneembare dingen

vast te leggen in een teken, in een herkenbaren vorm, alsof ik hen schiep en maakte voor de tweede maal, alsof ik reeds wist dat ik al het aanwezige slechts behoefde te denken en te kennen om het te kunnen nabootsen, te kunnen evenaren, alsof ik reeds wist dat ik al het aanwezige zou beheersen zodra ik het genoeg kende, alsof ik reeds met zekerheid wist dat ik al het aanwezige ooit genoeg zou kennen om het te kunnen herhalen, om het naar believen te doen wedergebeuren, nauwelijks had ik in beelden, lijnen, tekens en figuren de kleine uitgestrektheid welke ik overzag mij toegeëigend, en tegelijk, terwijl ik nog slechts bezinnen kon wat ik zag, voelde en greep, tegelijk zei mijn gedachte mij het bestaan ener andere wereld dan die waarop ik doolde, zei mijn gedachte mij een andere aanwezigheid dan die welke ik met ogen, oren en voelen waarnam, zei mijn gedachte mij, dat er naast en in en boven het zienlijke ook het onzienlijke zijn moest. Een ruimteloze ruimte. Een ruimte zonder vorm. Ik, uniek temidden van al het levende, en in tegenspraak met al mijn bevindingen, had de onvergankelijkheid, de onsterfelijkheid verlangd. Wonend in mijn materie, temidden der materie en in tegenspraak met alles wat was, dacht ik mij de immaterie, het onstoffelijke. Ik dacht mij de creërende Gedachte. Ik, onder mijn nauwen schedel, in mijn logste gestalte, in mijn donkere grot, welke ik bevechten moest op beer en leeuw, dacht mij reeds een Scheppenden Geest, een beweger van mij en van mijn wereld.

9

Gelijk het Ik dat mij vervaardigde en vormt, dat mij bewoont als zijn huis, dat mij gebruikt als voertuig en gereedschap, dat mij bespeelt als instrument, dat tijdens mijn slaap nog zijn denken en werken voortzet, hoewel het zich dan niet, wijl mijn zenuwen en zintuigen sluimeren, aan zijn lichaam kan mededelen, gelijk dat bestierende, soevereine Ik mij verder dreef en leidde dan de dingen welke mijn lichaam nodig had, gelijk dat richtende, immer wakende en wakkere Ik mij achtereenvolgens gestuurd heeft naar alle stoffelijke dingen, naar de dichtbije en naar de duizelingwekkend verwijderde, naar de kleinste en de grootste, naar de verledene, de tegenwoordige, de toekomstige dingen, om ze te bepeinzen, om ze te kennen, om ze te beheersen, om ze te herhalen, zo zond datzelfde autonome Ik mij naar de afstandsloze wijdte van het onstoffelijke, om het te onderzoeken, te bemijmeren, te kennen, om het door mijn kennen te verwezenlijken. Temidden van al het bestaande was ik misschien niet de enige, die in zich zelf een ander Zelf wist en die achter de vormen hun Gedachte en hun Denker bevroedde. Maar onder al het geschapene was ik, mens, de enige en ik bleef de enige, die dit vermoeden van den Geest, van den levensadem der dingen, van mijn eigen levensadem kon betuigen, in wien de Geest zich denkend en zeggend zou verwerkelijken, zou openbaren. Maar de Gedachte die in mij was, kon zich slechts formeren en uiten met behulp mijner lichamelijke zintuigen, naar gelang mijn verstandelijk vermogen door mijn zintuigen werd geoefend en gescherpt. Honderden eeuwen terug schreed ik de ruimte mijner stoffelijke, de ruimte-

loze ruimte mijner onstoffelijke wereld binnen als een volslagen onwetende, als een sprakeloze, als een schriftloze, in niets verschillend van het duizendvoudig schuwe of vijandelijke, verraderlijke Dier dan door de virtuele ontwikkelbaarheid van mijn innerlijk denken, door een mogelijkheid van denken, welke ik zelf nog niet kennen, nog niet gissen kon, welke ikzelf leren, ondervinden moest, en overal op aarde bewijzen myriaden stukken steen die ik dozijnen generaties lang onredzaam, stumperig en lomp geslepen en gehouwen heb, de erbarmelijke, de schrikbarende, de ontzagwekkende kleinheid, geringheid van het intellect, de onbekwaamheid der hersens, waarmee ik het leven en de taak aanving als mens. Ik zag mijn wereld, reeds zag ik tot achter het uitspannel, reeds spiegelde de aarde, de glanzende hemels van den dag, de flonkerende hemels van den nacht, zich geheel anders in mijn oog dan in het oog van hert of arend, alle kreten en klanken mijner aarde hoorde ik reeds anders, maar niets begreep ik, en alles op mijn wereld, alles in mijn hemel was mij raadsel en geheim. Ik heb mijn geliefden zien verdwijnen in den dood, en niets begrepen, enkel wetend dat ik begrijpen kon, begrijpen moest, enkel willend dat ik begrijpen zou. Ik heb landen met al wat er leefde verzwolgen gezien door monsterachtige oceanen, ik heb het vuur zien ploffen en regenen uit vlammeende, verschroeiende vulkanen, ik heb de sterren van plaats zien verwisselen, ik heb gebergten van ijs zien aanschuiven naar mijn woonstreken, mij verjagend uit mijn tuin, mijn paradijs verstarrend, begraving, versluitend onder massa's van brandend wit, ik heb mijn aarde overstroomd gezien door wateren, alles verdelgend wat ik bouwde, ik heb de zeeën zien veranderen van

strand, de rivieren van bedding, en niets begreep ik; alleen wist ik, dat ik weten en begrijpen moest, dat ik weten en begrijpen zou.

Onkundig van hetgeen ik was, van hetgeen ik worden kon, ben ik de tijden mijner geschiedenis doorgestaan in rampen, moeiten, zorgen, smarten, strijd, raadsel en geheim. Nooit smaakte ik veiligheid. Nergens voelde ik mij zeker. Hoewel ik dapper was en sterk, ben ik steeds genoopt geworden tot angst en huiver. Alom loerde onheil. Het wierp mij van nederlaag in nederlaag, het stortte mij van ongeluk in ongeluk, van ondergang in ondergang. Nauwelijks had ik iets gewrocht met mijn handen, iets gesticht, iets gevestigd, en het werd verbrijzeld. Ontelbare malen redde ik mij slechts door vluchten en ik werd gejaagd van vlucht tot vlucht. Nergens onder het zichtbare ontving ik troost in mijn jammer, nergens ontving ik schuts of toeverlaat. Ik was de enige temidden van het levende die zich verloren waande, de enige wiens hart bescherming vroeg en steun. Toen ik de hulp welke ik behoefde, welke ik verwachtte, niet vond bij het zienlijke, toen ik op de ganse aarde enkel vijandschap ontmoette, afkeer, achterdocht of onverschilligheid, heb ik mijn bijstand en heul gezocht in het onzienlijke, in die onnoembare sfeer waarheen ik ging wanneer ik stierf, zoals mijn Verlangen naar het onvergankelijke mij gezegd had, in die onstoffelijke sfeer achter alle dingen, in die wereld achter allen horizon, in die regionen boven mij, welke ik niet denken kon, maar welke mijn diepste Gedachte vermoedde. Zou ik zonder mijn rampen, zonder mijn nood, deze tweede, onzichtbare wereld ooit genaderd, ooit betreden hebben? In mijn angst, in mijn machteloosheid tegenover de

aarde, wendde ik mij tot dat generzijds als bedelaar, als smekeling. Mijn beminde doden heb ik tot schimmen gemaakt, ik heb mij onder hun hoede gesteld, ik riep hen aan. Ik had het woord god misschien nog niet gevormd, maar zij waren in mijn woud, in mijn spelonk, mijn eerste goden.

10

Hoe kon ik vermoeden, hoe kon ik weten dat mijn beminde afgestorvenen, bewegingloos in hun graf, mij heilzaam waren, en in de kleurloze overzijde waar zij voortaan vertoefden, sterker voor mij dan ik hier, in den glans der zon? De ervaring had het mij geleerd. Wanneer ik mijn geliefde doden liggen zag, koud en verstijfd, met open ogen die nog keken naar een onveranderlijk punt dat zo nabij scheen, en toch onbereikbaarder dan het uitspansel, met open ogen, glinsterend nog in het licht, maar die mij niets meer zeiden, en wanneer ik mij op hen wierp, of mij op hen legde, om hun gruwelijk kille lippen te verwarmen met mijn mond, of wanneer ik radeloos naast hen stond, verstomd zinnend op hun zwijgend geheim, dan bevoer mij een wilde, mateloze, overstelpende, schroeiende gewaarwording van opstand, van uitdaging, waarin ik mij voelde als een stromend vuur, klaarder en brandender dan elke vlam, als een bruisende orkaan, heftiger dan elke storm, en mijn dode gaf mij over mijn leed en radeloosheid heen, een gevoelen van verhonderdvoudigde kracht, gaf mij een wonderlijk besef van vermetel leven, van een tederwrede, onstuimige vreugde. En telkens wanneer ik heftig aan mijn dode dacht, want ik kon haar, ik kon hem niet

vergeten, of wanneer mijn dode vanuit dat vreemde ginder dacht aan mij, gelijk ik mij verbeelden durfde, overvoer mij diezelfde grote, roekeloze gloed, datzelfde laaiende geweld. Zo leerde ik door mijn binnenste drift en door mijn binnenste stem de werkelijkheid van een hiernamaals, de werkdadigheid der doden. Het was goed voor mij om hen aan te roepen. Het was goed voor mij om tot hen te bidden, languit op den grond, of met geheven handen. Het was goed voor mij om aan hen offers te brengen, en hoe talrijker, hoe dierbaarder, hoe kostbaarder de offers waren welke ik hun wijdde, des te feller werd de wilde en verrukkende kracht waarin ik uit vermorzelende hopeloosheid herrees tot hopen en willen. In mijn aangeboren verlangen naar het onvoorbijgaande, naar het duurzame, het bestendige, het eeuwige, in mijn natuurlijk verzet tegen het vlieden van den tijd, tegen het bederfelijke van mijn lichaam, tegen de broosheid, de kortstondigheid van hetgeen me begeerlijk scheen en bevallig, had ik overgebracht op een generzijds alles wat mij hier wenselijk was, doch onbereikbaar en vluchtig, als een immateriële afschaduwing mijner materiële en sterfelijke gedaante. Zoals ik mij het beste leven verbeeldde op het stukje aarde waar ik ronddoolde, onwondbaar, onoverwinbaar, onvatbaar voor honger, dorst, hitte, koude en ziekte, strijdvaardig, onbevreesd, een veilige bescherming voor hen die ik beminde of die mijn genegenheid verwierven, zo wilde ik dat mijn schim zou voortleven na mijn dood. Ik ontwaarde in mijn omgeving geen enkel voorbeeld, geen enkele aanduiding van zulk een mogelijkheid. Uit mijn eigen scheppende Gedachte, uit mijn ingewanden was zij opgerezen naar mijn duister brein, dat haar vertolkte in zijn simpele taal. Hoe sterker,

onversaagder, trouwer en zorgzamer ik geweest was in dit leven, des te dapperder, machtiger en genaderijker zou ik zijn daarginds. Wanneer ik zwak, laf, lauw, onbekwaam en trouweloos voor de mijnen geweest was in dit leven, viel er voor mij niets te hopen, niets van mij te verwachten in dat bestaan achter de einders dezer wereld. Vanaf mijn eersten dag als mens raadde ik, wist ik in mijn wildernis, dat mijn onstoffelijk en onsterfelijk leven zijn zou gelijk ik het in mijn stoffelijk en sterfelijk bestaan hier gemaakt had. Ik zal zijn gelijk ik was. Ik ben wie ik zal zijn. Mijn hoedanigheden ginds hangen af van mijn hoedanigheden hier, en het geluk, het licht, de macht welke ik daar verkrijgen zal wordt uitgemeten naar het geluk, het licht, de rust, de vredigheid welke ik vermocht te schenken hier, welke ik te bewaren wist hier.

Dit was mijn oudst geloof, toen ik de eerste vonken vuur zag sproeien uit twee stukken silex die ik tegen elkaar sloeg. Het oord waarheen mijn doden gingen, en waar ik zelf eens hen volgen moest, had nog geen naam, geen vaste plaats. Toen ik poogde het te begrijpen, het te denken in een vorm, heb ik het mij voorgesteld als een schemerig land beneden de aarde, of als een stralend verblijf boven de wolken, tussen de sterren. Beide gewesten, hoewel ze ongenaakbaar waren, hoewel ik ze bewaakt waande door grillige en onverbiddelijke wachters, heb ik altijd willen betreden. Want steeds droomde ik dat de doden meer zagen, meer kenden dan de levenden, steeds bekommerde ik mij om hun oordeel over mij, om hun wensen, om hun grieven. Steeds ook heb ik hen beklaagd, wijl ik in den ergsten jammer mijn pijnen verkoos boven hun levenloze zijn. Immer heb ik getracht hen te nade-

ren, hen te horen, met hen te spreken. De doden waren het die mij de tweede gesteltenis mijner natuur leerden, waarin ik door een paroxisme van hartstocht meester meende te worden van alle dingen, zelfs van de roerloze, zelfs van de onbereikbare.

11

De doden brachten mij in dien onzegbaar vreemden, tegelijk bovenmate verheugenden, tegelijk bovenmate smartenden toestand van trilling, waar ik huiverde en ijsde zonder kou te hebben of koorts, waar de haren van mijn lichaam overeind rezen zonder dat ik schrik had, de doden rukten mij oneindig sneller, oneindig heftiger, en liefelijker dan de donder en de bliksem, dan de storm en het vuur dat deden, zij rukten mij uit mijn gewone voelen, zij onttrokken mij als aan de aarde, en voerden mij sidderend in de sfeer waar ik het gewijde ontdekte, het heilige, het goddelijke. Het had nog geen naam, het gewijde. Het was nog slechts een sensatie, een ervaring van mijn lichaam, zeldzamer, levenwekkender, geweldiger, begerenswaardiger dan alle overige mijner gewaarwordingen. Ik jankte en huilde, gelijk ik de wolven en andere dieren hoorde doen in den nacht bij volle maan, doch ik wist niet waarheen of naar wien ik jankte. Den dode had ik vergeten. Ik jammerde ver over den dode heen, verder dan de maan, verder dan de sterren. Ik schreeuwde niet meer om mijn dode. In mijn donker brein gloeide het flauw glimmend besef op ener grote oorzaak, de oorzaak van mijn dode, de oorzaak van mijzelf, de oorzaak van alles wat ik zag. Ik klaagde naar die

ongeweten, vaag vermoede oorzaak. Toen ik mij langzaamaan deze oorzaak ging verbeelden in een vorm, kon ik haar niet anders denken dan als moeder. Want mijn eigen oudste en jongste, mijn eigen warmste, lokkendste ondervinding was de vrouwelijke schoot. Een vader kende ik nog niet. Ikzelf teelde in het onbewustzijn, als ware ik zonder ogen, verblind door den glans mijner drift. De vrouwelijke schoot zelfs had nauwelijks een gelaat, toen ik hem voor de eerste maal nabootste in klei of in steen. Ik zag van alles niets dan het barende, het geboren worden. De oorsprong en grote oorzaak waarheen ik jankte en jammerde, later smeekte en bad, kon mijn denken zich niet anders voorstellen dan als de schoot die mij en elk ding had voortgebracht, de Al-Moeder, de Grote Godin. Zij verscheen aan den dageraad mijner gedachte. Daarna, niet te schatten tijden daarna, toen mijn denken genoeg ontwaakt was om achter het Leven dat ik aanriep temidden van den dood, een principie, een verwekker van leven te bevatten, ontwaarde en besepte ik den Vader, den Oppersten God.

Zolang ik jager was en nomade, mij voedend met vruchten die ik plukte zonder ze te zaaien, met dieren welke ik ving of die ik getemd had, en waarmee ik zwierf van plek naar plek, zolang ik nog, als versmolten in het overal heimelijk barende, er ronddwaalde, heeft mij de eene Moeder op al mijn tochten vergezeld. Toen ik, langzaam en geleidelijk tot bewustzijn komend van de eenvoudigste verhoudingen tussen de dingen, op een dag bemerkte, dat uit een enkel graan de hele, volle aar groeide op haar halm, en toen ik mij vergewiste dat ik een enkel korreltje graan slechts behoefde te leggen in den grond, in den schoot der Moeder-Aarde, om het terug te ontvangen

als een zware, gouden tros, toen ik voor de eerste maal maker werd van iets, herschepper werd van iets, op dien dag, toen ik landbouwer werd, begon ik ook den Vader te kennen, den verwekker. En door mijn opdoemende kennisneming van den Vader, leerde ik eveneens en tevens, dat ik mij rekenschap had te geven van de wijze waarop de aarde die hij bevruchtte, die ik voortaan bevruchten ging gelijk hij, was teweeggebracht en ingericht. Tot dan toe had ik geleefd als moordend en rovend, jagend en opgejaagd mens-dier, geen anderen regel volgend dan mijn lijfsbehoud. De akker, dien ik koos, bond mij van toen af aan een vaste plaats. Tegenover regen en wind, dag en nacht, zon en maan, warmte en koude, trad ik in geheel verschillende, veel intiemere betrekkingen, welke mij voortdurend nodigden tot nieuwe ervaringen, tot immer verder denken. Vroeger had ik elken avond mijn prooi gelegd aan de voeten der vrouw die waakte over haar kinderen. De dagelijkse buit was mijn enige zorg geweest, en het enige nut dat ik had. Ik bewoog in het ontijdelijke, zonder toekomst, en al mijn dagen waren dezelfde. Mijn akker daarentegen zette mij in het middelpunt van den tijd, in het centrum ener orde. Ik ploegde, zaaide, oogstte op het rythme der seizoenen, van den kringloop der zon en der sterren. Mijn arbeid zelf leidde mij tot oplettender beschouwing van de wereld, en uit mijn arbeid zelf ontsproot de kalender, de wisseling der jaren, de rij der maanden, der weken, de verdeling van den dag in uren, mijn eerste kennis van het firmament, den zonnepad, den dierenriem, de zodiak.

Het ploegen en zaaien in den schoot der Aarde, die mij gegolden had als de Grote Moeder, gaf mij een klaarder

beseft van den rang en de functie welke de Verwekker, de Vader had in de verschijnselen van het Leven. Mijn land beploegend en bezaaiend was ik zelf Verwekker, Vader geworden, verbonden met de Moeder, zonder twijfel, doch niet meer uitsluitend onderworpen aan de Moeder, niet meer volslagen afhankelijk van de Moeder, maar zelfstandig genoeg om eigenwillig te beschikken, daar ik de vonk bezat die Leven schonk. En zodra ik mezelf kon denken als Verwekker en als Vader, dacht ik mij een onzienlijken Vader en Verwekker in het wijde uitpansel. Want nooit was er iets in de sferen welke ik mijn Hemel noemde, wat ik tevoren niet gezien, gedaan, gewenst had op mijn Aarde. Er was geen Smid in den Hemel, alvorens ikzelf de kunst ontdekt had om metalen te gieten, te bewerken, alvorens er smeden waren op aarde. Er was geen huwelijk in den Hemel, alvorens ikzelf het huwelijk had ingesteld op aarde. Er waren geen wetten, geen rangen in den Hemel, totdat ikzelf, mijn eerste dorpen stichtend, rangen en wetten had ingevoerd op aarde. Er waren ook geen andere passies, geen andere verlangens, geen andere strijd in den Hemel, dan de passies, verlangens en strijd, welke ik zelf kende of droomde als ontwakend en beginnend, ruw en hardleers mens.

Steeds werd mijn ervaring der aarde ervaring van mijn Hemel. Ik ontving nimmer onderwijzing van bovenmenselijke wezens uit dat onzichtbaar, onstoffelijk gebied, nimmer bezocht mij een bode uit hun gewesten. Want wanneer een bovenaards afgezant mij onderricht had over de gesteltenis dier hemelse regioon en over de hoedanigheden harer bewoners, zouden zijn inlichtingen onfeilbaar de karakteristieken gedragen hebben van haar

herkomst, en zonder twijfel zouden zij, uit die sferen gegeven, minder verschillend en tegenstrijdig, minder tijdelijk, minder betrekkelijk, minder begrensd, en zelfs minder gedrochtelijk geweest zijn dan wat ik waande te weten van dat verblijf, waar de machten zetelden door welke alles ontstond. Steeds heb ik mijzelf mijn Hemel moeten verbeelden, moeten scheppen, met mijn eigen intellect, en steeds heb ik hem slechts kunnen verbeelden, kunnen boetseren volgens den graad, de maat van een intellect, dat langzaam geboren werd en groeide uit mijn aardse ervaring, uit de lering mijner aardse omstandigheden. Ik heb nimmer revelaties gekregen. Ik heb ook nimmer dromen verdicht. Mijn hemelse ginder is altijd een projectie geweest van mijn aardse hier. Immer heb ik mijzelf met mijn eigenschappen, met mijn begeerten, met mijn mogelijkheden, voor zover ik ze kennen of hopen kon, getransponeerd van een sterfelijk naar een onsterfelijk plan, immer heb ik het voorbijgaande en kortstondige getransmuteerd in bestendigheid, het vluchtige en onstandvastige in hechtheid. Mijn hemelingen hebben altijd gevoeld, geredeneerd, gedaan, gewerkt, zoals ikzelf voelde, redeneerde, deed en werkte, of zoals ik mezelf fantaseren kon te zullen voelen, redeneren, doen, werken en zijn. Hun wensen en willen waren altijd gelijk de mijne. Bij hen heeft altijd dezelfde nijd, dezelfde haat, hardheid, wreedheid, woede, wrok, wraak en trots geheerst als bij mij; of dezelfde onverschilligheid, dezelfde tyrannie, dezelfde jaloersheid; dezelfde list en sluwheid; dezelfde ontrouw; dezelfde hebzucht; dezelfde moordlust; al de duisternissen van mijn geest en van mijn hart zijn de hunne geweest. Zo lang er geen schoonheid, geen zachtheid, geen liefde en liefelijkheid waren op

aarde, waren zij er ook niet in mijn Hemel. Ik vreesde van ginds wat ik vreesde van hier. De krachten die ik hier zag tieren, raasden ook daarginds. In mijn Hemel werden dezelfde offers, dezelfde smekingen, dezelfde onderwerpingen en dezelfde dankbaarheden geëist, welke de hovaardigen mij oplegden hier, of waartoe ik de nederigen verplicht heb. Ginds dreigden mij dezelfde straffen, wachtten mij dezelfde beloningen als die ik hier dachten kon of op welke ik rekenen mocht. In mijn hemel heersten zelfs smart en dood. Er werd geleden. Er werd gestorven. En de god die verging, herleefde, zoals elke morgen uit de donkere lucht de zon herrees, zoals uit den dorren winter de lente herbloeide, zoals de gouden aar herboren werd uit den korrel graan welken ik in den grond bedolf, en die sterven moest om vrucht te dragen.

12

Toen ik ophield jager en zwerver te zijn, toen ik mij vestigde op een vaste plaats, bezitter werd van een stuk grond waar ik zaaide en oogstte, toen ik mij een hut, een huis, een paleis bouwde, toen ik huwde, een gezin vormde, een gemeenschap stichtte, heb ik ook de Al-Moeder, de Grote Godin, laten huwen met een Al-Vader, den Groten God. Zij waren het stralend omarmende, bezwangerende uitspannel en de barende aarde. Zij waren ook de telende aarde en het verborgen glanzende, bevruchte firmament. In alle spraken gaf ik hun namen die ik zei met huivering en ontzag. Toen er een familie was op aarde, kwam er een familie in den hemel, en uit hun huwelijk sproten kinderen voort gelijk ik kinderen

voortbracht bij mijn vrouw. Zij werden mijne goden. Ik verleende hun heerschappij over de zon, over de vaste sterren, over de planeten die ik had leren onderscheiden, over de maan, over de wateren, over de winden, over het rijk der doden. Mijn hemelse bewoners vermenigvuldigden zich als ik, en elk dorp, elke stad, elk land, elke volksstam, elk ras van mensen vormde zich goden en godinnen. Alles wat bewoog werd bewogen door hen. Nauwelijks had ik hen gedacht en geschapen of mijn eigen kostbaarste, moeilijkste, toevalligste, verbazingwekkendste uitvindingen, de landbouw, de muziek, het schrift, dichtte ik toe aan de hulp van een god of een godin. Terwijl zij opdaagden in mijn brein, droeg ik hun ook mijn eigen wandaden over. In den hemel versloeg een broeder verraderlijk zijn broeder, gelijk ik het deed op aarde. In den hemel onttronde en knevelde een zoon zijn vader, gelijk het hier geschiedde. In den hemel werden mij lage strikken gespannen, gelijk ik er spande of gespannd zou hebben hier, met koorden die kronkelden als de slang. Mijn goden waren afgunstig als ik, en toen ik de geneeskunst uitvond werd ik neergebliksemd door een god, die mijn vernuft, mijn mededogen verfoeide en duchtte. Altijd waren mijn goden gelijk ik, en ben ik geweest gelijk mijn goden. In hun heiligheid heb ik altijd vereenzelvigd zegen en verderf, gelijk ik beurtelings zegen verspreidde en verderf. Nauwelijks had ik mij de goden geschapen of ik voelde mij hun knecht, hun speelgoed, en zoals ik benijdde wat mij voorspoedig scheen, waande ik dat zij mij het geluk misgunden. Alle gezag gewerd mij van hen, alle macht en elke overwinning. Maar ook iedere ramp en alle nederlaag. Steeds heb ik mij schuldig en zondig gevoeld tegenover mijn goden; mijn eigen onverstand,

mijn eigen dwaasheid en fouten, mijn ellenden wjtte ik immer aan een god. Om hen te verbidden, te verzoenen heb ik de afgrijselijkste plechtigheden bedacht. Ik heb varkens levend opgesloten in ondergrondse holen, opdat door hun jammerlijken dood mijn koren zou gedijen. Ik heb mij ontmand voor de Grote Moeder. Ik heb mij geofferd in de vlammen, in de golven van rivier of zee. Zoals een god zijn eigen kinderen verslond, heb ik mijn kinderen gelegd in den brandenden buik van een god. Om mijn goden genadig te stemmen heb ik mensenharten uitgerukt en bij duizenden gegeten aan de maaltijden van Tetzcatlipoca en Huitzilopochtli. Ik ben voor mijn goden geslacht op een steen, verzengd op een stapel hout. Zoals ik, dorstten mijn goden naar bloed. Zoals ik waren zij onnozel, dom, verwaten, bedriegelijk en bedriegbaar. Ik heb geloofd dat de god die zijn kinderen opschrokte, een in luiers gezwachtelden kei verzwolg als goede spijs. Gelijk de goden mij belaagden, zo heb ik geworsteld met hen. Achter mijn besef van zonde en schuld, smeulde of laaide altijd een gevoel van moed, een begeerte naar opstand, naar vergelding. Uit het dodenrijk ben ik het onsterfelijk kruid gaan halen en ik zou het naar de aarde hebben meegevoerd, als het mij op den terugweg niet ontroofd was door de sluwheid ener slang. Ik heb den stier geveld van Mithra, ik heb hem met de tanden uiteengereten, mij gedrenkt en gedoopt in zijn bloed, om deel te verwerven aan de goddelijke substantie. Toen ik melodieën en verzen rangschikken kon, heb ik Apollo en de Muzen aangeropen als helpers; maar ik heb den god ook uitgedaagd tot een kamp, en toen hij mij vilde wegens mijn kloekmoedigheid, zegevierde mijn hart, terwijl mijn afgestroopte huid bengelde aan een tak. Zodra

ik de slaaf en de kruipende vleier niet was mijner goden en godinnen, werden zij mijn beulen en mijn folteraars. Zij waren kwaad gelijk ik kwaad en goed gelijk ik goed was. En toch, toen op de Kaukasische rots, waar ik geklonken lag, een gier mij dagelijks de lever vrat, omdat ik de vonk stal uit den hemel, heb ik mij ontfermd over den god die mij strafte; ik zag verder en meer dan hij; ik verwittigde hem van een gevaar; ik wenste reeds barmhartiger en edeler te zijn dan mijn harde goden. Het beeld dat ik van hen maakte, de gestalte waarin ik hen eerde, werd niet enkel geregeld door de kundigheid mijner handen, maar veel meer nog naar de vormen welke ik schouwde en koesterde, of duchtte met mijn innerlijk oog. Alle dingen waartussen ik eeuwenlang verkeerde, waren mij ondoorgrondelijk, en elk zei mij het geheim van 't leven, het geheim van 't sterven. Welk een onpeilbaar en dwingend raadsel was de phallus, die aan ieder mannelijk wezen scheppende macht schonk, en de vreugde, den roes van het scheppen! Ik heb hem geheiligd; ik heb tempels en menhirs voor hem opgericht; ik heb hem rondgevoerd in zingende en dansende processies om te gedenken hoe hij verloren ging, toen Osiris in stukken werd gehakt door zijn broeder Seth, hoe de grote moeder Isis hem klagend zocht over de ontzielde wereld en jubelend hem hervond. Griek zijnde of Romein, Neger of Kelt, Indiër of Polynesiër, ik heb den phallus aanbeden in beeld, in menigerlei ceremonie, als verzichtbaring der goddelijke kracht, als teken van het goddelijk begin.

Welk een mysterie, even aanlokkend als de afgrond en nooit ontwijkbaar, was de vagina, de broeiende vore waarin alle zaad gestrooid werd, en waarin elk vrouwe-

lijk wezen aan den anderen god de macht en het geluk verleende om zijn scheppenden arbeid te voltooien. Ik heb haar geheiligd; ik heb haar gehouwen in steen en hout, ik heb haar langs mijn wegen geplaatst; ik heb de verborgenste altaren voor haar opgericht; ik heb haar gesierd met kleinodiën en mij tegenover haar geprosterneerd met het hoofd in 't zand.

Welk een betoverend, ontzinnend, tot ontzag en tot sidderenden eerbied noodzakend raadsel was er in de lome onbewogenheid der krokodil, haar juwelige huid van smaragd, het kalme kraken van haar muil; in de wijze majesteit van den olifant; in het nachtelijk gejang van den doden-zoekenden jakhals; in den bedwelmenden geur en de avontuurlijke, tomeloze levensblijheid, minnens-vaardigheid van den bok; in de hoge, rustige vlucht van den alzienden sperwer; in het grote lege oog der koe, met haar goedheid, haar eindeloze geduldigheid, haar smekende dienstvaardigheid; in het ontembare geweld, in de roekeloosheid, de creatieve drift van den stier; in het geruisloze schuifelen der altijd moordende en altijd ongrijpbare, onverbiddelijk omstrengelende slang; in de verdrietige, steeds iets vragende, steeds verwijtende bezorgdheid van den aap; in de stilte van den snellen, paarlemoeren vis die zonder stem en zonder horen door het leven ging; in de onschuld van het weerloze, altijd liefelijke, altijd jammervolle, altijd geofferde lam; in de metalen glinsteringen van den gehoornden kever, die, eeuwig en heimelijk zichzelf verwekkend, uit den grond als een levend edelgesteente opkroop.

In elk en in allen heb ik het gebiedend symbool gezien, den onweersprekelijken klank vernomen van het goddelijke, van het eeuwig gewijde en gevangene, dat naar

hulde en verlossing riep voor hen, voor mij, die naar hen luisteren moest. Wanneer zij er niet meer waren op mijn aarde, heb ik ze mij herinnerd, zoals de draken, en hun eer bewezen. Wanneer zij geen vleugels meer hadden om op te wieken, heb ik ze hun gegeven, zoals aan den stier en aan het gedoemd serpent. Ik heb sanctuariën voor hen gebouwd waar ik hen voedde, waar ik voor hen knielde, hymnen voor hen aanhief, waar ik hen aanbad. Allen waren mij de duidelijke, de onweerlegbare getuigen van een bij mij ontroeibaar ingeboren begrip, dat ik niet anders uiten kon, wijl ik het niet anders denken kon; allen wenkten mij naar het stralend begin van den oorsprong, en het te gissen vervoerde mij reeds. Ik heb hen in duizend mooie of monsterachtige, verschrikkende of vertederende gestalten geadoreerd als goden, gelijk ik onder mijn duizenden verrukkingen en dankbaarheden engelen maakte van elk liefs dat mij gebeurde, waarnaar ik haakte, en dat ik niet begrijpen of bereiken kon; gelijk ik onder mijn duizenden panieken duivels maakte van iedere plaag of kwaal welke ik ontmoette en die ik niet te vermijden wist.

13

Om mijn goden mij aanschouwelijk te vertegenwoordigen, had ik geen andere keuze dan de gestalte van het beest, een dierenkop dragend op een mensen-romp, of mijn eigen menselijke beeltenis. Toen ik de natuur der dingen begon na te sporen, en poogde te doorvorsen hoe de wereld ontstaan was, hoe de goden hun heelal vervaardigd hadden dat zij bewoonden en beheerden met

mij, bezat ik geen ander middel om mij daarover in te lichten dan mijn menselijk intellect en het weinigje verstand, het vleugje kennis dat ik verwierf door mijn ervaring op de strook land waar ik mijn huis bouwde en waar ik arbeidend mijmerde over het veelvoudig geheim dat in mij was en rondom mij. Ook over de scheppende werkzaamheid der goden ontving ik van hen geen enkele directe of indirecte openbaring, want hadde ik revelaties gekregen, dan zou mijn kunde der universele wording zonder enigen twijfel vanaf den aanvang minder wisselvallig geweest zijn, minder afhankelijk van de beperkte vermogens mijner nog ongeoefende hersens, minder onderhevig aan mijn eigen onwetendheden, maar zakelijker, positiever en afdoend. Ik was, ik bleef eenzaam onder den hemel. Verlaten tussen die klaterende pracht, die geruchtloze staatsie, die afgronden van duisternissen en licht. Ik had niets dan mijn bekwaamheid tot denken, en ik heb mij het denken uit eigen aandrang moeten leren, het ontwikkelend uit zijn eerste, simpelste tastingen, niet wetend zelfs wat denken is. Niemand leerde mij den vorm mijner aarde. In talloze aarzelingen heb ik hem zelf moeten navorsen, van land tot land, van zee tot zee, over gebergten en vlakten, door woestijnen van zand en van ijs. Niemand onderwees mij de natuur van zon, maan en planeten, haar wederzijdse verhoudingen, haar afstanden tot elkaar en tot deze aarde. Ik heb de natuur zelf onthuld, sluier na sluier, die afstanden gemeten, stap voor stap, die verhoudingen berekend, gedurende vele eeuwen, en planeten gevonden welke niet zichtbaar waren. Niemand onderrichtte mij over de constitutie van het firmament, over de spiralende draaikolken en wolkende nevels van sterren, over de structuur der materie,

waaruit alles bestond en ook ik, over het geheim van 't licht, dat eveneens het geheim was der muziek, over den vivifiërenden stroom welke het onomvadembare Alles doortrilt, doorwasemt, dien ik sedert duizenden jaren tracht te vangen en te leiden wanneer ik schoonheid maak. Geen enkel afgezant, geen enkel bemiddelaar uit onstoffelijke sferen heeft er mij over gesproken. Ik heb alleen en zonder hulp gestaan bij het harde begin, zonder ander bezit dan een steen in mijn hand, en zelf heb ik elk ding dat is, moeten ontdekken, veroveren, openbaren. Wat ik, in den morgenschemer van verleden tijden, omgloord en omschaduwde op zoek tiggend naar den oorsprong en oorzaak der wereld, kon weten van het goddelijk werk, was niet meer dan ik wist over mijzelf en door mijzelf. Zoals ik de goden heb laten voelen, denken, spreken gelijk mijn eigen echo, zo liet ik hen handelen en doen gelijk in mijn onbeschreven menselijk brein de handeling en daad zich vermochten te formuleren. De god mijner gedachte schiep gelijk ik mij het scheppen met mijn toenmalig belichaamde ervaring en herinnering kon verbeelden, hij schiep gelijk ikzelf zou geschapen hebben, wanneer mij die macht gegeven ware. Zoals ik, na een overstroming, het land uit de wateren zag opduiken en het ordende, zo was hij opgedoken uit den oer-oceaan, beklom den oer-heuvel en regelde zijn verschenen wereld. Of zoals ik de melk karnde totdat het vaste zich scheidde van het vloeibare, zo karnde hij het witte zog waarmee de ruimte gevuld was, en over de blanke leegte dreven een gouden zon en sterren. Of zoals ik danste, tot ik aan mijzelf ontruikt werd, en wegzweefde naar een vlammeende oneindigheid, waar ik heersend over alles gebood, volgens den luim van mijn

heiligen waanzin, zo danste hij door de kosmische wijden, verwoestend of bouwend, volgens zijn goddelijke nukken. Of zoals ik menigmaal gezien had, hoe een kalme, heldere waterplas, waar ik keek tot den bodem die grondeloze lucht weerspiegelde, na een poos, welke een eeuwigheid kon zijn, en zonder merkbare oorzaak, begon te wemelen van klein gedierte, zo zag mijn innerlijk oog een roerloze oer-zee, doorstoven met onzichtbare sporen van mannelijke bestanddelen en vrouwelijke, waaruit na een poos die een eeuwigheid kon zijn, de goden geboren werden, en vervolgens, gerangschikt en bestuurd door de goden, alles wat is en zijn zal. Of, gelijk ik elken morgen, als onbetwistbaar meester mijner woonstede, de woorden sprak die den arbeid regelden van iederen dag, zo zei mijn god gedurende zes dagen van den aanvang elken ochtend wat geschieden moest, en wanneer de avond kwam was alles gereed en goed wat hij beval te zijn.

Zo schiepen mijn goden. Ik vroeg mij nooit af waarom ze besloten te ontwaken uit een zorgelozen en gedaantelozen slaap, waarom zij hun dimensieloze rust ophieven, waarom zij het onmetelijke meetbaar maakten, het grenzeloze begrensd, het onvergelijkelijke vergelijkbaar, waarom zij door hun eerste beweging een begin en een taak stelden aan zichzelf. Want ook voor de goden, toen zij het dimensieloze beëindigden, toen zij uit het niet-zijn traden door de eerste gedachte aan iets vormbaars, ook voor de goden is er in dat vormbare een aanvang geweest, en noodzakelijkerwijze had die aanvang een waarom.

Doch reeds in mijn vroegste tijden scheen het beëindigde en het eindigende mij onvoltooider dan het eindeloze;

en een ruimte zonder oevers, zonder afstand, zonder tijd, scheen mij meer volmaakt en wensenswaardiger dan de praal van mijn afgebakend firmament, waar mijn verder willend oog stuitte op een muur van flonkerende ondoordringbaarheid. Wie zei mij dat? Ikzelf mijzelf. Wie gaf mij zulken matelozen wens? Mijn eigen Ik. Nog niets kennend, nog niets wetend, elken avond, elken morgen starend naar de moeiten van mijn dag, op mijn puinhopen, op mijn mestvaalt, op mijn tronen, op de tinnen mijner tempels, in de kluisters mijner gevangenissen, in de tangen mijner folteraars, onder de kreten van hen die ik martelde en slachtte, of achter hun trotse zwijgen, oordeelde ik reeds het goddelijke werk en ik oordeelde het als een god. Mijn laatste verlangen, wanneer alle verlangens doofden, was nog verlangen naar verlangen, en immer weer werd dit laatst verlangen mijn eerst verlangen. Het schreeuwde naar volmaaktheid, naar de volmaaktheid van het zijn in de volmaaktheid van den oeverlozen duur.

14

Ik noemde dit steeds herademend verlangen mijn Ziel. Zij was in mij, onafwijsbaar, onafscheurbaar aan mij gebonden. Ik kon haar niet loochenen. Ik kon haar vermommen; ik kon haar smoren. Maar ik kon haar niet uitrukken; ik kon haar niet verdelgen. Zij was onverwoestbaar in mij, en vanuit de bloed-rode crypt van het lichaam waar zij ongrijpbaar huisde in de broze zwachtels ener huid, oordeelde zij de daden van dat lichaam, oordeelde zij zichzelf, oordeelde zij mijn goden.

Want zij kwam uit het ongeborene, waar zij geweest was, overal en nergens tegelijk, als de onzichtbare vonk ener onbekende radiatie. Zij was er reeds, in het ongewetene, toen een vorm nog niet bestond. Zij kwam uit dat volmaakte, nooit eindigende rijk, van boven het rimpelloze azuur, boven de tinteling der sterren. Zij kwam uit het onvervulde, het onverwezenlijkte. Uit de grondeloos afgrondelijke sfeer waar niets zich noemen, niets zich meten, niets zich kennen kon. Was er bij deze alomtegenwoordige levende vonk, die immer denken moest, wijl zij nu, in dit ogenblik, nog gedachte is, gedachte in mij, was er voor die Ziel een hogere, gelukkigere toestand denkbaar dan dat zijn zonder naam, zonder maat, zonder gelaat? Ja. Zoals ik haar in dezen morgen zeggen wil met woorden, omdat zij vanuit mijn binnenste gezegd wil worden, zo heeft zij op een stip in den tijd, haar eerste morgen, begeerd naar een naam, een maat, een herkenbaar gelaat, een hoger geluk. Zij wist dat zij ging stijgen tot een verheugenderen staat van welbehagen, wanneer zij die gesteltenis van onnoembaarheid, van gestalteloosheid, waarin geen enkele harer virtuele energieën tot werking kon geraken, verliet en verwisselde voor een verschijning welke een naam zou dragen en een gedaante hebben. Zij wist dat zij zichzelf niet bedroog, en eveneens dat zij zichzelf niet onwaardig werd, noch vernederde, maar dat zij andere en blijdere zaligheden tegemoetvloog, toen zij het tijdelijke, hoe kortstondig ook, verlangde en verkoos boven den ongemeten duur, de broosheid van een wezen boven de vastheid van een vormeloos bestaan. Zij wist reeds, toen zij zich uit haar aether juichend ging nederstorten naar de eerste stoffelijke figuur, welke zij modelleren, be-

minnen en bezielen zou, zij wist toen reeds dat geen enkele on aardse, hemelse vreugde opweegt tegen een minuut van verrukking op de aarde, al moet die minuut gewonnen worden met duizend jaren van strijd en smart, dat het voor haar nog lonender is om knecht te zijn hier dan koning in haar gebied van schimmen. Zij wist dat ieder gelaat verkieslijk is boven geen gelaat, en ieder lichaam boven geen lichaam. Zij wist reeds, dat hier slechts zij kan worden wie zij is, en dat zij, zich omhullende met een gestalte, zich in haar gestalte pas onthult.

Maar zij wist ook, dat in elke aardse vreugde haar het verlangen zou blijven naar eeuwigheid, naar ongemetenheid in haar aardse lust. Onder alle levende wezens is de mens de enige bij wien het steeds herademend verlangen, de altijd onblusbare vonk, welke ik Ziel genoemd heb, niet zonder de grootste pijn voor haar, van dit lichaam, dat zij aannam, kan scheiden, de enige die met leed, afgrijzen, vermorzeling, mededogen aan den dood denkt en in den dood gaat. Alle dieren zonder twijfel, de gevleugelde en de ongevleugelde, haten, vermijden, verafschuwen den onverwachten dood, die hen temidden van het welige leven overal beloert. Maar wanneer de hernieuwende sappen van het organisme zijn opgedroogd, wanneer de cellen vermoeid zijn, of wanneer het gewond is en zich verloren voelt, verbergt het dier zich in de schuilplaats welke zijn graf wordt, legt zich met gelatenheid, met kalme overgave op den grond, met een overgave waarvan alleen wij, mensen, de erbarmelijkheid kunnen proeven, en sterft in stilte. Bij het dier, wanneer de uiterste stonde nadert, verduistert de vonk. Doch niet bij den mens. Zij gloeit op, zij breekt uit in vlammen, en

door elk deeltje weefsel waaraan zij zich krampen kan, brandt en schroeit zij met geweld, tot de laatste beweging van het hart, den laatsten blik der ogen. Om met berusting te kunnen sterven als het dier, moet ik alle macht der illusie aanwenden, allen troost van beloften terhulp roepen, die de Ziel zelve mij toefluisterde en in mijn levende herinnering schreef. En het is geen schrik voor de verantwoording, welke ik doen moet in het hiernamaals, het is niet de vrees om te sterven, welke mij opstoot tot dien kamp met den nabijden dood. Want ontelbare malen toonde de geheime vonk die ik Ziel noem, zich bereid, bekwaam, zelfs dolzinnig geneigd, om alles wat zij bezit en bemint, om deze aardse gestalte waarin zij vertoeft en welke haar verheugend draagt, te vernietigen in een offer, in een doodsoffer, dat zij zelve vurig wil, offer op een slagveld, offer op een altaar, offer voor een geliefde. Zij ducht niets; zij kent geen vrees. Maar wanneer mijn Ziel in de momenten harer heldere morgens, in de momenten van haar zonnigen dag, in den gouden schaduw van den avond, mijmert over die aardse gestalte, over haar lichaam, haar voertuig, dat zo goed was, zo mooi, zo sterk, zo gediensdig, zo gezond, zo bruikbaar, dat zij weefde vezel voor vezel, dat zij bewoond heeft, dat haar zoveel vreugde gaf, waaraan zij zoveel vreugde schonk, van de kleine vreugden tot de onzegbaarste vreugden, en wanneer zij terugschouwt naar wat was, want in de herpeinzing van geluk is nog geluk, en wanneer zij vooruitkijkt naar wat nog zou kunnen zijn, want in 't begeren van geluk is reeds geluk, en wanneer zij achterwaarts ziet naar zovele plekken waar zij zich lichtend voelde en zwevend, en thuis, onuitsprekelijk thuis, vertrouwd, blij, gewoon, verrukt, en

wanneer zij weet wat zij nauwelijks durft gissen of raden, wanneer zij weet dat zij dit lichaam verlaten moet, verliezen zal, dit lichaam waarmee zij zo hemels gespeeld heeft in de zon en onder de sterren, dat zij moet wederkeren naar het weer ongeborene, naar het weer onbestaande, naar het gelaatloze, het onzichtbare, het onverbeeldbare, dan, bij elk dezer momenten van herdenking en zelfs wanneer zij smart herdenkt, dan krimpt zij ineen, zij vaart op, zij schreit, en zij zou tranen storten als de vonk die ik Ziel noem tranen had.

Zoals ik het aardse kwaad-en-goed leerde onderscheiden door middel van mijn lichaam, omdat er honger was en verzadiging, dorst en lufenis, ziekte en gezondheid, bitter en zoet, naakt en gekleed, zwakheid en kracht, koude en warmte, donker en licht, angst en rust, schadelijk en nuttig, walging en begeren, leed en lief, zo leerde ik het hemelse kwaad-en-goed kennen door middel van dit zonderling, enigmatisch, ondefinieerbaar, doch wegens zijn acties en reacties onloochenbaar en onwedersprekelijk, wegens zijn natuurlijke aanwezigheid onverdelgbaar zintuig en werktuig, waarmee onder alle schepselen ik alleen als mens mij vond toebedeeld. Ik ontdekte dat hemelse, dat goddelijke kwaad-en-goed, wijl ik het zag. Wijl het mij kwelde, martelde, in die wisseling en worsteling tussen niet-wezen en wezen, in dien strijd van dood tegen leven, van leven tegen dood, in die onvoltooidheid van het leven, dat ik nog beminde en wilde met een ongedoofd vuur, zelfs wanneer ik niets meer te willen, niets meer te beminnen vond. Ik, mens, ik, sterveling, begiftigd met een essens welke het sterven niet kon aanvaarden, ik was de enige onder het geschapene, die het hemelse, het goddelijke kwaad-en-goed bespeurde, besepte.

Alles wat ik ontmoette van hier tot achter de sterren, toonde zich onverschillig tegenover dien strijd, en wanneer het leven van dier of plant verflauwde, dan dulde het den dood zonder weifelen, zonder weerstand, zonder klacht. Ik alleen, mens en sterveling, ik heb mij verzet tegen het hemelse, het goddelijke kwaad van den dood. Ik alleen heb heel den jammer en heel de medelijdenswaardige gebrekkigheid ervan doorvoeld, doorvorst en als een ondragelijke last getorst, als een gruwzaam euvel geleden. Mijn ganse geschiedenis, vanaf de eerste letters welke ik grifte in een steen, is een onophoudelijk protest geweest tegen een tekortdoening, waaraan mijn ziel zich nooit heeft willen onderwerpen, en een onafgebroken poging om de onverdiende, zinneloze ongenade, welke mijn ziel mij aanwees als een fout, te verklaren, te verzoenen, te herstellen.

15

Ook dat hemelse en goddelijke kwaad heb ik getracht te begrijpen, mij te verduidelijken met het beschikbare instrument van een ongeschoold, onbedreven intellect en zijn ontoereikende kennis. Toen ik Egyptenaar was, dacht ik mij Atoem, de wereld-ziel, welke zich in den chaos bewust wordt als Ra, de scheppende geest die het ongeordende ordent, die het licht scheidt van de duisternis, die de dingen concipieert, wil, ziet, en uit wiens ogen en mond alles komt wat bestaat. Ra was het absolute goed, waarin de tegendelen van zijn en niet-zijn, van verleden en toekomst versmelten tot eenheid. Maar zodra de elementen verschijnen als ondergoden, zodra de schep-

pende gedachte van Ra zich concretiseert in de materie, verschijnen goed en kwaad, leven en dood, vruchtbaarheid en onvruchtbaarheid, recht en onrecht, weten en onweten. Zij voeren een voortdurenden, onverbiddelijken kamp, want de materie, een beëindigde, onvolmaakte, voorbijgaande verwerkelijking der goddelijke gedachte, streeft naar het niet, en kan slechts in stand blijven door den geest van Ra, die haar alom doordringt en altijd herschept. Mijn onsterfelijke ziel, tijdelijk verenigd met een vergankelijk lichaam, ontsproot door den wil van Ra, en haar doel is om terug te keren tot Ra, wanneer zij zich gelouterd heeft van de bezoedeling der stof en de bevlekking der zonde. Het leven, ondanks de onvolkomenheid der stof, is goed, wanneer ik, Ra's wil vervuld hebbend en tot hem wedergaande, aan Osiris die mij ondervraagt kan antwoorden, wat ik schrijven liet in mijn tomben: 'Ik gaf te eten aan wie hongerde, ik gaf te drinken aan wie dorstte, ik kleedde wie naakt was, ik heb den Nijl overgezet wie geen bark had, ik heb begraven wie geen zoon had.' Gedurende meer dan drie duizend jaren kon ik in verscheidene gestalten Ra aanbidden en het leven beminnen met den troost en de opbeuring van dit geloof. Maar uit de intiemste schuilhoeken mijner ziel wroetten de vragen omhoog: Wat bewoog Atoem om bewust te worden als Ra, wat dreef Ra tot het concipiëren en materialiseren van gedachten? Waarom bracht de almachtige het onmachtige, de onvergankelijke het vergankelijke, de volmaakte het onvolmaakte voort? Waarom werd ik, schuldeloze, gezonden en vernederd in de bezoedelende stof? En Ra ging voorbij, om nimmer terug te keren. Hij stierf op een dag zonder herrijzenis, en zijn tempels vielen in puin.

Toen ik Soemeriër en Babyioniër was, heb ik de elementen geplaatst in het begin. Ik liet aarde en hemel, goden en godinnen, kiemen uit een tweeslachtigen, vloeibaren baaierd. Aan hen ontsproot een lange schakel en hiërarchie van generaties, alle wezens en alle dingen, gedrenkt in dien eeuwigen baaierd, door hem gevoed, en altijd hernieuwd. Het levensbeginsel noemde ik Apsoe en ik vereenzelvigde het met mijn begrip van goed. Het was mannelijk en scheppend. De materie noemde ik Thiamat en ik verbond haar met mijn opvatting van het kwaad. Zij was vrouw. De gebeurtenissen stonden als leesbare wetten geschreven in de sterren, die ik verhief tot godheden. Hare uitspraken schenen mij onontkomelijk, maar ik kon ze kennen, want er heersten zin, orde en recht in haar heelal. Ik gehoorzaamde. Ik vereerde het altijd herlevend leven, welks oorspronkelijke chaos mij wederom wezenloos zou terug-roepen en opslurpen. Met een hard en onvervaard gemoed zag ik de scheuring tussen zijn en niet-zijn. Ik aanvaardde den tweespalt, maar kon hem niet verklaren, en mijn ziel bleef onbevredigd. Op een dag offerde ik mijn goden voor de laatste maal. Zij werden verdreven door andere en verdwenen met hun altaren.

Toen ik Mediër was op de Iranische hoogvlakten en Ninive overwon, verbeelde ik mij dat er vanaf den aanvang der hemelen in den kosmos een oorlog woedde tussen den bouwenden god, Ahoera Mazdah, vertegenwoordiger van leven, licht, waarheid, geluk, en Ahriman, de verbreider van dood, duisternis, leugen en ramspoed. Beiden werden geholpen door zes zegen werkende engelen en zes verderfelijke duivelen, met hun ontelbare cohorten. Onophoudelijk leverden zij elkaar een wilden krijg, welke

pas beslecht zou worden bij de ontbinding dezer tijdelijke wereld. Om het paradijs van Ahoera Mazdah te verdienen, moet ik partij kiezen in dien strijd. Wanneer het einde nadert zal een redder, een messias, de komst verkondigen van zijn rijk. Dan zullen alle mensen in hun lichaam verrijzen uit den dood, om geoordeeld te worden door Ahoera Mazdah, die de goeden van de kwaden scheidt en de poorten van een eeuwig leven opent. Mijn eigen oorlogen, die ik triomferend voerde, en mijn eigen dromen van goedheid en heil, welke vervulling ik begerig wenste, had ik vermetel overgedragen van mijn aarde naar het universum en omgezet in zijn geschiedenis. Ik hield van strijd. Mijn kracht was de kracht van Ahoera Mazdah. Terwijl zij verbloedde en verzwakte op honderd slagvelden, taande ook de glorie van den albeheerser dien ik mij gedacht had, de vuren zijner altaren doofden uit, de muren zijner tempels verzandden. Gelijk altijd was het een eeuwigheid van geluk welke mijn ziel had gedroomd voor hem en voor mij. Maar de twee even machtige, vijandelijke goden, die vanaf hun aanvangen elkaar het gezag betwistten als twee aardse prinses, waren een te menselijke interpretatie der aanschouwingen welke mijn zoekend oog te beelden gaf aan mijn onkundig brein, en die goden eindigden als ik. Het verhaal, dat een god ontwaakte in zijn Heelal om daar reeds het tegendeel gezeteld en gewapend te vinden van zichzelf, was dwaas. Mijn altijd bruikbaar rede kon zulk verzinsel niet langdurig dulden. De menselijke veronderstelling belaadde een van beide goden, en zelfs beide goden, met een onaannemelijke dosis van menselijk onverstand.

In Egypte was de schepper mij verschenen als zuivere,

volmaakte geest, die zich objectiveert in de goede, doch beëindigde en onvolmaakte stof. Het kwaad kwam uit de onvolmaakte beëindigdheid der dingen, maar wijl ik hen zag als verwezenlijking van het goddelijk denken kon ik ze beminnen, en deze liefde spoorde mij aan tot werkdadigheid, tot een welgezinde verhouding tegenover mijn aarde. Ook toen ik Hindoe was liet ik een wereldziel ontsluimeren tot bewustzijn. Ik noemde haar Brahm en dacht haar als loutere, gewaarwordingloze geest. Opstijgend uit haar onheugelijke, zalige rust, vormde zij zich tot een enige doch driehoofdige gedaante, waarin Brahma de maker werd van alle dingen, Visjnoe hun bewaarder, Sjiva hun bevruchter en genezer, maar ook hun verdelger. Ik legde het kwaad, den dood, het leed, de onvrede, in den boezem zelve der godheid. Alle materie scheen mij slecht. Achter elke sensibele gestalte grijsde en kreunde de smart, bedriegelijk verholen onder duizendvoudig lokkenden schijn. In mijn driesten, ongetemden drang naar ongestoorde zaligheid en eeuwigheid, veroordeelde en verwierp ik, als een koppig, kribbig kind dat niet kreeg wat het wenste, het ganse goddelijke werk. Waarom werd het ondernomen? Na een dag van Brahma, welken ik becijferde in millioenen jaren, zou de schepper, met zijn nuttelozen arbeid, met den helen stoet van hoge en lage, vrouwelijke en mannelijke goden, die ik fabelde, terugzinken in den gelukkigen nacht zonder gewaarwording, in den droomlozen slaap. Ik reikhalsde naar die uitgebluste leegte met een starre verrukking, met een samenspanning van al mijn krachten. Ik verachtte en haatte het aardse leven. De gehele schepping leek mij een verstoring van den goddelijken stilstand, een schennis, die straf, boete en

vergelding eiste. Slechts de uitroeiing van elk lichamelijk verlangen kon mij verlossen van de ijselijke kwaal een creatuur te zijn. Niet eens de dood. Want uit een verloren verleden, toen er nog geen schrift bestond, hadden wijze geesten, die misschien kwamen van de maan, mij de kennis overgeleverd, dat elke daad gevolgen medebrengt, welke mij slingeren in nieuwe geboorten, zolang de laatste gevolgen mijner daden niet door mij waren weggewist in een der levens welke ik leiden moest. Daar ik de aarde niet beminde werden de wedergeboorte en het karma mijn hel, mijn vloek. Het was een zinloos spel, voortvloeiend uit de primordiale fout van mijn god, die zich dompelde in de stof. Ik ketende mij en al wat leefde aan de wentelingen van een immer ijdel draaiend rad, uit welks redelozen kringloop ik mij slechts bevrijden kon door inzicht in zijn waan, vernietiging van alle begeerte, herstelling der eerste ongestoorde rust van het zijnde niet-zijn. Ik vonniste god door mijn vonnis over zijne schepping. Ik maakte van de aarde een kerker waar ieder zijn cel had, zijn nummer, zijn teken dat hij droeg tot aan den dood, en elk leven verstijfde tot immobiliteit, zelfs het leven van de ziel, die zich geen schuld wist en die kermde over de schade welke zij leed door de ontoereikendheid van een stug en onbegrijpend brein, dat haar kluisterde in de loochening van het goddelijke werk. Toen ik uit het eeuwenoud Egypte toog en achter mijn kudden doolde door de Arabische woestijn, leek het geschapene mij goed. Alles wat is ontstond volmaakt door den wil en het woord van een enigen, volmaakten god. Hij was goed in de schatten van de sneeuw en van den ochtend-dauw, van den orkaan en van den zephyr, van den bliksem en van den regen. Hij was goed in de leeuwin

aan wie hij een prooi verschaftte voor haar welpen, goed in het vrolijk klapperen der vleugels van den struisvogel, goed in het gezouten brood, goed in den gediensigen buffel die de egge trekt, in de wapperende manen van het paard dat springt als de sprinkhanen, goed in den sperwer die zijn kleintjes laaft met bloed, goed in den geweldigen Behemoth, gewapend met een zwaard en die zijn staart verheft als een ceder, goed in den monsterachtigen, gepantserden Leviathan. Hij is goed, wijs, oppermachtig, rechtvaardig in al zijn besluiten, en de hemelen, waar hij de teugels houdt van Orion en de Pleïaden, zingen zijn lof. Hij schiep alles voltooid, en hij zag dat het goed was. Op een morgen echter is die grote, mooie harmonie verstoord, verbrijzeld, tegen zijn bedoeling, tegen zijn wens. De ramp was mijn schuld. Hij had mij in een zonnigen, groeizamen tuin geplaatst, waar ik, zorgeloos en naakt, mocht eten van elken boom. In 't midden stond een boom waarvan hij mij verbood te eten, de boom der kennis van goed en kwaad. En ook een tweede boom stond er, welken ik nog niet had opgemerkt, de boom des levens. Hij zei mij: 'Op den dag dat gij zult eten van den boom der kennis van goed en kwaad zult gij stellig sterven.' Ik was gelukkig en gehoorzaam. Maar in mijn slaap maakte hij uit een rib van mij een vrouw, en toen ik wakker werd vond ik haar naast mij als verheugende, vertrouwde gezellin. Wij gingen samen rond tot in 't midden van den tuin. Ik wees haar den boom; ik herzei haar het verbod. Wij plukten niet van zijne vrucht. Doch plotseling hoorden wij woorden op de stem der slang, die het listigste was van alle dieren des velds welke hij gemaakt had, en zij sprak tot mijn vrouw: 'Neen, gij zult niet sterven, maar uw god

weet, dat op den dag wanneer gij ervan eten zult, uw ogen zullen opengaan en gij gelijk zult zijn aan hem, kennende het goed en het kwaad.’ Mijn vrouw zag dat de vrucht van den boom eetbaar was, aangenaam om te zien, en wensbaar om er verstand mee te verwerven. Zij nam haar en at. Ook aan mij gaf zij ervan en ik at. Onze ogen gingen open. Beide zagen wij dat wij naakt waren. Toen hoorden wij zijn geluid in een bries van den dag, door de bomen van den tuin. Hij riep me. Hij vroeg me toornig waar ik was. Ik antwoordde dat ik mij verborgen had voor hem wijl ik naakt was. Hij vroeg mij: ‘Hoe weet je dat gij naakt zijt? Heb je gegeten van den boom waarvan ik je verboden had te eten?’ Ik stamelde: ‘De vrouw, die gij me gegeven hebt als gezellin, bood mij de vrucht aan van den boom, en ik heb ervan gegeten.’ Toen zei hij tot mijn vrouw: ‘Waarom deed je dat?’ Zij snikte: ‘De slang bedroog me, en ik heb ervan gegeten.’ Dat was het einde van ons geluk. Hij heeft de slang vervloekt, die voortaan kruipen moest op haar buik. Tot mijn vrouw zei hij: ‘Ik zal je smarten vermenigvuldigen, in 't bijzonder de pijnen van je zwangerschap; je zult je kinderen in weeën baren; je verlangen zal je drijven naar je man en hij zal over je heersen.’ Tot mij zei hij: ‘Omdat je geluisterd hebt naar de stem van je vrouw en gegeten hebt van den boom waarvan ik je verbod te eten, is de aarde vervloekt wegens jou. Distels en doornen zal zij je opleveren. Je zult je brood eten in 't zweet van je aanschijn, totdat je terugkeert naar de aarde waaruit ik je getrokken heb, want stof ben je en terugkeren zul je tot stof.’ Hij heeft kleren voor ons gemaakt van huiden en ons ermee gekleed. En ik hoorde hem nog zeggen: ‘Daar is de mens gelijk aan ons geworden wat betreft de kennis

van goed en kwaad. Nu moet het niet gebeuren dat hij ook zijn hand uitstrekt naar den boom des levens, dat hij ervan eet, en dat hij eeuwig daardoor leeft.' Toen verjaagde hij ons uit den tuin, zonder vergiffenis, en zonder belofte van verzoening.

Zo, meende ik, geslagen, verlaten en hulpeloos als ik was in het begin mijner geschiedenis, kwam het ongeluk over een gelukkige wereld, door de schuld der slang en van mijn vrouw. Verbitterd tot in 't diepst van mijn denken heb ik gedurende alle tijden mijn vrouw in 't geheim van mijn hart, zelfs wanneer ik haar beminde, die fout verweten, en mijn liefde doorweven met wrokkenden haat of met minachting en laatdunkendheid. Ik begreep ook niet waarom de almachtige die slang listig en bedriegelijk gemaakt had. Ik begreep niet waarom de almachtige en alwijze mijn heil, dat ook zijn heil was, had kunnen bloot geven en wagen aan de sluwheid ener slang, aan de onnozelheid ener vrouw in wie ik mijn vertrouwen stelde. Ik begreep niet waarom de alwaarachtige mij het kwaad wilde verbergen. Want wijl er een boom groeide der kennis van het kwaad, moest het kwaad dus reeds ergens zijn; het ontstond dus niet door mijn fout; alleen mocht ik het dus niet weten? Ik begreep niet waarom de algoede niet enkel mij zo onbarmhartig, onvergeeflijk strafte, maar ook allen die uit mij zouden voortspruiten, en waarom hij niet enkel mij, schuldige desnoods, maar ook de ganse aarde, en al wat er schuldeloos leefde, gestort had in het leed en in den onverlosbaren dood. Mijn uitleg van het kwaad was hard en genadeloos als mijn gemoed, en lange eeuwen door, zolang ik onverzoend en onverzoenlijk bleef, zou ik niet begrijpen.

Toen ik een Griek was uit de dagen van Hesiodus en

Homerus, had ik het panisch gemoed, de bandeloze verbeelding, de lichtgelovigheid, de argwaan, de eigenzinnige, wrede en lieve nukken van een zeer schrander, onstuimig en ontembaar kind, belust op sprookjes, dat elk zijner gedachten spelend omzet in een handeling. Vanaf de onheugelijke aanvagen zag ik het kwaad bij de goden. Zij waren gesproten, en niemand wist hoe of waarom, uit Chaos, de Nacht, en Eros, het Verlangen. Eerst verscheen het blinde Fatum dat zijn decreten schreef in een boek van brons, welke konden worden uitgesteld, doch waaraan niemand vermocht te ontsnappen, noch sterveling, noch onsterfelijke. Daarna kwam Titea, de aarde, en Tartarus, de duistere afgrond der aarde. Uit haar eigen schoot kweekte Titea Oeranos, de hemel, vervolgens de zee en de cyclopen, gedochten van kracht en brutaliteit, welke Oeranos in den Tartarus slingerde. Uit de vereniging van Titea met Oeranos werden Titan geboren, de oceaan, Hyperion, de zon, Japet, Cybele, Themis, Mnemosyne, het geheugen, Chronos en de andere Titanen, voorts twee kolossen, Briareus en Gyas, gedochten met vijftig koppen en honderd armen. Daar Oeranos al zijn kinderen in den Tartarus wierp, vervaardigde Titea een zeis en belastte Chronos met de wraak. Chronos, de zoon, overviel Oeranos, den vader, en ontmande hem. Het schuimend bloed dat op de aarde gutste verwekte de Furiën, het sap dat in de golven druppelde, teelde Aphrodite. Dan regeert Chronos op den vaderlijken troon en huwt met Cybele. Maar als oudste zoon van Oeranos eist Titan het bewind. Titea beslecht het geschil en bepaalt dat bij den dood van Chronos, die geen enkel mannelijk kind mag opvoeden, de regering zal overgaan op Titan. Van dan af verzwelgt

Chronos al zijn spruiten, jongens en meisjes. Achtereenvolgens verslindt hij Hestia, Ceres en Pluto. Totdat Cybele een tweeling, Zeus en Hera, baart. Het lukt Chronos nog om Hera in te slikken. Zeus kan ondertussen worden weggemoffeld door Cybele, die hem in plaats van het kind, een met luiers omwikkelden steen te verorberen geeft. Zij brengt Zeus naar het eiland Creta, waar hij gezoogd wordt door een geit, en waar corybanten het geschrei van den zuigeling, dat zou kunnen doordringen tot het oor van Chronos, met zang en dans overschreeuwen.

Maar Titan, die recht heeft op den scepter, ontdekt dit bedrog. Gesteund door zijn kinderen, de Titanen, onderneemt hij een oorlog tegen Chronos, zijn broer, overwint hem en nagelt hem in ketenen. De geredde Zeus maakt zich dan bekend aan zijn vader. Op raad van Metis, dochter van Titan, dient hij Chronos een braakmiddel toe, dat hem al zijn verzwolgen kinderen doet uitspuwen. De uit een maag bevrijde goden sluiten een bond met Zeus. Uit de afgronden van den Tartarus verlost hij de Cyclopen, die bliksems voor hem smeden. Na schrikwekkende worstelingen verplettert hij de Titanen, ontboeit zijn gevangen vader en herstelt hem in zijn vroegere macht. Chronos echter, beducht voor de kracht van zijn zoon, spant hem hinderlagen. Zeus verklaart hem den oorlog, verslaat Chronos, verjaagt hem uit den hemel, en installeert zich op den goddelijken troon. Hij trouwt met de wijze Metis, de Rede, doch verslindt haar, wyl zij zelf voorspelt, dat zij hem een zoon zal schenken, sterker dan hij. Beurtelings trouwt hij nog met andere dochters van Titea of van Titanen, die moeder worden van de Uren, de Gratiën, de Muzen, de

vele grote en de vele kleine goden. Omdat hij na de verzwelging van Metis lijdt aan kwellende hoofdpijn, roept hij Hephaistos, zijn zoon die smid is, en gebiedt hem om met een bijl in zijn schedel te hakken. Uit den gespleten kop van Zeus ontstijgt, gehelmd en met een lans in de hand, Pallas Athene, vredelievend en strijdvaardig. Terwijl Zeus zo zijn heerschappij en zijn dynastie door het aanstellen van leenmannen uitbreidt en bevestigt volgens de gebruiken der koningen, komen de Reuzen, zonen van Titea, tot opstand. Het zijn monsters, gelijk alle oproerlingen, wier lichaam uitloopt in een slangen-staart, geschubd met pinnen. Zij stapelen berg op berg en belegeren den hemel. Geheel het heir van goden en godinnen, ook Prometheus, zoon van den Titan Japet, snelt als trouwe vazallen Zeus ter hulp. De Reuzen worden verslagen en onder den Etna bedolven. Om haar kinderen te wreken baart Titea nu een nieuw gedrocht, Typhon, wiens kop reikt tot de sterren en wiens handen, waaruit sissende serpente ontschieten, de beide einden van den hemel raken. Wanneer de goden hem zien aanrennen, nemen zij ontzind de vlucht naar Egypte, waar zij, vermomd als dieren, zich verschuilen. Zeus niettemin wordt gevangen genomen en onder bewaking gesteld van een slang. De sluwe Hermes vindt listen om den kruipenden cipier te misleiden. Hij bevrijdt Zeus, die den kamp met Typhon hervat en hem neerbliksemt in den Tartarus. Deze zegepraal is de laatste welke Zeus te bevechten krijgt, en verder regeert hij in ongestoorden vrede. Nog eenmaal slechts zal de rust van den onsterfelijken heerser vertroebeld worden. De jaloerse Hera, zijn vrouw, verbolgen wegens zijn talloze schennissen der huwelijksrouw, beraamt met de goden een complot

tegen hun tyran. Gelijk Oeranos en Chronos zal Zeus vallen. Maar de oceaannymph Thetis verraadt de samenzweerders, zendt den onoverwinlijken Briareus met de honderd armen ter hulp en onmiddellijk bedaart het oproer. Om Hera te straffen hangt Zeus haar op tussen hemel en aarde aan een gouden ketting en aan elk harer voeten bindt hij een aambeeld. Daar wordt zij gevonden door Hephaistos, haar zoon. De god der smeden heeft een medelijdend hart. Hij bevrijdt zijn moeder. Zeus, die dat bemerkt, breekt los in toorn, smijt Hephaistos naar beneden, waar hij op het eiland Lemnos tuimelt, beide benen breekt en voor altijd kreupel blijft. Hera zal nog dikwijls tieren, kijven, mokken tegen haar trouwelozen meester. Maar zijn macht is voortaan onbetwist.

Zo raasde alle kwaad, ongerechtigheid, willekeur, bedrog, misdaad, dwaasheid, en dood, vanaf den aanvang in de hemelen. Het kwam tot nu toe niet op aarde, die leeg en verlaten zweefde onder de gesternten. Pas na den oorlog tegen de Reuzen was zij het ballingsoord geworden van Prometheus, zoon van den Titan Japet. De ondankbare Zeus, die hem had zien vechten met een klaarblijkelijke superioriteit, duchtte in zijn dienaar een mededinger en stortte hem uit het firmament neer op de onbewoonde aardkorst. Eenzaam rondzwervend verzoon Prometheus zich een metgezel. Hij greep een stuk leem, weekte het in water, kneedde het, boetseerde het in den vorm der menselijke gestalte en blies het leven in. Pallas Athene bewonderde zijn werk. Zij wilde bijdragen tot de voltooiing van dit nieuwe schepsel en leidde hem tersluiks door de hemelse gewesten, waar zij hem liet kiezen wat hij zelf het nuttigst achtte voor zijn deelgenoot.

Van den wagen der zon nam Prometheus, de voorziener, toen een vonk, borg haar in een hollen stengel, keerde ermee terug naar de aarde en legde het geroofde sprankje aether in den mens, dien hij gemaakt had.

Wanneer Zeus dit onbekende, zeldzaam harmonische wezen bespeurt, dat met ziel en verstand het heelal zal kunnen doorkorsen om het aan zijn wil te onderwerpen, ontdekt hij den diefstal, barst uit in woede, en besluit het nieuwe ras dat hij vreest, met zijn bliksem te vernietigen. Prometheus spiegelt hem de offers voor, die weldra van de aarde zullen oproken naar het goddelijk verblijf. Hij pleit zo behendig, dat Zeus met een eed belooft het geduchte schepsel te sparen. Zulke onvoorzichtigheid verbaast den Titan, die sinds lang twijfelt of de soeverein der hemelen de eer verdient welke hem gebracht wordt. Hij besluit de schrandereheid van Zeus op de proef te stellen en slacht twee stieren. Na ze gestroopt te hebben en versneden, na de beenderen te hebben afgeschraapt en geledigd, stopt hij onder de ene huid de holle knoken, onder de andere het sappige vlees, het geurige vet, het blanke merg, en vraagt aan Zeus, welke der twee stapels hij wenst dat hem als offer worde opgedragen. Per ongeluk kiest de aarzelende god het vel met de knoken. Zeus, bedot en bespot, vergramd en machteloos, want hij mag zijn eed niet breken, beraadt zich hoe hij den stoutmoedigen Titan zelf kastijden kan. Hij gebiedt Hephaistos een vrouw te vervaardigen. Steeds gedienschtig gaat de smid aan den arbeid, versiert zijn schepsel met iedere verzinbare vormelijke schoonheid, en als zij gereed is, deze vrouw, voert hij haar binnen in de koperen stad der goden. Allen zijn verrukt over haar en allen willen haar een geschenk doen. Vandaar de naam dien

zij krijgt: Pandora, begiftigd door allen. Pallas Athene omkleedt haar met een stralend gewaad, bekranst haar met een sluier van bloemen, zet haar een gouden kroon op, verleent haar de gave der intelligentie, en bekwaamheid voor de kunsten welke eigen zijn aan de vrouwelijke natuur. Aphrodite omhult haar met de heimelijke bekoring die verlangens naar haar opwakkert. Hermes bedeeft haar met de overredende welsprekendheid. De Gratiën omparelen haar met tintelende kleinodiën. Getooid door elk der goden en godinnen, treedt zij eindelijk voor Zeus, die haar een klein, goed-sluitend doosje geeft om het mee te nemen naar de aarde en het te brengen bij Prometheus.

Zij daalt uit de hemelen neder, onkundig van kwaad, vlekkeloos, uitverkoren, betoverend, vervoerend, goedwillig, betrouwend, en tracht den Titan te gelieven. De achterdochtige Prometheus stoot haar terug. Hij weigert haar en ook het doosje. Hij is wijs. Zijn hartstochtelijk wantrouwen jegens Zeus maakt hem onwijs. De voorziener ziet niet wijd genoeg vooruit. Waarom begroef hij het doosje niet onder een berg, onder den grond der zee? Hij wist de lage list van Zeus te vermoeden. Hij weet haar niet te verhoeden. Hij laat Pandora gaan naar Epimetheus, zijn broer, de andere zoon van Japet. Hij waarschuwt hem tegen de gevaren van het goddelijk geschenk. Hij verhindert niets. Hij kan enkel beducht zijn, beklemd, bevreesd, bezorgd. Hij kan niets afwenden. Epimetheus wordt bekoord door de liefelijkheid van het nooit-gedroomde schepsel uit de glanzende stad der goden, en neemt Pandora tot vrouw. Hij opent het doosje. Een zwerm van kwalen, plagen en wandaden stuift eruit op en overdekt de aarde met een dikken, grauwen nevel.

Verbijsterd wil hij het doosje sluiten. Te laat. De afgrijselijke horde is ontvloden en op den bodem bleef slechts de hoop, kwaal en heul tegelijk. Pandora, de eerste moeder, leert hier jammeren. Maar is zij schuldig? Is Epimetheus schuldig? Hun god bedroog hen, lokte hen naar het verderf. Zeus lacht. Zeus grijnst. Wrok en nijd branden hem nog. Hij gelast Hephaistos om Prometheus met ijzeren kettingen aan een rots te kluisteren en zweert dat hij hem nimmer zal ontboeien. Zijn haat tegen den maker der mensen is onverzoenlijk en onverzadigbaar. Gedurende dertig duizend jaren zal dagelijks een gier den buik van Prometheus komen openrijten om zich te voeden met een lever die altijd hergroeit. Hoeveel jaren verstreken alvorens de Titan ontbonden werd? Hij leest de toekomst. Als Zeus wil trouwen met Thetis, voorziet Prometheus, dat uit deze vereniging een zoon moet spruiten die den vader zal onttrenen. Hij verwittigt den god, zijn vijand, zijn beul. En de barre Zeus laat zich roeren door zoveel edelheid. Hij vergunt genade voor een straf welke de Titan niet verdiende, en zelf gaat hij zijn gevangene bevrijden. Maar wijl Zeus een eed niet schenden kan, verplicht hij Prometheus om altijd aan den vinger een ijzeren ring te dragen, waarin een stukje gevat is van de rots waar hij gebonden lag. Symbolisch zal hij geketend blijven en wij, afstammelingen van den Titan, dragen daarom in onze ringen nog een steen.

16

Zulke sprookjes heb ik bedacht om de revoluties te verzinnelijken van een firmament waaruit vuur regent of dampende waterhoozen gulpen over een aarde, die vlammen braakt of in kokende oceanen verdrinkt, of geschroeid wordt onder een blauwe zon, en waar ik onbegrijpelijkerwijze aanwezig ben als enig getuige van miljoenen smarten en prachten, klachten en jubels, welke ik begrijpen moet, of ik wil of niet, of ik kan of niet. Zulke vertellingen heb ik vele eeuwen lang als waarheid geloofd. Zulke goden, gedochten van onrecht, onrede en wreedaardigheid, opspokend uit mijn talloze panieken, uit mijn machteloze verplettingen, heb ik vele eeuwen lang aanbeden, gevreesd, bemind. Voor die monsters, meedogenlozer en bloeddorstiger dan tijger en krokodil, voor die schimmen van mijn onverstandig en gemarteld brein heb ik tempels verheven, waarin ik een harmonie legde, welke nergens was dan in mijn diepst verlangen, heb ik beelden gehouwen, waarvan het kalme evenwicht nergens bestond dan in mijn droom, heb ik hymnen gezongen welke melodieën waren ener ziel, geluyskreten van een hart, zoals ik er nergens ooit gehoord had, behalve in mijzelf. Van elken orkaan die aangierde zag ik slechts den regenboog waarachter hij opstak, den regenboog waarin hij luvde. Door alle duisternissen zag ik slechts het licht. Wanneer mijn tempels verzonken, mijn beelden verpulverden, mijn hymnen verstomden, mijn goden leugens werden, was ik nog achtervolgd door het goddelijke.

17

Toen ik als Europeaan de aarde, de zeeën en de luchten ging doorkruisen in snelle, mechanische voertuigen, toen mijn hersens, wegens een moeizame ervaring van tienduizenden jaren, en wegens een methode welke ik zelf uitvond, eindelijk een bruikbaar en betrouwbaar instrument geworden waren om de dingen te kennen gelijk ze zijn, toen ik voor 't eerst gedurende mijn lange geschiedenis waarlijk kon weten, toen ik mijn weten ook kon regelen en leiden volgens mijn willen, en terwijl ik leefde tussen een menigte wonderen die ik zelf verrichtte, heb ik wederom, evenals de Babyloniërs, de elementen geplaatst bij den aanvang. Doch uit de elementaire factoren van den aanvang verrezen geen godheden meer voor mij. Zover ik, met de gereedschappen die ik bedacht, kon doordringen in het waarneembare, bespeurde ik physische krachten welker werking ik kon begrijpen, kon nabootsen, of hopen mocht te eniger tijd genoeg te zullen begrijpen om ze na te bootsen. Alles wat ik kon doorvorsen tot in de verwijderdste en ongenaakbaarste uithoeken van het eindeloos-eindige universum, vond ik samengesteld uit dezelfde substantie, welke geregeerd wordt door wetten, gedreven wordt door energieën, welke aan de materie inhaerent zijn. Deze materie draagt haar eigen oorzaak, haar eigen gevolgen met zich in haar kern. Deze materie is veranderbaar, doch onverwoestelijk. Zij giet zich, onder den dwang harer eigen wetten, in verschillende gedaanten. Haar wetten zelf bepalen de omstandigheden waarin een gedaanteverwisseling zal gebeuren. Deze materie had geen oorsprong. Nooit was er Niets. Zij heeft geen eindpunt. Nooit zal er Niets zijn.

Zij heeft ook geen doel, noch bedoeling. Zij wentelt als ster, zij cirkelt als atoom. In den vorm van gassen of gesteenten, in alle temperaturen, in alle densiteiten, in de bijna lege leegte waar het electron nog eenzaam doolt, in de compactheid van het lood of van het radium, steeds is het dezelfde materie, in verscheidene combinaties van bewegende bewogenheid. Onder het spel van voorwaarden, die afhankelijk zijn van haar onontkomelijke wetten, kan deze materie zich fixeren in een levend organisme. Zij kan van het één-cellig protozoïsch diertje dan evolueren, opklimmen tot dinosaurus, tot krekkel, tot poliep, tot mammoeth, tot kikker, tot haai, tot mug, tot paradijsvogel, tot wurm, tot nijlpaard, tot nachtegaal, tot zwaluw, tot boom, tot orchidee, tot oester, tot aap, tot mens. Zij blijft immer dezelfde materie. Wat is was. Wat was is. Wat is wordt. Van eeuwigheid naar eeuwigheid. Mijn geest ook, onderworpen aan haar wetten, behoort tot de materie. De geologie leert mij, dat op zeker tijdstip de aarde verschroeid werd door de zon en verdorde. Al wat vocht was droogde op, en al wat wemelde in het water strandde op blakerend zand. De levende wezens, die geen oren nodig hadden zolang zij zwommen, en zich over de dingen inlichtten met een ander apparaat, kregen door de macht dezer noodzakelijkheid een gehoor, het laatst verschenene mijner zintuigen. Zo is het heelal waarin ik leef, een kolossaal electro-chemisch laboratorium, dat werkt zonder begin, zonder rust, zonder einde, als een reusachtige mechaniek, welke ik kennen kan, welke ik observeren en critiseren kan, maar als nietig, onbeduidend, overbodig en toevallig toeschouwer. In verhouding tot de massa van het heelal en zijn onbecijferbare, onuitputtelijke,

doelloze energiën, weeg ik en meet ik met mijn ganse aarde nauwelijks meer dan een kruimel steen.

Die ongerijmde fabriek van feeërieën, myriaden feeërieën van vlamme en gedoofde sterren in de eeuwige zwarte ruimte, van kristallen stofdeeltjes in den eeuwigen witten duur, die zich toverkleurig zoeken en vlieden, maken en ontmaken, onder een ontastbaar web van geheime radiaties, die onzinnige fabriek van wervelende fantasmagorieën in de sneeuwige stilte, zou nog goed zijn, omdat zij onberispelijk is voor mijn verstand, zij zou nog goed zijn en onzegbaar mooi in hare orde, als er slechts geen denkend leven was. Want waarom ben ik hier, temidden dezer praal, met mijn leven, met mijn verlangen, met mijn smart? Alles is verklaarbaar vanaf de dwarrelende sterren-nivals tot aan de ijsbloemen die waaieren over mijn ruiten, en de knoppen die straks bloemen zullen worden op een tak. Alles is begrijpelijk. Zelfs de dood, want ik zie hem tot in de rollende bollen van het firmament als een natuurlijk verschijnsel. Ik kan hem met mijn intellect aanvaarden. Ik stem erin toe. Hij is een normaal, fysisch proces en de gewone stand van zaken in het vluchtende universum. Ik willig hem in. Ik weiger hem niet meer gelijk vroeger. Tweemaal reeds heb ik millioenen mensen naar den dood gezonden voor een futiliteit, en zij gingen erheen zonder te weifelen, zonder te kikken. Ik zal het misschien een derde, een vierde maal doen, en zij zullen niet kikken. Ik ben gemeenzaam met den dood. Ik heb het middel gevonden om hem binnen een seconde te strooien over uitgestrekte gebieden, sneller en verwoestender dan alle aardse vulkanen. Ik begrijp den dood, die zonder mysterie is sinds hij een proces der stof werd, dat ik overal bespeur en

doorgrondde. Maar wat ik niet begrijp, wat ik minder dan ooit begrijp is het leven. Zelfs als ik morgen in een mijner glazen retorten kunstmatig leven kan maken, leven met bewustzijn van vreugde en lijden, leven met bewustzijn van verrukking en liefde, leven met kennis en macht, den hoogsten staat van leven dien ik mij verbeelden kan, als ik dit mirakel uit mijn preparaten naar eigen willekeur kon laten oprijzen, zou ik het leven niet begrijpen, en het niet begrijpend zou ik het wellicht haten.

Ik weet vanwaar de dood komt. Hij komt van nergens. Hij is alom. Hij is de grondeigenschap, de essens der materie, ook waar zij onzichtbare of zichtbare stralen schiet, ook waar zij den bouw, het gewicht harer atomen langzaam wijzigt. Al wat leeft, alles wat eigenmachtig, met min of meer besef van geluk en ongeluk, voor zichzelf poogt te zorgen, al het niet-machinale, al het onvoorzienbare, al het onberekenbare, is slechts een tijdelijke opwekking en verrijzenis uit die universele bewusteloosheid, uit dien eindelozen, kosmischen dodendans van electronen.

Doch vanwaar komt het leven? Millioenen eeuwen geleden, zeggen mij de astronomen, in een uitspansel waar evenveel ruimte is, en kans om elkaar te ontmoeten als voor twee kurken die dobberen aan de uiteinden van een oceaan, zijn twee der ontelbare en enorme vuur-massa's welke door deze verlaten, zwarte zeeën tollen, elkaar zo dicht genaderd, dat de grootste der vloeibare vlammeende bollen door zijn aantrekkingskracht een hoeveelheid brandende substantie van den kleineren heeft afgezogen. De omvattendste der twee vliegende, blakerende massa's was niet sterk genoeg om de ontwongen materie op te slurpen in haar laaiende kraters, de minder volumineuze

was te zwak geworden om de afgepompte substantie terug te zuigen naar den boezem waaruit zij werd losgescheurd. De pompende ster verwijderde zich en verdween in de nachtelijke oneindigheden van het firmament. Ook de verminkte ster zette haar vaart voort, maar omringd door kransen van eigen brandende materie, welke zij in haar ban hield, en die haar volgen moesten op haar baan. De werkende krachten evenredigden zich geleidelijk. Door de snelheid der beweging en door factoren van attractie werden de wervelende kransen gerold tot afzonderlijke vurige bollen. De ontredde ster herstelde zich, herkreeg haar eersten vorm. Zij was moeder geworden van planeten, Zon die den loop van satellieten regelde. De gloeiende bollen welke haar onttoogen waren, doofden langzaam uit, koelden af en verdichtten, elk naar mate der werktuigelijke energieën die op en rond hen arbeidden. Wegens de toevallige gesteltenis van een dezer bollen waren daar op zeker tijdstip alle physische voorwaarden verenigd, waaronder Leven kan ontkiemen. Die gebluste bol werd mijn aarde, beschenen en verwarmd door mijn zon. Beiden, een Zon die planeten baart, een Aarde, waar leven ontluiken kan, zijn vermoedelijk uniek onder de talloze gesternten welke de donkere afgronden doorklieven van het heelal.

Van dit nietig en zeldzaam, kosmisch incident, en van een onafzienbare aaneenschakeling van machinale oorzaken en gevolgen, ben ik het deerniswekkend resultaat. Toen het leven zijn aanvang nam onder het licht ener blauwe zon, stralend over woestijnen van water, zand en steen, was ik een taai en krimpelend, microscopisch protoplasma, het eerste stofje dat voelde, dat onderscheid maakte tussen lust en onlust. Genoopt door een blinde,

dolle begeerte, heb ik kruipend alle graden doorklommen van het levende zijn, en nu peil ik de duizelende diepten der wereldruimte. Ik heb de sterren geteld bij milliarden, bij biljoenen en trillioenen. Ik heb ze gewogen. Ik ken haar ouderdom, haar hitte, haar samenstelling, haar snelheid, haar richting. Ik ken de koude en den nacht van ongeschapen gebieden waar een flitsend electron zwerft alleen. Aan het grenzeloze gaf ik grenzen. Ik ken andere heelallen dan het mijne en cijfer ze bij duizenden. Andere meetbare onmetelijkheden. Ook daar misschien naderde een ster te dicht een ster, en uit haar flakkerende wonde sproot wellicht leven op. Misschien evolueerde, muteerde, transformeerde ook daar op tienduizend andere Aarde's, een cel tot denkend mens. Misschien loopt hij daar ergens nog op vier voeten rond, maait het gras met zijn muil, eet eikels en drinkt uit waterplassen, zoals ik, een paar duizend eeuwen geleden. Wat zou het mij baten te weten dat er midden in massa's vuur en massa's vriezende, verstarrende ledigheden enkele stipjes kringelen, welke niet groter zijn dan een molecuul in verhouding tot het gigantische Al, en dat er op deze stipjes wezens schimmelen gelijk ik, niet groter, niet belangrijker dan een virus, en die vroeg of laat, zodra zij denken, de nietigheid zullen weten van hun zijn, hun nuttelosheid, hun overbodigheid, hun onmacht in den verzengenden of verkleumenden, dodelijken kosmos, en die achter hun povere genoegens, achter hun armzalig leed immer zullen zien doemen de ellende, den wrok, den haat, het gif van dit erbarmelijk weten?

Ik heb de dieren geteld, de gevleugelde en de gevinde, de gewervelde en de ongewervelde, de gevangene in een schulp op den bodem der zee, de vrije in de lucht en op

den grond, ik heb de levende dieren geteld en onderzocht, welke de Aarde voortbracht uit het vruchtbaar oer-slijm. Ze zijn meer dan acht honderd duizend. Elk individu dezer fabelachtige hoeveelheid is verschillend en elk bezit zijn vernuft. Sinds onheugelijke tijden dient dat vernuft tot niets dan om elkaar op te vreten, elkaar te vluchten, en dit jammerlijk machinaal bestaan in stand te houden. Elk dezer acht honderd duizend kent den angst, evenals ik, de zorg, de beklemming, elk draagt in zich het afschuwelijk besef van het moment waar alles eindigt. Waartoe dient zulk een immemoriaal oude, monsterachtige machine en haar infernale waanzin? Ware het niet beter haar te vergruizelen, te vernietigen, zich te ontfermen over al wat zo beklagenswaardig leeft, wroetend voelt, en het te verlossen uit een zinneloos en nooit verhelpbaar ongeluk?

De planten, bomen, bloemen, de gewassen van het zand, de rots, van de diepte der wateren heb ik getracht te tellen. Zij werden talloos, en van een fantastische verscheidenheid. Elk heeft zijn vernuft. Dat sprankje vernuft, dat altijd andere, myriaden-vormige glimpje vernuft om zich te voeden, om zich te bestendigen, om te duren zolang er een atmosfeer zal zijn, een gloortje van licht, een chemische werking. Ook zij hebben hun kommer, hun nood, hun strijd, hun kerker. Reeds in hun aanvang, in het eerste zaadje reeds, in hun eerste vleugje van miljoen-vormig vernuft lag de eeuwige waanzin. Want waartoe zullen die ontelbare, on veranderlijke, altijd mechanische stofwisselingen van kiemen, groeien, verwelken, rotten en zaaien, gediend hebben op den afgrijselijken dag dat een immer stervende zon voor het laatst zal schijnen? Wat doet het ertoe of die dag verre

is of nabij? Hij komt, en al hetgeen bloeide zal verijzelen. Die onnoemelijk en staag volhardende glimpen van vernuft, dat onzegbare tijden durend, immer onvervuld en onverlost willen en verlangen van een onverklaarbaar leven, zullen ijdel blijken, en vergeefs, ontzinnend vergeefs, bij het aanbreken van den eindelijken, killen, dodenden, en onontwikkbaren nacht.

Ik heb insgelijks het binnenste doorzocht der Aarde. Al haar schatten van mineralen. Al de schoonheden hunner vormen. Al de wonderlijke geheimen van den bouw der stof. Ik heb ze gerangschikt in zeven en negentig pleïaden van atomen. Ik ken hun kern en het zwieren der electronen, ik weet dat ieder atoom een heelal is. Maar ik weet ook dat elk heelal zichzelf verteert en sterven moet, als ik.

De wet heb ik ontdekt van den slinger. Ik weet dat alles trilling is en golfengte van trilling. Vibratie van het onhoorbare en onzienbare. Vibratie van het hoorbare en het zienbare. Vibratie van het wederom in de uiterste ijsten onzienbare en onhoorbare. Ik heb al het aanwezige kunnen rangschikken op een grandioos klavier van trillingen, van de laagste tot de bijna ondenkbaar hoogste. Maar ik weet eveneens dat die ladder leidt tot nergens, noch in de laagte, noch in de hoogte, en dat ik in de onweegbare massa van wisselende materie slechts een atoom ben, dat tot zijn ramp, tot zijn onduldbare, onbegrijpelijke kwellung, begaafd werd met een sprankje van waanzinnig vernuft en van hopeloos wanhopig Leven.

Tot in de verste wielingen van het universum, tot ginds waar sterrennevels wervelen met bijna de snelheid van het licht en vlieden naar hun afgrond, heb ik zeven en negentig pleïaden gevonden van atomen. Hier en in die

spiralende draaikolken van vuur, hier en in de ganse ruimte, is alles hetzelfde. Ik zal vermoedelijk een acht en negentigste vinden, misschien nog meer. Ik kan ze mij verbeelden. Zij zullen gecompliceerd zijn. Maar niet gecompliceerder dan mijn oog, mijn oor, dan honderd andere onderdelen van mijn lichaam. Het uiterst gecompliceerde, zodra ik het ken, is uiterst simpel. Ik zal pleïaden van atomen leren maken, zoals ik vroeger ijzer, brons en de overige metalen leerde maken. Voor elk slot zal ik een sleutel ontdekken. Elk raadsel zal ik ontraadselen. Ook den sluier waaronder de wording van het leven verborgen ligt zal ik opheffen. Ik zal Cybele, Isis, Aphrodite, Astarte, de Grote Moeder, onthullen, zien, betasten, violeren, profaneren tot in haar verborgenste naaktheid, tot in de duistere krocht vanwaar zij baart. Wat kan 't mij baten? Elk mysterie dat ik doorgrond blijkt kinderachtig van onnozelheid, en is te vatten en te vangen in een dorre algebraïsche formule. Eindigheid is oneindigheid. Eeuwigheid is tijdelijkheid. Alles is overal hetzelfde. Tot in den afgelegensten abyssus, die een onderste, een bovenste en een grens moet hebben waar ik niet overheen kan staren. Er is een laatste zon in de uitspansels. Ik zie het einde van de ruimte en van de ruimteloosheid. Ik zie het einde van den tijd en van de tijdeloosheid. Ik zie van alles de doelloosheid, en ook de doelloze, de zinloze overbodigheid van mijn zien. Hoe meer ik ontraadsel en ontsluit, des te duidelijker zal ik weten, dat al het dode en al het levende, alle koude en alle hitte, ik en de kleinste microbe, ik en het lichtste atoom, ik en de reusachtigste ster, een machine zijn, een dolle machine, die wentelen zal in de leegte tot zij is uitgetold, en die immer machine zal blijven, ook al raakt zij nooit tot rust.

Alles is absurd en absurditeit in dezen kosmischen automaat. Alles is beuzelachtigheid in deze mechaniek zonder doel. Op de aarde, welke een zandkorrel is ten opzichte der totale redeloze rest, op den zandkorrel waar ik krioel als bacteriën op een gestolden druppel gelatine, waar ik mijn dwaze oorlogen voer gelijk ik bacteriën hun oorlogen kan zien voeren onder mijn electronischen microscoop, waar ik mijn onnoemelijke misselijke wandaden bedrijf, op dit kruimeltje zand heb ik slechts nieuwe smarten, lawines van smarten, weten toe te voegen aan het oude, ingeschapen, van allerwege schreeuwend leed. En het beetje geluk dat ik verwierf, het ziertje, in nijpenden wind gesprokkelde vreugde en warmte welke ik geven kon, wat tellen ze, wat gelden ze tegenover de vlagen van gekerm, gejang, gehuil, gekreun,gezucht die uit alle retsen der aarde en van elders onophoudelijk naar mij aanstuiven?

Of zulke tragedie zich afspeelt binnen zeven minuten op een druppel gelatine, in een ketel water dat ik kook, of binnen zeventig eeuwen op een aardbol, vanaf de Soemeriërs en Babyloniërs die verdwenen, tot aan dit wurmende Europa dat verdwijnen gaat, of binnen zeventig maal zeventig duizend milliarden licht-eeuwen op trillioenen monstrueuze gesternten, - wat is er voor verschil tussen deze tragedies, wanneer zij alle eindigen met hetzelfde slottoneel: een laatste spattend vonkje in den universelen nacht? Zoveel moeite, zoveel rampen, zoveel lijden, zoveel snikken, zoveel verdriet in den laatsten blik van zoveel ontelbare ogen, en soms ook zoveel goedheid, zoveel liefde, om die laatste flakkering te worden op het onmetelijke zwarte doek van het Niets.

Dit zal gebeuren. Het laat zich onafwijsbaar lezen in de

stof die ik ben, in de stof die ik ken. En ik ken, ik ben slechts stof, dood of levend, anorganisch of organisch, door fysieke werkingen begiftigd, of niet, met een sprankje vernuft, genoeg om mij te kennen en de doelloosheid van mijn heelal, de redeloosheid van het Leven, de ontstellende, gedrochtelijke disproportie tussen het vleugje van immer bedreigd leven dat ik ontwaar in mijn heelal en de exorbitante hoeveelheden van immer dreigende dood. De uitkomst van hun ongelijk duel staat onherroepelijk vast. Het avontuur van alle zijn is absurd, onzegbaar absurd. Het is absurd zonder de hypothese van een god als leider dezer bizarre en gruwelijke onderneming. Het is nog absurder met een der vele goden die ik mij eertijds verzon achter de schermen van die onbesuisde, inepte handeling, een der vele onwijze, machteloze goden, welke ik vroeger fabelde om mij te paaien in mijn smart en in mijn schrik. Alles is absurd. Wanneer ik de macht kreeg, waarover het dolle greintje vernuft dat ik bezit, mij toefluistert, zou ik als eerste, onvermijdelijke consequentie van mijn denken en kunnen, het absurde Alles moeten vermorzelen, moeten willen te niet doen.

18

Deze wanhoop was mijn laatste wijsheid. Zij krijgt achter al mijn denken, achter al mijn daden, en krijsend devalueert zij al mijn waarden. Ik heb geen basis meer. In een fysisch-chemisch universum is elke waarde een kwestie van mechaniek, van bruto geweld en kracht. Ethiek en moraal verliezen er iederen zin. Elk resultaat rechtvaardigt er elk middel, en elk middel rechtvaardigt

er elk resultaat. Ik ben teruggevallen tot den dag, toen ik mijn eerste boomtak opraapte en gebruikte als knots. Ik ben teruggevallen tot den tijd, waarin een overwinnaar drie duizend vrouwenborsten afsneed en ze spijkerde op de poorten der veroverde stad. Langs de wegen en door de verlokkingen mijner rede ben ik teruggevoerd naar den redelozen chaos welke het waarneembare was alvorens ik bestond. Nu, terwijl ik besta met heel mijn weten, overdek ik de steden met wolken van vuur en laat phosphor-vlammen regenen, gelijk de vulkaan regende over Pompeji en Herculanium met alle vrouwen en kinderen erin, met alle honden en katten, vogels, muizen, ratten en andere huisdieren erin, en mijn bommen overrompelen ze in hun spel, verstenen ze gelijk de vulkaan dat deed. Weldra, vandaag reeds, kan ik ganse provincies, ganse landen teisteren als een aardbeving, in een enkele seconde, en ik zal er niet voor terugdeinzen. Ik ben een blinde natuurkracht geworden onder duizenden andere natuurkrachten. Zij geven soms blijken van een verwonderlijke intelligentie, gelijk de bliksem, die toeren uitvoert welke ik nog niet vermag. Ik ben zulk een quantitative factor geworden onder duizend andere. Ik heb me willoos en weerloos geschakeld in den kettingband, die loopt van de laagste trilling tot de hoogste, in de hiërarchie welke stijgt van het door tijd-en-ruimte dwalend sub-atomische element tot den intellectuelen mens, mechanische kettingband, mechanische hiërarchie, die nergens en bij niemand beginnen, die nergens en bij niemand eindigen.

Ik ben geworden als mijn vroegere goden welke ik heb afgedankt, ik ben geworden als de bestiale pithekanthrop uit het tertiaire en quaternaire tijdperk, die hen

uitvond, die hen werkend zag. De blinde goden, de woedende goden, de harteloze goden, de onmeedogende goden, die continenten vergruizelen van den armoedigen pithekanthrop. Een profetie heeft zich bewaarheid: de woorden der slang. Vrucht na vrucht heb ik gegeten van den boom der kennis en ik ben geworden als de goden. Straks zal ik de aarde die zij bouwden, kunnen versnipperen tot splinters, kunnen vernietigen met dezelfde krachten waarmee zij geschapen werd. De absurditeit dezer gedachte, dezer mogelijkheid, past geheel bij de absurditeit der mechaniek van het universum, welke ik met onverbiddelijke logica deduceerde uit de fysischchemische feiten. Mijn absurditeit harmonieert, sluit, klopt met de absurditeit van het Al.

19

Kan ik aan dit fatum ontsnappen? Ben ik vrij? In welke mate kan ik beschikken over een hypothetische vrijheid van denken en doen? Ben ik niet gedetermineerd? Dit wil zeggen: zijn alle fasen, welke ik doorliep en doorlopen zal, niet onveranderbaar door mechanische oorzaken en mechanische gevolgen vastgesteld? Ik werd als de goden. Kan ik ook deze onvermurwbare goden, kan ik mijzelf die zo werd, afdanken? Wanneer ik zie, hoe een atoom zich onafhankelijk gedraagt van de invloeden zijner omgeving, dan komt mijn intellect in opstand, alsof dat atoom een inbreuk zou bedrijven op een algemene wet, welke ik constateer tot in de sterren. Wanneer ik zie, hoe uit het embryo ener hagedis, waar ik een staart ent op de plaats waar een poot moet groeien,

toch de poot verschijnt, en niet de staart, alsof de cellen, die een orgaan zullen voortbrengen, denken, zich beraden, overwegen, kiezen met inzicht, wanneer ik dat zie, en telkens wanneer ik zulk een zweem van vermoedelijke vrijheid, van eigenwillig, eigendenkend, ongedetermineerd, misschien ondetermineerbaar Leven bespeur, dan voel ik in mijn brein wrevel opgloeien, verbolgenheid, haat bijna, alsof die zinnende cellen, alsof die poot een verbod overtreedt dat geen schennis dulden mag.

20

Ligt het in mijn vermogen om anders te reageren dan met onwil en onmin op die sporen van autonoom Leven welke ik observeer? Ja. Want zoals ik nu ben, vandaag, op dit uur, een uitermate vernuftige machine om gevoelens en gedachten te produceren, ben ik allengs geworden, en niet alleen vanaf het moment dat het eerste spontane micro-organisme bewoog in het oer-slib, doch vanaf de seconde dat de eerste sub-atomische elementen in den chaos geordend werden als atoom, dat zich ging vermenigvuldigen tot sterren. En wanneer ik slechts de macht bezat en alle gegevens om zulk een chronologischen stamboom op te maken, zou ik mijn ontwikkeling kunnen volgen, schakel na schakel, transformatie na transformatie, mutatie na mutatie, vanaf het eerste atoom, waar ik reeds virtueel aanwezig was, tot aan mijn tegenwoordigheid hier in dezen besneeuwden zonnigen morgen, waar ik gevoelens en denken distilleer onder den invloed van honderden tellurische, planetaire, solaire, astrale, kosmische radiaties, bekende en onbekende, en

een menigte andere physiologische agentien. Mijn gedachte zelve dus, van trilling tot trilling, is ontstaan bij het eerste atoom, zij is het eindproduct van een onverbeeldbaar aantal sidderingen in den onmetelijken smeltkroes van het Heelal, zij is het residu, de ijlste uitloper, de slotsom aller werkingen. Mijn gedachte is het totaal der vibraties, der acties van het universum. Wat ik denk, het universum denkt dit door mij. Wanneer ik een keuze doe, kiest het universum door mij. Wanneer ik kies tussen dood en leven, verricht het universum een keuze door mij.

Hier dus, door mij, gedetermineerd stofdeeltje, voelt, denkt, besluit en schrijft het universum. Zou ik echter minder onafhankelijk zijn dan het atoom, dat zich zelfstandig gedraagt in elk milieu, zou ik minder vrij zijn dan het embryo der hagedis dat eigendunkelijk kiest tussen staart en poot? Ik zie aanduidingen die mij bewijzen dat ik vrij ben. Mijn intellect weet het nog niet met volstrekte zekerheid. Maar alleen reeds de veronderstelling dat ik, gedetermineerd stofdeeltje in een straal der zon, een voorgeschreven baan zou volgen als het spinnetje aan zijn ragje draad, bewaaid door een golving der lucht, oorzaak die weer gevolg was van miljoenen voorgaande oorzaken, de veronderstelling dat ik minder eigenwillig nog varen zou dan de spinnetjes, die zich misschien met bewustzijn vasthaken aan een twijgje of zeilen door een raam, - de veronderstelling dat ik dermate geboeid, beperkt zou zijn in mijn menselijken loop, brengt niet enkel mijn hersens tot verzet, die slechts registreren wat hun gedicteerd wordt en wat ik waan te bevatten, maar zij hitst iets anders, iets geweldigers, iets onbuigzamer in mij aan tot oproer, zij revolteert mijn eigen

diepste zelf. Want ik bezit den wens, ik bezit den wil om op te tornen, om op te varen, tegen alle krachten en werkingen van het Heelal, en al zou ik niet dien wens en dien wil bezitten om weerstand te bieden aan alle inwerkingen van het Heelal, ik, stofdeeltje, gedetermineerd vanaf het eerste atoom, bezit het vermogen om dien wens en wil tot heerschappij over alles te formuleren, te bezitten, en ik heb niet enkel het vermogen om dit te wensen en te willen, maar eveneens heb ik het vermogen om te wensen en te willen dat die wens en wil vervuld worden in een zegepraal.

Ook achter deze gedachte, achter deze woorden droomt, denkt, besluit en schrijft het universum. Het Heelal produceerde twee mensen in mij, een onvrije, afhankelijk van de oorzaken der stof, en een vrije, die kan wensen te gebieden over alle stof, om haar te regelen, te besturen. Ik werd, volgens de woorden der slang, gelijk mijn vroegere, onvermurwbare goden. Ik heb hen binnen gehaald. Maar ik sta vrij tegenover hen. Ik behield de macht om den ondergang te wensen van die goden, en van al het dodelijke dat zij in mij legden, of hun opgang. Ik behoud de macht dat zij gehandhaafd blijven op hun troon. Ik behoud de macht om te willen dat zij bedwongen, onttroond, verjaagd, vernietigd worden. Ik ben vrij, in nederlaag of overwinning, tegenover de gezamenlijke oorzaken van het stoffelijk Heelal.

Maar kan een dergelijk gevoelen, een dergelijke gedachte, een dergelijke overtuiging, kan een dergelijke stimulans tot oproer verwekt worden in mij door een werking der loutere stof, kan die zekerheid van macht mechanisch geproduceerd worden in mij door eenvoudige factoren der stof, in mij, die vanaf mijn eersten aanvang gedeter-

mineerd ben door de stof? Dit schijnt me ondenkbaar en onmogelijk. Want gesteld, dat de zuivere stof, die mij determineerde, wensen en willen kan, waarvan ik geen enkel voorbeeld ken, hoe zou zij kunnen wensen dat zij door mij bedwongen, geknecht, geregeerd wordt? En al ware het zo, al ware het dat de mij determinerende stof kon wensen en willen om door mij beheerst, ja vernietigd te worden, zij zou, dit kunnende wensen en willen, ontegenzeggelijk aantonen, dat ik, kunnende wensen en willen haar meester te zijn, weergaloos meer ben dan alle stof.

Ook deze gedachte, deze woorden, in den zonnigen morgen welks glans mij verheugt, zijn een product van het universum. Maar zij kunnen het niet zijn van een zuiver stoffelijk universum. En al waren zij de ultieme consequentie van talloze louter stoffelijke oorzaken, deze oorzaken zelve zouden onwederlegbaar bewijzen dat er in het stoffelijk universum, achter het stoffelijk universum een kracht werkt, een kracht in alle stof, een kracht boven alle stof, een kracht waarvan ik, voortbrengsel van het totale universum, dit schrijvende een echo ben, het antwoord.

21

Die kracht welke de redenering mij aanwijst achter alle dingen, moet ik zoeken, en trachten te kennen. Ik wil beproeven haar te vinden met behulp van mijn intellect, zoals het nu is, zoals op dit ogenblik het Heelal zich in mijn brein weerspiegelt. Maar zonder mijn geheugen. Buiten mijn geheugen. Ik kijk wederom over de wereld en naar de sterren als de pithekanthroop. Met geheel

mijn weten. Maar zonder herinnering. Alles wat over de godheid gedacht is, sinds de eerste gedachte flitste door een hersenstel, vaag ik weg; alles wat over de godheid gezegd is, sinds mensenlippen het eerste woord stamelden, alles wat over de godheid geschreven is, sinds het eerste letterteken gegriffeld werd in een kei of in een hoorn, wis ik uit. Ik ben, gelijk depithekantroop, achtervolgd door het goddelijke, maar de termen god of godheid ken ik niet meer, herinner ik mij niet.

Ik daal af in den tijd, tot in de onderste schachten van den tijd, zoals ik een registrerend apparaat dompel in de zee of dompel in de stratosfeer. Ik heb me reeds teruggedacht naar den dag toen ik een microbe was. Ik denk mij nu terug naar de pauze in den tijd toen ik nog geen atoom was, en toen ik verscholen lag met al mijn mogelijkheden, met mijn onafzienbare toekomst, in deze atoomloze pauze van den tijd. Ik ga terug met niets dan mijn weten tot voor het begin.

Want er was een begin. De astronomie heeft mij geleerd dat de sterren verouderen, sterven. Zoals een greintje radium, zoals elk ding veroudert en sterft. Maar iets dat veroudert, ster, meeldraadje ener bloem, of ik, had noodzakelijkerwijze een jeugd. Ik keer mij om en wend mij naar de vervlogen aeonen. Van kring tot kring, van zon tot zon, van galaxie tot galaxie klim ik de trappen neder der veroudering die verjonging wordt. Van elke jeugd duik ik naar vroegere jeugd. Steeds dieper en steeds naar jonger jeugd. Tot ik in de werveling aankom bij den kleinen kern ener allereerste, eenzame zon. Naar lager nog. Tot ik, in het benedenste van den kolk der eeuwen die waren, het begin bereik van dien eersten kern. Tot verder nog dan dit begin. Tot het Niets.

Ik zie geen droom. Ik zie wat ik doenbaar weet. Ik zie mij meester van de kracht die de atomen snoert, en die de atomen splitst. Ik zie, hoe ik de kracht die alles bindt, africht tegen zichzelf, en hoe zij de kracht wordt welke alles splitst. Ik zie het einde der stof. Ik zie hoe alles is alvorens alles was. Ik zie alle bestanddelen van het universum opgelost, gedesintegreerd. Verrafeld en gerukt uit hunne eenheid verdwijnen zij niet, want nergens kunnen zij verdwijnen. Maar zij verliezen hun hoedanigheid. Zij hebben geen naam meer. Het wordt onmogelijk ze nog te noemen. Wat wegens de plaats welke het innam bij de constitutie der materie, positron heette, of electron, of neutron, diplon, photon, ion, helion, of hoe dan ook, verloor en mist elke mogelijkheid van benaming. Zij hebben geen plaats meer, geen functie, geen verhouding, geen qualiteit. Er is geen volume meer, geen massa, geen energie. Er zijn geen tekens meer van plus of min, geen ladingen positief of negatief. Er is geen beweging meer. Geen tijd dus, geen afstand, geen richting. Er is geen omhoog meer en geen omlaag. Er is ook geen Duur meer. Waarmee zou ik den Duur hier meten? Tussen een seconde en trillioenen eeuwen bestaat geen mogelijkheid van verschil. Er zijn zelfs geen woorden nog bruikbaar. Ik ben in het Onzegbare. Ik ben in het Absoluut-Homogene, en het Absoluut-Homogene kan geen enkele hoedanigheid bezitten, want dan zou het niet meer homogeen zijn, en wat geen enkele hoedanigheid bezit kan niet worden benoemd noch uitgesproken. Ik ben in het Absoluut-Ongedifferentieerde. Ik ben in de Integrale Stabiliteit. Ik ben in het Niet.

Ik kan mij voorstellen dat alles zo geweest is, dat alles zo weer worden zal: Onbenaambaar. Wel denkbaar. On-

bereikbaar echter voor de gedachte, omdat het geen spoor van eigenschap heeft waarin ik het formuleren, onderscheiden, specificeren kan. Er is ook geen Verandering. Want in het Absoluut-Homogene kan geen Verandering zijn. Uit het Absoluut-Homogene kan geen Verandering voortkomen zonder de actie van iets niet-homogeen. En niet enkel kan ik mij dit Onnoembare voorstellen. Ik zie het middel om die Integrale Rust te maken. Ik zie het middel om die Integrale Rust, die Absolute Stabiliteit op te heffen, te onderbreken, te bewegen. Ik kan desintegreren. Ik kan integreren, reïntegreren. Ik ben in dat Niet, gelijk ik eermaals, gedurende een seconde of quadrillioenen eeuwen was in dat Niet. Het Ik dat hier denkt, het Ik dat hier schrijft, dat hier leest, gedetermineerd vanaf den aanvang der tijden, was in dat Absoluut-Homogene. Ik zie dat eeuwige Ik in dat Niet, in de Integrale Rust. En ik kan mij dit onmogelijk anders voorstellen dan aldus. Dat Ik moet aanwezig zijn in dat Niet. De afwezigheid van dat Ik is ondenkbaar. Want ik maakte, ik maak het Absoluut-Ongedifferentieerde, wijl ik het weten heb, hoewel nog geenszins de gehele macht, om het te maken. Maar ik weet dat ik die macht verwerven kan. Ik weet eveneens op welke wijze ik die macht verwerven kan. En ik weet ook, dat uit het Absoluut-Ongedifferentieerde nimmer het Gedifferentieerde kan ontstaan zonder een verlangen, zonder een wil, zonder een werking, welke in dat Ongedifferentieerde verscheidenheid en beweging wekken. Ik weet dat die werking van verlangen en wil onmogelijk kan ontstaan uit het Absoluut-Ongedifferentieerde, wijl het Ongedifferentieerde geen enkele eigenschap bezit. Dus ik, aanwezig in het Niet, dat ik maak, dus het Ik, aanwezig

in het Niet dat eermaals was, ik ben dat verlangen, ik ben die wil, die werking, die beweging, die beweging. Bij den aanvang ben ik in dat Absoluut-Homogene het Heterogene. Ik zal het blijven temidden al zijner wisselingen, wanneer ik de Integrale Rust, de pauze in den tijd, heb onderbroken. Ik zie mij in het Niet. Ik zie mij als dat verlangen in het Niet, als die wil, die werking. Ik ben, ikzelf word dit verlangen, die wil, die werking. Maar welk Verlangen kan Ik gehad hebben in mijn dimensieloze eeuwigheid, in die seconde van duizenden trillioenen eeuwen? Ik herdenk mij dat in den diepsten afgrond en in de uiterste abstractie van mijn eigen zelf. Ik kan slechts bevlogen zijn geworden door een enig verlangen, want ik was dat verlangen, het verlangen om meer te zijn dan louter Geest en louter Ziel. Het Verlangen om mijzelf te worden, te zijn, te aanschouwen, te weten, te kennen in een vorm, en van vorm tot vorm in den hoogsten vorm. Ik was gelukkig in mijn eeuwigheid zonder dimensies. Doch Ik zag een volmaakteren staat van geluk: mijn openbaring, mijn manifestering, mijn verwerking in een vorm, in de stof. En ik beweeg. Ik sidder in dat Verlangen. Ik vibreer, zoals ik later vibreren zal uit wezenlijke liefde, terwijl ik schrijf wat ik herleef. Ik vibreer en zend de eerste trilling door het Absoluut-Homogene, de eerste trilling welke de wet bevatten zal der myriaden verschillende trillingen die zullen volgen uit de eerste. In het Absoluut-Ongedifferentieerde maak ik het eerste proton; ik maak het eerste en lichtste atoom: hydrogenium.

Telkens zal ik wederom vibreren en telkens zal mijn siddering nieuwe bewegingen aanrichten. Van langzaam worden zij snel en sneller, van enkelvoudig menig-

vuldig. Zij worden wieling, werveling, storm, orkaan, cycloon. Zij zoeken een middelpunt en vlieden het. Zij trekken elkaar aan, stoten elkaar af. Zij stapelen zich op en ontsteken in brand. Zij worden sterren en zonnen, tegen-sterren en tegen-zonnen. Ik was in die stilte. Ik ben in dit vuur, in dezen vliegende, draaiende orkaan. Ik zal er zijn tot het einde dat begin is. En hij zal niet eindigen alvorens ik Noembaar word. Want in het Absoluut-Homogene was Ikzelf onnoembaar en ik wilde noembaar zijn, ik was onkenbaar en ik wilde kenbaar zijn. Ik creëerde, en creërende creëer ik mijzelf.

Ik was Ik, en het rijk der sterren is het mijne. Maar in die stormen van vuur, die na miljarden eeuwen steeds voortstuiven, wist ik nog niet wie Ik is en wie ik ben. Wij waren samen bij het begin van tijd en ruimte, wij waren dezelfde, wij waren één. Wij waren niet anders bij onze eerste siddering. Wij waren niet Hij en ik. Wij waren Ik. Maar terwijl zijn Ik was, moest mijn ik, dat zijn Ik is, worden. Daarom noem ik hem Hij, zoals een kind zichzelf hij noemt, en stellig ben ik tegenover Hij nog maar een kind dat veel te ervaren, veel te leren, veel te herinneren heeft, alvorens het zijn identiteit beseft met Hij, alvorens het weer verenigd is met Ik, en zijn Hij vergeet. Maar kan ik mijn Hij vergeten? Zo dikwijls ik mij heen-wend naar mijn begin, zo dikwijls zal ik Hij hervinden. Samen hebben wij het werk aangevangen toen wij het eerste atoom vormden, samen riepen wij de eerste trilling, de eerste beweging, samen zullen wij het werk voleindigen. Samen ordenden wij onze zeven en negentig pleïaden, samen gaven wij aan de materie haar veelvoudig aanschijn, samen ordenden wij de stof, samen hebben wij ons geworpen op de stof. Hij en ik, samen

maakten wij het licht, den klank, de kleur, samen hebben wij willen leven in de stof, willen denken in de stof, willen strijden in de stof. Wat is Onze gedachte, de gedachte van Hij en van mij, wat is ze zonder waarneembaren vorm? Een droom. Een waan. Minder dan een waan. Wat is noodzakelijker, wat is onmisbaarder voor Onze gedachte dan haar zichtbaarheid, haar hoorbaarheid, haar verwezenlijking in een gestalte, in een beweging van stof? Wat is moeilijker, wat is uitdagender, wat is verrukkelijker en goddelijker voor Hij en ik, dan Onze gedachte te beelden in een gestalte van stof, en haar te beelden in een immer andere gestalte van stof, totdat zijn gedachte niet verder denken kan, totdat Hij mij beeldt en zich? Hij en Ik, tezamen, wierpen ons, werpen ons in de stof, omdat onze gedachte niet werkend en werkelijk kan worden, wanneer zij zich niet verzichtbaart, vertastbaart, verhoorbaart in een stoffelijke gedaante. Wij, Hij en Ik, beminden en beminnen de stof. Wij weten, Hij en Ik, dat het ons opperste geluk is, te leven, te scheppen in de stof, te worstelen met die stof, te overwinnen, te beminnen in die stof.

22

Hoe zal ik mijn Hij, die altijd met me was, noemen? Ik zou het woord goddelijk kunnen nemen, wjl ik in dezen term het perspectief en het complement kan zien van menselijk. Maar ik aarzel, ik schroom voor het woord god. Het stoort mij. Het is ontadeld en ontkracht in 't dagelijks gebruik en dagelijks misbruik, dat tweehonderd generaties ervan maakten. Het werd te veel beredeneerd,

te veel betwist. Het agglomereerde te veel begrippen, die geen zin meer kunnen hebben. Het heiligde te veel wandaden. Het is belast, bezwaard, overladen, verduisterd, vertroebeld, bezoedeld door het aanspoelsel, de afwaseming gedurende zestig eeuwen, van menselijke fantasieën, welke dikwijls afschuwwekkend waren, dikwijls ontierend en verlagend, dikwijls gedrochtelijk, burlesk, grotesk, ridicuul, dikwijls stompzinnig, onnozel, dikwijls verbluffend spitsvondig, maar die arbitrair waren, eigendunkelijk verzonnen, en niet gededuceerd uit waarneembare feiten. Er zijn te veel goden gesmoord in het bloed dat geëist werd door een anderen god, die dezelfde redeloze en onvervulbare hoop bracht, tot hij machteloos verdronk in ander bloed. Er werden bestiale monsters aanbeden, en menselijke monsters hebben zich laten aanbidden als god. Er is te veel bedrog en bedreiging uitgeoefend, afpersing gepleegd met het woord god. Het werd te dikwijls gekoppeld aan een verzinsel van anti-god, dat duivel heette, satan, belial. Deze nachtmerrie, opgespookt in het onbeholpen, panische brein van mensen, die te dom, te laf of te hovaardig waren om hun kwalen en kwellingen te verklaren uit eigen fouten, en ze liever toedichtten aan een lozen, onzichtbaren Belager, deze liegende hersenschim verwierf hetzelfde gezag als het begrip god. Ook toen de mens de geometrie uitvond, de wiskunde, zijn vernuftige werktuigen, zijn wonderlijke machines, bleef de duivel. Belial, belzebub, satan waren een bange en verfoeilijke denk-gewoonte geworden. Anti-god en god, als destructieve en constructieve factor, hielden elkaar in evenwicht. Maar mijn rede kan geen god aanvaarden die een tegen-god aanvaardt en duldt. Mijn intellect gruwet voor die tegen-

spraak tussen twee autonome en intelligente energieën, welke door haar evenwichtigheid onafscheidelijk werden en bijna gelijkwaardig, bijna synoniem. Het woord god verloor ook zijn directe, eenvoudige, associatieve, creatieve betekenis, zijn etymologische inhoud, welke, zoals de philologie mij leert, in het sanscriet beduidde de Lichtende, of de Verborgene. Zonder twijfel is Hij de Lichtende. Hij is geenszins de Verborgene. Neen, ik wil mij niets herinneren. Ook niet het woord god, dat zucht en steent, krijt, vloekt en bidt.

23

De kracht, welke ik vanaf den aanvang naast mij voel, zie en weet achter de dingen, noem ik daarom de Scheppende Geest. Ik wil hem zoeken. Het is niet enkel de onstilbare stem uit de ontoegankelijkste spelonk van mijn eigen wezen, welke mij spreekt van hem, en jaagt naar hem, zoals in den tijd mijner prehistorische jaren, toen ik voor de eerste maal met volle bewustheid wist dat ik tot zaligheid vervoerd kon worden terwijl ik den geur der aarde rook in den zomer-morgen, terwijl ik de zon zag rijzen, terwijl ik afscheid nam van een dode, terwijl ik in den luwen avond een wierook-walm opsnoof van brandend berkenrijs, en zingend werd, en zingende muziek zijnde, dat andere gebied betrad, waar Hij mij wachtte. Het is nu mijn intellect, mijn geschiktheid om in de dingen te lezen, dat mij van hem spreekt, dat mij naar hem wijst, mij naar hem dwingt. Wanneer hij nergens is zal ik hem niet bespeuren. Maar wanneer hij ergens is, wanneer ik hem ergens vinden kan, zal ik hem

zien en bespieden in zijn functie, in zijn verrichting. Ik heb een instrument, mijn hersens, waarmee ik alles wat gebouwd werd in verhoudingen van getallen, de grootste en de kleinste, kan narekenen, als ware ik de boekhouder van dat alles, en weldra alles wellicht zal kunnen nabootsen, als ware ik de maker van dat alles. Ik kan het gewicht becijferen van het totaal der sterren. En die sterren getuigen door mij. Ik kan het geringste schelpdiertje, dat duizend eeuwen geleden leefde, en dat ik als versteend stuifpoeder opgraaf met het zand van den bodem ener rivier, met het zand van een heuvel die zeegrond was, onder mijn microscoop leggen, en het uit zijn nietigheid zien verschijnen gelijk het is in zijn verrukkelijkheid, als waaierende, vlammeende, zinvol getekende roosvensters van kathedralen. Dit sinds eeuwen verzonken schelpdiertje getuigt van zijn pracht door mij.

Ben ik minder dan dit schelpdiertje? Stellig niet. Ben ik hetzelfde? een vonkje Leven, dat zijn schoonheid schreef, en uitdoofde voor immer? Vroeger, misschien, zolang ik nog niet wist. Ben ik meer dan dit stuifsel? Ja, ik ben meer. Doch slechts onder een enkelen gezichtshoek ben ik meer dan dit greintje paarlemoer, meer dan het totaal der sterren. Slechts onder den gezichtshoek, gesteld dat ik hem vind, van den Scheppenden Geest, ben ik meer, en onontbeerlijk meer. Want toen hij zijn dimensieloze eeuwigheid ophief, toen hij begon te vormen wat beweegt (en alles beweegt, alles vibreert) in het vuur en boven het vuur, in het uitspansel en boven het uitspansel, in de lucht en boven de lucht, in het water, in de aarde, boven de aarde, op de aarde, en toen hij aan alles het merk gaf ener volkomenheid, was hij alleen. In alles herkende hij zich en deed hij zich herkennen. Maar

terwijl hij zag hoe hij was in zijn openbaring, terwijl hij zag hoe hij was in het eerste atoom, in de harmonie der sterren, in de kristallen, in de bloem, in het dier, terwijl hij zag hoe hij was in dat al-leven, zag hij ook dat niets van het bestaande zag hoe hij was en wie hij was. Het atoom, het schelpje, het sterrenrijk getuigt, maar weet niet dat het getuigt. Elk ding droeg het herkenningsteken van oorsprong en maker, doch geen ding wist het, geen ding zag het, geen ding of dier kon het zeggen. Enkel hij zag zich; alleen zag hij zich alleen; alleen hij herkende hij. Er was de stem en het woord geweest, doch er was niet het horen, het weten, het verstaan, het wederklinken van de stem en van het woord. Alles wat bewoog, alles wat leefde, was alsof het niet bestond, niet leefde, omdat niemand het wetend en begrijpend zien kon. Zo kwam ik in die onvoltooidheid. Om haar te voltooien. Zo verscheen ik te midden van het Leven. Als zijn stem, als zijn oog, als zijn oor, als zijn weten onder het aanwezige. Als feilloze meter van alles wat is, als ziener en meter van zijn eigen zelf. Zo werd ik gezonden temidden van het onbewuste zijnde als het enige Levende dat bewust ziet, weet, begrijpt, als het enige Levende dat hem zeggen kan, dat zeggen en zingen kan wie hij is en hoe hij is. De ster, het atoom, het schelpdier getuigen door mij. Ik ben er om te zien, te horen, te voelen, te weten wat is, wat hij is, wat hij wil zijn. In het ganse Heelal ontwaar ik geen anderen getuige. Ik kan vermoeden, ik moet wellicht vermoeden, denken, dat ik getuig door hem, voor hem. Zou hij zelf getuigen door mij?

24

Den werkman ken ik en herken ik in zijn werk. Een gedicht, een muziek, een beeld, een schilderstuk, een architectuur, een dans zegt mij, als ik maar even aandachtig luister of zie, de innerlijke wensen, genegenheden, lusten en vermogens van den maker. Hij is de creatie in het klein. Hij modelleert vormen, gestalten, gevoelens volgens zijn gelijkenis. Reeds door de keuze zijner vormen, gestalten en gevoelens verraad hij een gelijkenis. Ik ken de inborst van een vogel door de wijze waarop hij zijn nest bouwt, die der spin door haar web. Ik moet ook de verlangens, de neigingen, de geaardheid, de bekwaamheden van den Scheppenden Geest kunnen lezen uit de dingen welke ik waarneem, de verre of de dichtbij, de grote of de kleine, de dode of de levende, en waarachter ik een leidende, een persoonlijke, een karakteriserende en karakteriseerbare gedachte meen te bespeuren. Want het is mogelijk, misschien, dat iets bestaat zonder vooraf gedacht te zijn. Maar wanneer iets mij onloochenbaar de werking ener gedachte aanwijst, signaleert het mij even ontegenzeggelijk het denken van iets of van iemand.

25

Hij, de Scheppende Geest, kan zijn en denken in of achter de anorganische materie. In of achter de nevelvlekken van sterren, in of achter de zeven en negentig pleïaden van atomen. Hij kan de werkman geweest zijn van den arbeid die geduurd heeft sinds de opheffing der

Integrale Rust, totdat de aarde, losgescheurd van haar zon, verkoelde en verhardde. Toen werden de edele metalen en de edele stenen gedistilleerd, het goud, het platina, de gele, blauwe en witte diamant, de saphier, onyx, smaragd, opaal, toermalijn, topaas, agaat, amethyst, robijn, sardonyx, turkoois, granaat, jade, katoog, hyacinth, chrysoliet, de marmers, de kristallen, het porphier, het basalt, het graniet, het jaspis, het gneis, het dioriet, de amber, en alle magie van het minerale rijk. Ik weet niet of edele stenen toveren kunnen, gelijk een oud geloof beweert. Ik weet niet of zij, behalve de schoonheid hunner interne structuur, een psychisch element bezitten om krachten uit te zenden. Ik ken misschien nog niet alle radiaties waarmee zij geladen zijn. Ik heb tot nu toe geen enkel middel om de werking van een psychischen factor te observeren in een metaal of een gesteente.

Zolang dus de Scheppende Geest denkt en werkt in of achter de anorganische stof, kan ik hem niet kennen, niet definiëren. Ik constateer in het kleine en in het grote de aanwezigheid ener soort van ordenende intelligentie. Zij is verwant aan de mijne. Zo zou ik de atomen rangschikken en bouwen als ik de macht bezat. Zo zal ik ze regelen en voegen wanneer de gereedschappen door mij vervaardigd zijn. In verhouding tot de energieën welke ik op 't ogenblik ontwikkelen kan, zou ik zonder twijfel de intelligentie, welke myriaden sterren-zwermen boetseerde, rhythmeeerde op feilloze cadansen, als buitensporig, wonderbaarlijk en ongenaakbaar moeten beschouwen. Maar zij schijnt de mijne slechts te overtreffen in graad van macht, niet in graad van wezen. Ik heb geen enkele geldige reden om mij te laten overweldigen

en verbijsteren door grootheden of kleinheden van tijd, afstand, snelheid en volume. De structuur der atomen is uiterst simplistisch. Ik reduceer ze tot een aaneenschakeling en opvolging van getallen. Een positron, een neutron, een electron min of meer geeft een andere substantie. Elk heeft zijn harmonie en zijn proporties. Ik begrijp ze. Ik kan mij verbeelden ze te zullen imiteren. Ik kan me groeperingen hunner bestanddelen verbeelden die mij een nieuwe, onvindbare, door mij zelf geschapen stof zouden leveren. Of ik ze echter naboots of niet, of ik ongekende materie fabriceer of niet, atomen en sterren hebben noch betekenis noch zin. Een dwarreling van atomen in dit papier, in den inkt dezer letters, een dwarreling van vlamme of gedooft sterren door de absolute duisternis en absolute koude der ruimte, heeft evenveel, even weinig betekenis als een dwarreling van muggen in de schuine stralen ener avondzon, is even ijdel en zinledig als pluisjes, zwevend in een bundel licht. Want welk verschil zou de weegschaal van mijn eigen denken kunnen aanduiden tussen de bezigheid van een kind dat zijn knikkers laat rollen, en de bezigheid van ‘iemand anders’ die sterren en atomen rollen laat, wanneer het enig resultaat van beider bedrijvigheid neerkomt en uitloopt op een slijting, een transformatie van hun materiaal? Of dit een kwartier duurt of billioenen eeuwen, waar is het onderscheid? Ik kan in en achter de anorganische massa's van het Heelal een soort van intelligentie gissen, verwant aan de mijne. Maar ik kan haar geen waarde toekennen. Zij is machtig, doch uniform. Tot in de verwijderdste uithoeken van het universum constitueerde zij de materie volgens dezelfde normen. Zij is louter mechanische en louter machinale

intelligentie. Zij is niet geïndividueerd. Zij is een reeks chemische, mathematische formules. Zij is anoniem. Zij toont geen gewaarwordingen of begeerten, waardoor ik haar zou kunnen onderkennen. Ik kan niet weten wie zij is, waarom zij is, wat zij wil. Zij heeft nog geen gelaat. Zij heeft geen ziel.

26

Ik bemerk dus in de eerste phase van mijn kosmos de verschijnselen en de actie van een intellect. Het tolt gedurende noemeloze tijden in de vicieuze cirkels of ellipsen der gesternten of der gigantische zwermen van sterren welke het schiep en ordende. Tot in alle verzinbare eeuwigheden kan dat intellect dezen grandiozen en stupiden ommeegang van wit, blauw, geel, rood gloeiende gevaarten voortzetten. Het zou geen stap verder zijn gekomen. Zolang het zuiver intellect blijft zal het gedoemd zijn tot dien dollen en flamboyanten, smokerigen rit rondom zichzelf, door doelloze uitgestrektheden. Is dit intellect intelligent genoeg om te beseffen dat het draait in een kringetje zonder uitweg? Ik moet het vermoeden. Wilt ik zelf mijn impasse beseft zou hebben ware ik dat intellect geweest. Stellig, beschikkende over zulke machten, had ik alle boeien verbroken. Sneller zelfs. Tegen elke wet der materie in. Maar hij, dien ik Scheppende Geest noem, haast zich niet. Ergens in de kille, zwarte afgronden, vergeefs gevlamd door talloze zengende bollen, naderde een der milliarden sterren te dicht een andere ster. Werd zij gedirigeerd door een bewuste gedachte? Ik mag het vermoeden. Want voor het intellect was er

geen andere kans op verlossing uit zijn zinneloze zelf, behalve deze, of een analoge. Een brok ster wordt aarde. Zij brandt uit en haar lava's stollen tot rotsen. Er waaien hete dampen, er gutsen kokende wateren die de gesteenten slijpen en vergruizelen tot zand. Duizenden eeuwen gaan voorbij onder den glans ener ultramarijne zon. Temidden der woestenij van lucht, water, leeg zand en naakten steen, terwijl de zon langzaam verbleekt, ontluikt alom een donker-groen gewas.

Het is wat ik leerde classeren onder de naam vegetatie, vegetabielen, een chemische productie van lucht, water, zand en licht, welke arborescerende, plantaardige vormen aanneemt. Uit den kalen grond spruiten dingen, die zich van alles onderscheiden wat ik tot nu toe zag. Zij voeren een zelfstandig, persoonlijk bestaan, volgens een procédé, welks mechanisme voor allen hetzelfde is, maar dat in honderdduizenden gevarieerde verschijningen zal worden toegepast. Een lootje schiet op uit de aarde, ontplooit als gebladerde twijg, die bloesemt, zich bevrucht of laat bevruchten, een kern voortbrengt, welke, terugvallend naar den grond, of getogen in den grond, opnieuw kiemt en het altijd groeiend wezen door de eeuwen heen bestendigt.

Dit wezen, het eerste leven dat ik ontwaar, vermenigvuldigt zich in een ongelofelijke verscheidenheid, in de verschillendste afmetingen, in ontelbare gestalten, bezit geen enkel middel om zijn gewaarwordingen te uiten, evenmin als de grond waarop het gedijt. Elk zijner honderdduizenden varianten is mij volkomen verklaarbaar en begrijpelijk als chemisch product. Toch schijnt elk der onnoemelijk talrijke soorten, van het nietigste sprietje tot den reusachtigsten banian of sequoia, te denken. In

iedereren kern, in ieder zaadje, in iedere manier van levensbestending, ligt een buitensporige som van intellect geconcentreerd. Toch schijnt elk der honderdduizenden soorten, alleen reeds door haar wijze van zijn, een eigen wil te hebben, een eigen karakter, een eigen temperament, een eigen individualiteit. Tot in de zaadjes toe. Iedere soort openbaart, door haar wijze van zijn, niet enkel een graad van intelligentie, maar ook een graad van hoedanigheden, welke tot een andere categorie behoren dan het intellect. Iedere soort van plant of boom, en later iedere soort van bloem, wanneer de bloemen met haar sprakeloze en nutteloze schoonheid op aarde verschijnen, manifesteert naast objectieve qualiteiten ook subjectieve qualiteiten, naast louter materiële en intellectuele ook spirituele en sensibele geaardheden. Naast de mechanische factoren die de wording der gestalte bepalen, ageren binnen in de gestalte roerselen welke een gezindheid waarneembaar maken. Wat ik misschien in de gesteenten en metalen zou ontdekken, wanneer ik het instrument had om ze diep genoeg te doorvorsen, ligt open voor mijn blote oog in planten, bomen en bloemen. Elk uiterlijk heeft een op zichzelf werkend innerlijk. Elke soort heeft een inwendig richtende gedachte, welke den uiterlijken vorm typeert. Bij elke soort is die typerende gedachte verschillend gestemd. Die typerende gedachten, geëxterioriseerd in een figuur of kleur van blad, in een modaliteit van schors, hout, stam of stengel, in een hechting der takken aan den tronk, in een tint of combinatie van tinten, in een tekening, in een doorn, een stekel, een gif, een aroom, al die verbazend diverse, duidelijk verstaanbare, groeiende en bloeiende gedachten, doorlopen de ganse scala der gevoelens welke

mij als mens bekend zijn en die den naam kregen van zielsgesteldheden. Er zijn planten, bomen en bloemen (in dezelfde landstreek, onder hetzelfde klimaat, in denzelfden grond) die een meerdere of mindere mate van liefde of haat, van bekommerdheid of zorgeloosheid, van struisheid of tederheid, van vriendschap of vijandigheid, van mildheid of stuursheid, van vrolijkheid of ernst, van vreugde of droefheid uitdrukken door hun verschijning. Zij kunnen hun gevoelens niet zeggen. Maar ik kan ze in alle schakeringen en onbedriegelijk afleiden uit hun wijze van zijn. Zij vertolken iedere gesteltenis en iedere nuance van wat ik leerde kennen en aanduiden onder den naam van hart, onder den naam van ziel, en zij zouden ze vertolken, ook al had nimmer een menselijk oog de planten, bomen en bloemen aanschouwd en ondervraagd.

Deze fenomenen van psychische orde zijn niet meer verklaarbaar door zuiver chemische, zuiver mechanische werking. Toen de kosmos gebouwd werd kon ik nog denken, dat sub-atomische en atomische elementen, onder den impuls van louter physische energieën, inhaerent aan alle stof, zich groepeerden tot uitspansels van sterren. Het lijkt mij nog denkbaar, dat electronen onder den invloed van zuiver machinale krachten zich constitueren in den vorm van lucht, water, gassen, metalen en gesteenten. Maar slechts onder één enkele omstandigheid kan ik denken dat atomen en moleculen zich mechanisch rijen tot zaadjes welke zichzelf een uiterst vernuftig bewegingsapparaat construeren om ermee te reizen in de lucht, nadat zij eerst plant, boom of bloem geworden zijn; of dat atomen zich mechanisch groeieren tot zaadjes waarin een buitengewoon schrander, nodeloos

gecompliceerd systeem van bevruchting, van zelfverdediging besloten zit dat zij pas zullen gebruiken terwijl zij groeien en bloeien; of dat atomen zich mechanisch rangschikken tot zaadjes die later, spruitend en ontluikend, de uiting concretiseren ener psyche, de uitdrukking van een individueel en duidelijk gekarakteriseerd sentiment. Slechts onder één enkele en volstrekt exclusieve omstandigheid kan ik mij zulke fantastisch gevarieerde, mechanische schikkingen van atomen en moleculen voorstellen: dat die schikkingen geschieden door mijzelf. Want alleen ik als mens, ik alleen temidden van al het bestaande kan die schikkingen denken, en noodzakelijkerwijze moet een ordening van atomen tot zaadje, waarin intelligentie en psyche gecomprimeerd liggen, gedacht zijn, noodzakelijkerwijze moet een gevoel, dat zich condenseert in een stoffelijken vorm, eerst gevoeld zijn. Want hier denkt geen onvrije, aan haar eigen kracht gekluisterde stof. Onmiskkenbaar denkt hier, voelt hier, meent hier, bedoelt hier, een vrije, een kiezende, een persoonlijk willende wezenheid door middel van de onvrije stof. Konden echter die plant, boom of bloem, konden die honderdduizenden verstandelijk, sensitief en aesthetisch uitermate genuanceerde zaadjes zichzelf denken, door henzelf gevoeld worden? Neen, want zij waren er niet. Nergens bestonden zij, nergens konden zij bestaan, op een leeggebrande, in eeuwen durend vuur gesteriliseerde aarde. Als dus ik het niet ben die bij hun eersten aanvang dacht en voelde door hen, dan moeten zij noodzakelijkerwijze gedacht en gevoeld zijn door iemand anders, door een ander wezen, die in hen, die door hen, achter hen dacht en voelde, en wiens gewaarwordingen zij uitbeelden in hun verschijning. Ik ontkom

niet aan het probleem, wanneer ik uit de sterren een eerste kiem van plant en boom laat neerstuiven op mijn verkoolde, en volmaakt gesteriliseerde wereld. Ik verplaats daarmee slechts het probleem. Evenmin ontkom ik aan de oplossing. Want meer dan ene is er niet. Ik heb geen keuze. In de onvrije stof, achter de onvrije stof, door middel van de onvrije stof, wordt met onloochenbare vrijheid gedacht en gevoeld. Dit kan enkel geschieden door mij, die er lichamelijk niet was toen de vegetabielen ontstonden, of door iemand anders, machtiger dan ik, maar die met mij verwant is.

27

Voor de eerste maal sinds de sterren rollen openbaart zich zo op aarde, en misschien in den kosmos, naast de aanwezigheid ener supreme Intelligentie de aanwezigheid ener psyche, van een ziel, van een hart. Zij zijn niet onafscheidelijk, want ik kan in het firmament een menigte regionen observeren, waar alleen de intelligentie nog heerst. Maar in mijn gebied zijn ze voortaan onverbreekbaar verbonden.

Als ik echter zie, in de ijdele lawines van vlammende gesternten, hoe onvoltooid de Intelligentie is op zichzelf, hoe onredelijk in haar supreme redelijkheid, dan kan ik mij moeilijk weerhouden te denken, dat de Intelligentie, eerste en enige zijnde, intelligent genoeg was om het onredelijke harer loutere redelijkheid te bevroeden, en dat zij, mijmerende over zichzelf, haar onvolledigheid noodzakelijkerwijze moest beseffen, en derhalve dat zij, zichzelf altijd begrijpende, altijd reeds Psyche wilde zijn en

Psyche was, potentiële ziel, en altijd begeren moest om van potentiële ziel meer en meer te worden werkelijke ziel, altijd trachten moest om hoger en hoger te streven en te stijgen naar een volmaaktheid, waar de supreme Intelligentie zich in de supreme Psyche verwezenlijkt vindt. Ik kan mij moeilijk weerhouden te denken, nu reeds, bij de eerste kiemen die opspruiten uit de woestijnige, zwijgende aardkorst dat de Intelligentie pas iets is, pas iets wordt, door deze poging naar psychische ontplooiing. Ook kan ik me niet weerhouden te denken, dat niet enkel op deze aarde, maar alom waar nog sterren vlammen, de Intelligentie zal streven en stijgen tot zij als supreme Psyche zich alom voltooid heeft.

28

Den werkman oordelend naar zijn arbeid, zou ik bij de verschijning der vegetatie een reeks van essentiële, kentekenende eigenaardigheden en hoedanigheden kunnen deduceren van hem, die planten, bomen en bloemen in het onzichtbare concipieerde, in het zichtbare verwerkelijkt, de Scheppende Geest. Maar gelijk de stenen en metalen, zo spreken planten, bomen en bloemen een sprakeloze taal, welke voor onze intuïtie, voor ons eigen ik dat de dingen rechtstreeks nadert en kent, zeer duidelijk verstaanbaar is, doch die een taal blijft waarvan de exacte betekenis door ons redenerend intellect niet altijd met voldoende, met absolute stelligheid en klaarheid kan worden geduid. Al bezitten wij echter tot nu toe geen enkel middel om de individuele geaardheid van iedere plant, boom en bloem, het gevoel dat elk hun-

ner verzinnebeeldt, het karakter, de inborst welke bij hun oorsprong in ieder vormend geageerd heeft, met onbetwistbare stiptheid en juistheid te definiëren, toch mag ik geloven, dunkt me, en met evenveel zekerheid als ik aan het licht geloof, dat in het ensemble van planten, bomen en bloemen de optreding van een psychisch phenomeen, van een psychischen factor, ontwijfelbaar kan worden vastgesteld. Zoals de kracht inhaerent is aan de stof, zo schijnt de psyche mij inhaerent aan het leven vanaf zijn aanvang. Geen leven zonder Psyche. Zonder Psyche geen leven. Psyche is leven. Psyche is tevens oneindig gedifferentieerd, oneindig geïndividualiseerd leven. En wat is eigenlijk Leven? Ik zie er een gedachte verwezenlijkt, welke ik, die mij alles verbeelden kan, onverbeeldbaar en onmogelijk zou achten, wanneer ik haar niet met eigen ogen en in ontelbare verschijningen waarnam: de bevrijding der onvrije, in haar eigen krachten gekerkerde stof; de vrijheid van autonome beweging, gegeven, vergund aan de in haar eigen energieën geketende, onvrije stof. De Vrijheid. Het Leven. De Persoonlijkheid. Ik concludeer hieruit dat de werkman die dit verzong en verrichtte mijn meerdere is. Want hij heeft die gedachte van vrijheid en leven geconcipieerd en verricht, toen er, op de naakte aarde en misschien overal elders, niets nog was dan de onvrije stof.

29

Vanaf de planten, bomen en bloemen manifesteert de Scheppende Geest zich dus als twee in een, en een in twee, als Intelligentie en als Psyche. Zijn Intelligentie

kan ik niet vatten. Zij is zonder dimensies. In het grootste en in het kleinste is zij zichzelf altijd gelijk. Zij is ongrijpbaar, onomschrijfbaar. Zij is altijd onveranderlijk, in het grootste en in het kleinste, zij heeft geen graden, nooit en nergens, zij is altijd volmaakt. Zijn Psyche daarentegen, zijn Ziel, begint haar openbaring in planten, bomen en bloemen met genoeg waarschijnlijkheid en bewijsbaarheid om haar te kunnen constateren, maar zonder voldoende precisie om haar nauwkeurig te kunnen analyseren en kenmerken. Zo lang er niets is op deze aarde, waar ik geen ander geluid verneem dan het ruisen van water en wind door de bladeren en het kreunen of kraken der takken, het roffelen van donder en bliksem, zolang er niets op deze aarde zal zijn dan een onsterfelijke tover van loof en bloesem die zich immer hernieuwt, staar ik in een raadselschrift, waar ik alles moet vermoeden en gissen, doch weinig met zekerheid kan begrijpen. Ook deze zwijgende feeërie, welke duizenden eeuwen duurt en steeds in pracht vermeerdert, zou milliarden eeuwigheden kunnen duren, evenals de sterren, zonder dat de Gedachte, en zonder dat de gedachte van mij, die deze stille schoonheid overschouw als ware ik de Gedachte, in verwezenlijking van haarzelf en in kennis van haarzelf den geringsten voortgang volvoert, noch te volvoeren vermag.

30

In deze ruisende rust van begrensde en bekrompen vrijheid verschijnt dan het Dier. Plant, boom en bloem zijn een zaadje, dat gestort wordt in een onbewegelijken

schoot. Zij ontluiken uit den vasten grond en blijven gebonden aan den grond. Het Dier is een zaadje dat gestort wordt in een beweeglijken schoot. Het ontwaakt in het golvende water, en vanaf de eerste impuls zal zijn rythme zwemen naar de mobiliteit van het water. Gelijk de plant, denk ik, begon het Dier zijn leven in uiterst kleine afmetingen. In zijn oorspronkelijkste gedaante was het misschien niet groter dan een atoom. Het dobberde ergens op een legen oceaan, en er moet in de geschiedenis een seconde geweest zijn, waarop dit atoom van dierlijk beginsel uniek was en eerst-geborene. Want zoals de aarde gebrand had, tijden lang, zo hadden de oceanen gezied, tijden lang, zo hadden de luchten gekookt, tijden lang, en het geringste symptoom van leven was in die totaal gesteriliseerde gebieden onbestaanbaar. Ik kan mij voorstellen, hoe op de lauwe wateren een eerst-geboren dierlijk atoom kiemde, een microscopische levenscel, die blijken geeft van lust en onlust, van attractie en repulsie, die zich voedt, die groeit, die samenkrimpt, die zich verdubbelt. Ik kan mij voorstellen dat deze unieke cel, welke alle toekomstige animale mogelijkheden behelst, verwekt is door ultra-violette of andere stralen ener jeugdige zon, die chemisch leven brouwt. Ik kan mij ook de lauwe oceanen voorstellen, gevuld en overvol van protoplasmatische materie, van quadrillioenen cellen, die schoot en zaad tegelijk zijn.

De eerst-geboren cel belichaamt ontwijfelbaar een individu. Een individu met eigen reacties. Een individu dat misschien voelt, denkt en wil. De onafzienbare brij van cellen bevat fantastische menigten van zulke broeiende, immer zich verdubbende, misschien voelende, denkende, willende individuen. Er moet echter in de ge-

schiedenis ook een seconde geweest zijn, waarop een van die talloze ongedifferentieerde wezens sterker of zwakker wordt, zijn gebuur overmeestert of zich onderwerpen laat, en een rudiment van associatie veroorlooft. Zulk een wijziging in de verhouding der krachten, zulk een evenwichtsbreuk, kan nog teweeggebracht zijn door allerlei mechanische factoren. In deze nieuwe seconde der geschiedenis begint echter een avontuur, dat ik me niet meer kan voorstellen en verklaren als een werktuigelijke, chemische, physische verrichting.

Want zodra enkele van die microscopische levenscellen zich verenigen tot een associatie, manifesteert zich achter het individu-cel onmiskenbaar een tweede Individu, dat over alle geassocieerde cellen heerst, en dat alle regelt volgens zijn inzicht. Dit tweede Individu bezit waarschijnlijk geen grotere capaciteit van intelligentie dan de geïsoleerde cel, welke intelligent genoeg was om vanaf den dag harer geboorte tot heden onveranderd te duren, terwijl het tweede Individu, dat de los zwalkende cellen schaarde onder zijn gezag, meermalen een associatie stichtte, fragiele republieken en mastodontische staten, onbekwaam om zich in stand te houden. Doch alom waar dat tweede Individu cellen verenigt tot een collectiviteit, welke zich bewegen zal in het water, later in of op den grond, en later nog door de lucht, daar arbeidt dit Individu niet enkel als een denker van autonome, intelligente vormen, want dan zou ik hem niet kunnen herkennen, evenmin als ik hem herkennen kan in de cellen. Dan zou ik slechts van hem weten, dat hij vernuftig en machtig is, zoals ik dat weet door de sterren. Dat vernuft en die macht echter zou ik ook in de groepering van cellen nog mogen beschouwen als een effect van louter mechanische

oorzaken. En inderdaad zal hij zich bij de bearbeiding van elk dierlijk lichaam, van elk orgaan, bedienen van zuiver chemische, zuiver machinale middelen, gelijk hij dit deed bij plant, boom en bloem.

Maar overal waar dat tweede Individu de verspreide, leven-dragende individu-cellen ordent tot een zelfstandig organisme, minuscuul of reusachtig, daar werkt hij als de uitbeelder, de vertolker, de vertegenwoordiger ener zeer persoonlijke gezindheid. In elk der meer dan acht honderd duizend verschillende agglomeraties van individu-cellen, welke ik reeds leerde classeren als meer dan acht honderd duizend verschillende dier-soorten, van de primitiefst bewerkte tot de volledigst georganiseerde, werd door het tweede Individu, dat de cellen groepeerde, een meer dan acht-honderd-duizend maal verschillende, zeer persoonlijke, direct qualificeerbare gezindheid uitgebeeld, vertolkt, vertegenwoordigd, en vastgelegd. Misschien niet geprononceerder dan in planten, bomen en bloemen. Maar oneindig duidelijker voor mij, oneindig verstaanbaarder. Ook oneindig onbetwistbaarder. Ik tel evenveel karakters als dier-soorten. Misschien zelfs evenveel nuances in een gegeven karakter als er dieren zijn in een gegeven soort.

Die meer dan acht honderd duizend karakters, door gestalten en gebaren uitgesproken innerlijke gesteltenissen en geneigdheden, doorlopen met infinitesimale gradaties alle trappen van het tedere naar het wrede, van het zachte naar het harde, van het trage naar het snelle, van het luie naar het bedrijvige, van het laffe naar het dappere, van het bezonnene naar het onbesuisde, van het domme naar het schrandere, van het listige naar het oprechte, van het vrolijke naar het sombere, van het schuch-

tere naar het drieste, van het vreesachtige naar het onversaagde, van het eerlijke naar het bedriegelijke, van het gulzige naar het matige, van het loyale naar het geniepige, van het vuile naar het propere, van het aanhankelijke naar het schuwe, van het wulpse naar het kuise, van het betrouwbare naar het verraderlijke, van het lijdzame naar het ongeduldige, van het kalme naar het woelige, van het goedige naar het kwaadwillige, - die meer dan acht honderd duizend karakters der dieren van den dag en van den nacht, der dieren in het water, der dieren boven en onder den grond, der dieren in de lucht, der zichtbare en onzichtbare dieren, representeren alle, en elk voor zich, eigenaardigheden welke de stof nimmer bezitten, nimmer vertonen kan, en zij representeren die persoonlijke, die psychische eigenaardigheden in zulk een veelheid en verscheidenheid van mengsels, van doseringen, van tegenstellingen, dat zelfs een grove, approximatieve opsomming niet kan worden ondernomen. In ieder dieren-oog reeds, waar ogen zijn, weerkaatst zich niet alleen het geziene, maar weerspiegelt zich ook een eigen innerlijk, een ziel, en ieder oog zegt de mogelijkheden dezer ziel, en ieder ogen-paar zegt andere mogelijkheden. Elk paar dieren-oren, waar oren zijn, interpreteert op eigen wijze een geluid, en de manier reeds van interpreteren zegt de gesteltenis ener inborst, ener ziel, en de mogelijkheden dezer ziel.

Die complete scala van psychische gedragingen ligt open voor me als een uitermate gechromatiseerd klavier, waarop elk der meer dan acht honderd duizend toetsen correspondeert met een typische inferieure vibratie. Ik weet zeker dat ik die verbazingwekkend gedifferentieerde reeks van in animale gedaanten belichaamde zielsbewegingen

niet fantaseer. Zij zijn een zakelijk feit, onophoudelijk waarneembaar, en controleerbaar met alle gewenste waarborgen van objectiviteit. De innerlijke disposities van een dier openbaren zich niet enkel in zijn verhouding tot mij als mens. De karakters der dieren manifesteren zich even kentekenend in hun onderling verkeer van dier met dier, en even specifiek in den eenzamen wandel van elk dier. De dieren uiten hun binnenste persoonlijkheid gelijk zij het zouden doen ook wanneer ik er niet was als registrerend getuige. De psychische hoedanigheden der dieren, individueel betoond in iedere soort, zijn een ontegenzeggelijke realiteit.

Nog minder dan bij planten, bomen en bloemen kan ik dezen ongehoorden overvloed van gemarkeerde zielsberoeringen, welke zich in elke dier-soort incarneren, verklaren uit zuiver mechanische oorzaken. Ik zou desnoods kunnen admitteren, dat in een gegeven regioon der aarde, in een gegeven tijdperk van onberekenbaren duur, het totaal der fysieke factoren een aantal animale vormen wrochtte, welke zich, ieder op zijne wijze, machinaal voortbewegen. Ik zou zulke werktuigelijke groepering, en zeer verschillende groepering van levendragende cellen, en buitensporig intelligente groepering van cellen, als werktuigelijke actie kunnen admitteren, wanneer die fysisch gewrochte vormen enkel vormen waren, gelijk mijn duizenden motoren dat zijn. Ook achter elk mijner motoren en gereedschappen schuilt een intelligente gedachte. Maar ieder der animale vormen representeert iets onvergelykbaar zeldzamer dan een automatisch werkend denken. Elk der animale vormen is ontegensprekelijk niet enkel een uiting van leven (die verschillend uitgebeeld, onveranderlijk in wezen

blijft), doch elk der animale vormen is tevens de uiting ener persoonlijke visie, ener persoonlijke reactie op het leven, ener persoonlijke opvatting en inrichting van het leven, een persoonlijk leven in het leven. En als ik desnoods zou kunnen begrijpen, dat het totaal der fysische factoren van een zeker continent gedurende een zeker tijdperk een aantal diverse vormen produceert, ik kan onmogelijk begrijpen en daarom onmogelijk admitteren, dat gelijke fysische oorzaken een zo groot aantal ongelijke, verbluffend gevarieerde, dikwijls tegenstrijdige, psychische effecten voortbrengen. Aannemend dat de materie vermogen bezit om psychische fenomenen te bewerkstelligen, kan ik slechts denken dat psychische verschijnselen, onder gelijke omstandigheden door de materie teweeggebracht, altijd en overal gelijk moeten zijn. En ik vind in de animale vormen psychische fenomenen, karakters, neigingen, gevoelens, interieure drijfkrachten, zielsgesteltenissen van een onbeschrijfbaar ongelijkheid, van een zodanige diversiteit, dat ik gedwongen ben om elk psychisch fenomeen fundamenteel en principieel verschillend te achten van alle materie, en van alle zuiver materiele oorzaken.

31

Onvrije stof, geketend aan haar eigen formidabele krachten, verwerft dus vrijheid bij de verschijning van het Dier. Gestalten van essentieel onvrije stof bewegen zich vrij over de aarde, door water en lucht. Zij kiezen zelf hun richting. Zij bezitten in zekere mate het vermogen, en altijd den wil, om zich te verdedigen tegen vijandelijke

werkingen der onvrije, mechanische stof, tegen vuur, wind, en koude. Zij benuttigen geologische beroeringen om zich te perfectionneren. Wanneer menigten van vissen tijdens een lange periode van verdrogende hitte stranden op het land, vervaardigen zij zich een oor, het laatst gekomene en het bewonderenswaardigste der animale zintuigen, om zich op den vasten grond te kunnen oriënteren en te laten berichten door het geluid. Elke gestalte van bevrijde stof installeert zich op eigen wijze temidden der onvrije stof en altijd met het duidelijk tevoren opgezette plan om zich zo doelmatig mogelijk te bedienen van de bruikbaarheden der onvrije stof. Elk der meer dan achthonderd duizend diersoorten heeft een persoonlijke methode van benutting zijner onvrije omgeving, en achter elke methode vertoont zich een intelligente, logische gedachte, die de methode concipieerde.

Deze vooruit concipiërende gedachte schijnt echter alle consequenties harer redeneringen en berekeningen niet steeds met een volstrekte zekerheid te kunnen voorzien en overzien. Een aantal methoden om gestalten van bevrijde stof te installeren temidden der geboeide materie blijken ongeschikt. Het zijn grote en kleine wezens, pygmeeën en giganten, bij wie de methode proefondervindelijk faalt. Zij worden vernietigd door geologische cataclysmen, of verdwijnen wegens de oorzakelijke gevolgen hunner ongeschiktheid. Ik heb ze versteend teruggevonden in rotsen die smeltend waren, onder geweldige aard-verschuivingen, onder onheugelijk ijs. De concipiërende gedachte, die gestalten van vrije stof verzint, is dus niet onfeilbaar in haar resultaten. Zij kan zich vergissen. Toen zij het megatherium dacht en andere boven-

matige kolossen, hield zij geen voldoende rekening met de bruikbaarheden der onvrije stof en maakte monsters, die buiten proportie stonden tot het landschap dat voor hen bestemd was. De concipiërende gedachte heeft geexperimenteerd. Zij zag zich klaarblijkelijk gedwongen tot experimenteren, en ontmoette er dezelfde verrassingen en teleurstellingen, welke mij zonder twijfel zullen wachten, wanneer ik over een laboratorium beschik waar gestalten vervaardigd zullen worden van vrije stof.

Maar al blijken de uitkomsten harer praemissen niet steeds feilloos, vanaf de allereerste associaties van leven-dragende cellen volvoert de concipiërende gedachte een voornemen, dat zelfs nog door de partiële mislukkingen de aanwezigheid bewijst ener intelligentie, welke zeer bewust, zeer systematisch, en hoewel dikwijls tastend, hoewel dikwijls aarzelend, zeer logisch streeft naar de bereiking van een verheven en misschien ongenaakbaar doel, dat, ook met de macht die zij bezit, slechts stap voor stap kan worden benaderd. In het centrum der dingen waar zij zetelt, wenst zij hetzelfde wat ik nu nog wens: de volmaakte vrijheid ener gestalte van bevrijde stof, en het volmaakte gezag voor een zodanige gestalte over alle aan haar eigen krachten gekluisterde stof. Want niet anders kan de intelligente gedachte zich het Leven concipiëren, dat gaat worden, cel voor cel in het vormelijke, graad na graad in het intellectuele aspect zijner verschijning.

Het is een fabelachtige toeleg om bestanddelen van inerte materie te transformeren in zelf-bewegende, steeds zichzelf hermakende figuren, en vele oplossingen waren denkbaar voor het gestelde probleem. Alle worden geprobeerd. Geen zou ik kunnen verzinnen welke niet be-

proefd is. Van de meeste pogingen naar het verkrijgbare blijft een model achter, dat duizenden en duizenden malen heerlijk ontgoochelt ten opzichte van het beoogde doel, maar dat altijd perfect is in zijn wezen, perfect genoeg om altijd te duren, ondanks zijn geringheid tegenover de massa's van blinde, dolle energieën waarmee het te worstelen heeft, en perfect genoeg, ook het schamelste, ook het zwakste, om als onnavolgbaar wonder te gelden in een gansen kosmos, waar slechts een enkel sprankje vindbaar zou zijn van vrij, eigenmachtig bestaan, temidden van den universelen, onverzettelijken dwang. Met verrukking zie ik de concipiërende gedachte arbeiden. Zij werkt als een Leonardo da Vinci, als een Hiëronymus Bosch, als een Michelangelo, in de millioenste, in de milliardste macht. Maar immer en overal werkt zij gelijk een mens, gelijk ikzelf het zou gedaan hebben. Niet een van die duizenden en duizenden modellen van mogelijke levensvormen, welke ik overtollig weet en ongerijmd, is mij te veel. Niet een zou ik willen missen. Er zijn groteske onder, burleske, parodistische, karikaturale, paradoxale, wanstaltige, paskwillige, mallotige, nachtmerrielijke, griezelige, afschuwwekkende, onbehouwene, miserabele mismaaksels. Maar elk incarneert een inventie, een bevlieging, een fantasie welke van Leonardo had kunnen zijn, van Hiëronymus, van Breughel, van Rembrandt, van mij. Elk dezer kleine en grote gedrochtelijkheden heeft een of meer kanten, vanwaar het monster mij gemeenzaam is, geheimzinnig vertrouwd, als een idee dat mij wil opschemeren uit een vervlogen herinnering, dat mij verbaast, ontroert, en soms berouwt. Er zijn onbeschrijfbaar lieflijke onder, onzegbaar sierlijke, onprijsbaar toverachtige, op alle conti-

nenten, zwemmend, vliegend, kruipend, lopend, fladderend, onovertreffelijk belichaamde visioenen van stille en luide, van discrete en triomphantelijke, van intieme en exuberante, extravagante schoonheid, onuitputtelijke visioenen, grijpbare visioenen ener onbetoonbare drift naar schoonheid, die zich duurzaam, eeuwig wenste in een onvergelykbaren, zich immer hermakenden vorm. En terwijl ik met vervoering dat steeds wisselend sieraad bekijk van een veder, een vleugel, een schild, een oog, een schelp, een schub, een huid, al dat tot niets dienend ornament, al die onvolprezen combinaties van de strengste geometrie en de gevoeligste kleur, al dat met beredeneerd en onberispelijk meesterschap uitgevoerde lineament en coloriet, al die meetkunstige en picturale tooi, overdaad van aanbiddelijken, beminnelijken, harmonischen, edelen tooi, wandelend over de aarde, zwevend door de luchten, verborgen zelfs in de nachtelijke diepten der zeeën waar gedurende duizenden eeuwen niemand ooit deze weergaloze pracht wetend aanschouwd heeft, - wanneer ik mij zulke sprookjesachtige profusie van de meest rigoureuze, meest sensitieve, meest ornamentale Tekening op de gedaanten van dieren en insecten rememoreer met hartstochtelijke vervoering, dan hervind ik weer den mens en mijzelf. Niet enkel omdat ik deze eindeloos variërende architecturen van lijn en tint kan nabootsen of evenaren. Niet enkel omdat ik ze bewonder. Maar omdat ik in elke de onafwijsbare signatuur lees ener zich nimmer-vergissende meesterhand. Zij is de mijne niet. Zij zou de mijne kunnen zijn. Zo, in een mooi hermetisch, dubbel-verzegeld geometrisch embleem grifte ik mijn Teken in den harden steen van een oud bouwwerk. Niemand kan het ontcijferen. Doch mijn Teken

blijft gemerkt in dien steen, en het Teken dezer andere meesterhand bleef onuitwisbaar in de tiara welke sommige rupsen dragen, in de vleugelen der vlinders, in de kelken der bloem, op de schilden der torren, in ieder der milliarden signaturen waarmee elk greintje leven onnodig en onovertreffbaar gesierd werd. Ik ken de waarde van deze Tekens ener meesterhand. Als ik, op een verwoeste, verkoolde planeet rondgaande, slechts een enkel exemplaar vond van dit symbolische schrift, van dit zinvolle ornament (en zij zijn ontelbaar onder onzen hemel) zou ik er verrukt en ontsteld bij stilstaan, want ik zou deze onbedriegelijke signatuur mij horen zeggen dat daar iemand was, die met dezelfde zorgzaamheid en dezelfde liefde, in hetzelfde geluk en dezelfde extase, met dezelfde wiskundige intelligentie gedacht, gevoeld, gemeten en geschreven had als ik.

32

Het schijnt me dus evident, wanneer ik terugtreed naar het verleden, en de drievoudige kronkels afdaal welke het Leven volgde, dat de concipiërende gedachte, vanaf de eerste zelf-bewegende cel waarin zij zich realiseerde, gearbeid heeft met een maximum van vernuft, met een maximum van technische bewerktuiging, dikwijls ook met een maximum van aesthetisch inzicht, voldoende om in bijna iedere ontworpen gestalte een duurzame perfectie en volmaakte bruikbaarheid te bereiken. Van een louter intellectueel en boven-menselijk standpunt bekeken, mag geen enkele animale vorm voltooider geacht worden dan een andere animale vorm. De rudimen-

tairste en de gecompliceerdste beantwoorden beide in gelijke mate aan het verlangen en het doel om een levende gedaante onvergankelijk te bestendigen. Onder dezen absoluten gezichtshoek bestaat er geen verschil tussen vlinder, mug en dromedaris, tussen liervogel en rhinoceros, tussen bacterie en mammoeth. Elk dierlijk wezen incorporeert een zelfde vonkje intellect, en bij elk ageert dat vonkje intellect met hetzelfde nut. Hoewel de constructie van alle dierlijke gestalten (evenals die der planten waarschijnlijk) een tijd van miljoenen jaren vergde, en hoewel de vele etappen in den groei en de combinatie van honderden meer en meer vernuftige organen, welke aan de organismen meer en meer vrijheid van beweging verleenden, zelfs door de opperste Intelligentie slechts langzaam en geleidelijk konden worden doorschreden, heeft het den Scheppenden Geest, die de chromosomen regelde der tienduizenden animale zaden, slechts weinig moeite gekost om een sprank van intellect te storten in de gestalte welke hij bedacht, want elke is er in gelijken graad van doeltreffendheid mee begiftigd. Zoals ik zijn Totale Intelligentie onverdeeld en onverdeelbaar aanwezig zie in de sterren, de atomen en de planten, zo zie ik haar onveranderlijk en onveranderbaar tegenwoordig in de animale vormen. In niets is minder of meer intelligentie, noch in een galaxie, noch in een bloem, noch in een bacil, noch in een dinosauriër van dertig meter lengte, noch in een nachtegaal, noch in een schildpad. Op het plan der intelligentie is alles aan alles evenredig, want alles en alles beweegt in den duur met egale volmaaktheid.

Maar wanneer ik constateren moet dat de Totale Intelligentie gelijkmatig gewerkt heeft in alle levende vormen,

het lijkt me niet minder evident dat de Psyche in elk dierlijk soort zeer verschillend van hoedanigheid en ook zeer verschillend van hoeveelheid vertegenwoordigd is. Nergens lukt het den Scheppenden Geest om de Ziel onverbroken en onverminderd te incarneren. Ik bemerk in de gezamenlijke animale wezens alle graden van de Ziel, alle nuances, alle intensiteiten, alle spanningen, alle kleuringen, alle orchestreringen, alle denkbare variaties, mixturen van de ziel, alle rhythmten, alle snelheden van de ziel, en alle verbindingen van intensiteit, rythme en snelheid. Doch het lukte hem slechts om in ieder onderscheiden dier-soort een symptoom, een fractie te belichamen zijner Psyche. Elk ontstond uit een afzonderlijke impuls. Elk formuleert een geïsoleerde mogelijkheid en een geïsoleerd moment van zijn Gevoelen, van zijn Hart. Wanneer ik al die verspreide symptomen en fragmenten bijeenzamel tot een bundel, achter elkaar rij als de strepen van een spectrum, krijg ik een gamma van psychische expressies, welke van de zwakste tot de sterkste onnaspeurlijk vervloeiend, mij volledig schijnt. Zij is de AI-Psyche, zoals de regenboog een geprismatiseerde straal is van het ene en veelvoudige licht. Maar in geen enkelen animalen vorm bemerk ik de Gehele Psyche. Elke diersoort heeft zijn onveranderlijke en besloten plaats op de gamma der psychische expressies. Geen enkel soort ook en geen enkel individu vermag de bijzondere vibratie der AI-Ziel, waardoor het geformuleerd werd, merkbaar te wijzigen. De fractie der Psyche welke ieder door een manier van zijn, door een manier van gewaarwording, door een manier van ageren en reageren uitdrukt, blijft ieder voor lange reeksen van eeuwen ingeprent. Als Intellect zie ik den Scheppenden Geest in elken levenden

vorm voltooid aanwezig, als Psyche zie ik hem slechts dispaaraat, diffuus, verbrokkeld, versnipperd, en in iedere fragmentering, in iedere dispersie zijner eenheid, onvoltooid gevangen.

Doch reeds in het tertiaire tijdperk, wanneer de zelf-bewegende gestalten haar hoogsten trap van immer verbeterde bewerktuiging bereiken, en wanneer alle pogingen beproefd zijn om een factor van intelligentie en een factor van psyche te combineren in een zekere quantiteit van levende stof (alle pogingen op die van den mens na), reeds gedurende die periode van stilstand en keerpunt in de creatieve werking van den Scheppenden Geest, kan ik de ganse scala zijner affectieve expressies overzichtelijk samenvatten en zijn Psyche analyseren, deduceren, definiëren, zoals ik, den werkman oordelend naar zijn arbeid, het eigenste voelen van iemand kan achterhalen, over wien mij niets bekend is dan de weerspiegelende uitingen welke hij naliet van zichzelf. Ik behoef me slechts rechtstreeks te verplaatsen naar het punt en naar het moment waarop de uiting ontkiemde in den maker. Ik kan nog verder teruggaan in de geschiedenis der wording; want op het ogenblik van het ontkiemen der uiting is haar verwerkelijking reeds begonnen en gevorderd. Ik moet mij verplaatsen naar de seconde der zaaiing, naar het punt en naar het moment waar de uiting nog pure vibratie, puur verlangens- en wilsphenomeen is in het wezen van den maker. Met maten, die bijna even miniem en even precies zijn als de lengte van lichttrillingen, kan ik dan wikken en wegen de bijzonderheden der vibratie, haar qualiteit, haar kracht, haar graad van helderheid, de waarde van haar gehalte. Ik vereenzelvig mij met die vibratie van het moment der

zaaiing, het moment der liefde, ik onderga ze, ik word die vibratie. Ik kan terugkeren naar de seconde waarin alles wat ik zie en ken, nog niet gewekt was, naar de seconde waarin het verlangen en de siddering van dat verlangen de beweging begonnen door welke het geboren werd. Zo ook kan ik den Scheppenden Geest benaderen in de momenten toen een begeerte naar verwezenlijking in hem opwelde. Het zijn altijd momenten van vervoering; daarom kan ik niets zien zonder te bewonderen, daarom kan ik niets bewonderen zonder te beminnen, daarom kan ik niets beminnen zonder te willen oplaaien in aanbidding.

Zeer duidelijk, dunkt me, bemerk ik in de Totale Psyche, zoals zij zich vertoont wanneer ik alle animale expressies welke mij bekend zijn coördineer, twee primordiale, fundamentele impulsen, twee richtingen. Er is een stroom van felle zielen. Er is een stroom van weke zielen. Er zijn heftig geïntoneerden. Er zijn mild geïntoneerden. Hoogmoedigen en zachtmoedigen. Superben en nederigen. Ik zie de naja, de boa, de adder, de haai, de squal, de zaagvis, de karper, de rog, de leeuw, de tijger, de jaguar, de wolf, de beer, de vos, de bunzing, de wezel, de marter, de krokodil, de kaaiman, de gier, de arend, de uil, de condor, de valk, de sperwer, de spin, de wesp, de horzel en duizenden anderen. Ik zie de kameel, het hert, de gazelle, de giraffe, de eekhoorn, het schaap met zijn lam, de geit, de duif, het hoen, de muis, de mol, de schildpad, de wurm, een menigte insecten, een menigte waterdieren en duizenden anderen. Waarschijnlijk is deze dualiteit van felbezielde en van teder-bezielden aanwijsbaar tot in het rijk der microben. Zonder enigen twijfel manifesteert die dubbele stroming van psychische impulsen zich in het

ganse zichtbare dierenleven. Ik vind haar in elken tijd, onder elk klimaat, op elk land, in elken oceaan, in elke rivier, in elke lucht. Ook in elke afmeting. Dat tweevoud werd dus niet gedetermineerd door uiterlijke omstandigheden. Het is onafhankelijk van locale oorzaken en noodwendigheden, van lichamelijken bouw en volume, van bestaansweisen. Overall nestelt het harde naast het zachte, het wrede naast het lieve, in 't groot en in 't klein, bij dag en bij nacht, en 't enig motief van hun verschillendheid is de innerlijke drift, de drang van een ziel, een hart, een gemoed, een gevoel, een trilling welke hen zo maakte, die zich door hen uitte.

Beide stromingen der Psyche van den Scheppenden Geest gaan parallel. Geen van beide schijnt zijn voorkeur te hebben. Gedurende zeer vele eeuwen onderscheidt hij niet tussen zijn aandoeningen. Hij oordeelt allen goed, de felle en de zachte, alle verzinbare mensgens van felheid en zachtheid, want de Intelligentie kan allen in hun individuele volmaaktheid aanvaarden. Voor 't intellect is de naja perfect in haar gehele zijn en doen. Voor het intellect is ook de tortel in haar gehele zijn en doen perfect. Ook de tijger, ook het ooi. Alle. Het zuivere intellect kan geen verschillen, kan geen tegenstrijdigheden waarnemen waar alles volmaakt is. Zelfs geen graden. En zolang de Psyche ongeboren woonde in het creërende Intellect, bestond er geen andere maatstaf dan het intellect. Toen de soevereine Intelligentie, alles van zichzelf kennende, en wetend dat zij in haar volmaaktheid onvoltooid was, omdat ene hoedanigheid haar ontbrak, de hoedanigheid van het levende zijn in een stoffelijken vorm, toen de soevereine Intelligentie, verlangend naar voltooiing, het eerste sprankje leven schiep, het eerste

vleugje leven, dat, hoe vaag ook, hoe onbewust ook, een persoonlijke verhouding moest vertolken tegenover het leven, en ook voor haar, de Intelligentie, onmogelijk anders kon beduiden dan een oordeel over dat sprankje van willend en begerend leven, toen schiep zij haar eersten maatstaf, en haar eigen eersten maatstaf. Vanaf het beginnend vleugje leven, dat reeds een mening sprak over het leven, dat reeds een verlangen uitte, hoe ijl ook, en dat voor het intellect alle mogelijkheden opende van mening en verlangen, kon de soevereine Intelligentie niet anders wensen en willen dan zich altijd meer voltooid te zien, totdat zij de gehele scala van meningen en verlangens doorlopen had, totdat zij zichzelf als volmaakt en voltooid zou terugvinden en herkennen in het leven.

33

Het was een vreemd leven, dat zovele honderden eeuwen geweest is zonder de aanwezigheid van den mens. Ieder voelde zich volkomen in de volkomenheid van elk ogenblik van zijn bestaan. Niemand zag verder dan dit ogenblik en was in dat ogenblik tevreden, voldaan, gelukkig, want elk ogenblik was een golf van begeren, van gans begeren naar het volgende ogenblik, zonder halte, zonder grens, zonder verte, zonder tijd, zonder toekomst. Zelfs in de zorg van het dier voor zijn voedsel, zelfs in den honger, zelfs in de pijn welke het kan lijden wanneer het zich wondt of wanneer het gewond wordt, overstraalt en overstemt de ononderbroken machtige en gelukkige pulsatie van begeren naar leven elken kommer en elke smart. Ik moet aannemen dat de Scheppende Geest, toen

hij zich met zijn soevereine Intelligentie in het avontuur wierp van bevrijding der stof, van bezieling der stof, geen andere kans bespeurd heeft om het leven te doen duren en het leven gradueel te veredelen, dan leven te laten leven van leven, dan het leven te laten verslinden door leven. Want ikzelf ontdekte nog geen andere mogelijkheid en ik zie het middel niet om mij die ontdekking te verbeelden. Maar ook als het vecht, of vlucht, of hijgt tussen de tanden van een muil, rilt in de klauwen van een poot, het dier weet niet dat het sterven kan. Het dier weet niet dat het lijden kan. Het dier weet slechts dat het leven wil en dit verlangen gloeit zo heftig, zo eenvoudig, zo verwarmend, zo geheimzinnig verlokkelijk door elk ogenblik van het dier, dat het in elk ogenblik van zijn duur een ten volle vervuld geluk vindt. Het felle en het zachte, het teder en het wreed bezielde, het teder-wrede en het wreed-tedere, het spel van de kat met vogel en muis, het spel der spin met de vlieg, de jacht der zwaluw en menig ander spel van rover en prooi dat mij verschrikt heeft zolang ik het geluk van in elk ogenblik te zijn niet begreep, alles scheen de soevereine Intelligentie goed, omdat alles gelukkig was.

Maar terwijl de Scheppende Geest in dit duizend-eeuwig spel, en bij iedere nieuwe schakering der infinitesimaal genuanceerde en gedisperseerde Psyche, in elk wezen zichzelf ontmoette en herkende, in geen enkel wezen en nergens ontmoette hij zich volledig, nergens herkende hij zich voltooid of voltooibaar. Nergens, temidden van al het verwoed en lieflijk begerende dat hij wrochtte, was hij geheel. In elk levend wezen, dat hij gedacht had, legde hij het principieel der intelligentie waarmee het gecreëerd werd. Doch elk ontving slechts een

mogelijkheid van intelligentie, want het kon niet meer begrijpen dan zichzelf, niet verder denken dan zichzelf, en die mogelijkheid was nauwelijks ontwikkelbaar, nauwelijks vermeerderbaar. Elk levend wezen ook, waarin hij zijn zielsgesteltenissen vertolkte, kwam voort uit zijn Psyche. Maar elk vertegenwoordigde slechts een fragment, een vibratie dezer Psyche, en in elk was die vibratie voor altijd gefixeerd. De specifieke psychische trilling waaruit elk levend wezen ontstond, en waarin het voortduurde, was door de omstandigheden misschien wijzigbaar, doch nimmer was ze verwisselbaar en steeds bleef zij een fragment. Ieder der felle en harde dieren had sporadische neigingen tot zachtheid, ieder der milde en tedere had vlagen van heftigheid. Maar geen enkel was tegelijk geheel fel, tegelijk geheel teder als hun maker die hen gevoeld en gedacht had, die poogde zich door hen te verwerkelijken. Geen enkel ook kon ooit die gehele felheid en tevens die gehele zachtheid worden, want deze totaliteit van voelen was slechts denkbaar door de intelligentie, verkrijgbaar door de vergelijkende, metende intelligentie, en daar bij elk levend wezen de intelligentie besloten zat in het zijn van zichzelf, en nimmer buiten dat eigen zijn vermocht te schouwen, zat ook de vibratie der Psyche welke dat levend organisme belichaamde, gevangen in die beperking. Geen enkel kon denken buiten zichzelf. Geen enkel kon voelen buiten zichzelf. Geen enkel kon weten buiten zichzelf. Geen enkel had de macht noch de mogelijkheid tot het volledig zijn. De Scheppende Geest, leven creërend, bevrijdde de stof uit de kluisters harer eigen krachten waarin zij geboeid lag. Bij de verschijning echter der hoogst geëvolueerde en vernuftigst bewerkte dieren, na een arbeid van mil-

lioenen jaren, na talrijke reeksen van proeven, aarzelingen, mislukkingen, teleurstellingen, tasten, zoeken, trachten, zie ik zowel de intelligentie als de psyche gevangen liggen in de bevrijde, in de overwonnen stof.

34

Het grote doel, dat ik gissen kan, is niet bereikt. De grond-gedachte van den Scheppenden Geest, welke sedert de vroegste associaties van levende cellen opereert met een consequentie, waaruit ik een logica mag afleiden, ondanks het schijnbaar systeemloze, het blijkbaar kritiekloze, het evident ordeloze, het chaotische waarmee zij wordt doorgevoerd, die eerste en oudste wens van den denkenden geest bleef na miljoenenjarige moeiten en pogingen on vervuld. Het meesterwerk, dat ik veronderstellen kan, het modelleren van een levend wezen, waarin de volheid der intelligentie onbelemmerd en onbegrensd zal fungeren naast de volheid der psyche, dit meesterwerk, waarin de intelligentie zelfstandig en willekeurig zal beschikken over psyche, en waarin de psyche willekeurig en zelfstandig zal beschikken over de intelligentie, dit meesterwerk, waarin alle virtualiteiten, alle mogelijkheden van intelligentie en psyche gelijkelijk vertegenwoordigd zullen zijn, is na een gestadig zich verrijkende, gestadig zich verdiepende meditatie en ervaring van miljoenen jaren nog niet gelukt.

Uit den duur van eeuwen, uit de vele aanlopen, uit de vergissingen, uit de ontelbare proeven welke nodig bleken om dit gewrocht te vervaardigen, mag ik concluderen, dunkt me, dat zelfs voor een maker als de Schep-

pende Geest, wien zeer buitengewone arbeidsmiddelen ten dienste staan, het construeren van een instrument, waardoor de gehele intelligentie en de gehele psyche met volkomen vrijheid werkbaar zouden worden, een uiterst lastige, een uiterst hachelijke, een bijna ondoenlijke onderneming geweest is. Ik mag eveneens concluderen, schijnt me, dat de Scheppende Geest zulk een zeldzaam, bijna onmogelijk instrument, om een of andere reden als onmisbaar beschouwd heeft in zijn schepping, dat hij zeer hoge verwachtingen bouwde op zulk een gedurende miljoenen jaren overwogen, moeilijk en moeizaam, vezel voor vezel uit alle wezens en boven alle wezens gegroeid meesterstuk, en dat hij, de Scheppende Geest, een zekere waarde en betekenis hecht aan het al of niet welslagen van een wezen, dat zijn gansen kosmos kan bevatten en omvatten. Ik mag ook concluderen, lijkt me, dat de Scheppende Geest tijdens de langzame, geleidelijke realisering van dit meesterstuk volmaakt en onbegrensd is geweest als Gedachte en in arbeidsmiddelen, doch onvolmaakt en begrensd in haar uitvoering en in hun gebruik. Hij heeft zich moeten onderwerpen aan verschillende wetten van de stof. Zijn levende psyche heeft zich moeten schikken en regelen naar de wetten der dode materie welke door zijn intelligentie gevormd werd. De stof is bevrijd en overwonnen. Zij is echter niet geheel bedwongen en beheerst. Ook kan ik wederom constateren, geloof ik, dat de Scheppende Geest bij het maken van zijn meesterstuk precies op dezelfde wijze te werk is gegaan, zoals ik een mens zie arbeiden der categorie van Leonardo, Beethoven of Rodin. Gelijk een mens in de milliardste macht, agerend met de krachten van het universum, maar worstelend op hetzelfde plan

en tegen dezelfde mysterieuze weerstanden als sommige zeer wonderlijke menselijke meesters, die intellectueel nauwkeurig weten en zien wat zij willen, die intellectueel over alle technische middelen beschikken, doch die het psychische deel van hun ondeelbare zelf slechts verwezenlijken, en nog slechts bij benadering verwezenlijken, na een serie studies, schetsen, aanlopen, zorgen, lasten, ontgoochelingen en een altijd volhardend weer opnieuw beginnen. Ik mag uit deze duidelijke overeenkomst van arbeidsmethode en moeilijkheden concluderen, dunkt me, dat tegenover en voor den Scheppenden Geest, woorden gelijk almacht en alvermogen geen zin hebben, en dat ook in zijn gebied, evenals hier, slechts waarde heeft wat moeite vergt en strijd.

35

Daar vanaf den beginne de werkende intelligentie overal en in alles volmaakt en niet vermeerderbaar vertegenwoordigd was, daar zich aan het ensemble van het universum sinds de eerste ster niets essentieels heeft toegevoegd dan het psychisch spectrum, meen ik ten laatste ook te mogen concluderen, dat het Universum, voorzover ik tot nu toe kan waarnemen, een toestel is om psyche te fabriceren.

Wat nu zie ik, als ik op dit keerpunt van het goddelijk avontuur de aarde overschouw, waar reeds de edelste en niet meer overtreffbare dieren leven, maar welke nog is zonder mens? Wat ziet hij, de Scheppende Geest? Een reusachtige broed-machine van allerlei soorten zaden, animale, vegetale, minerale. Een ongelooflijk vernuftige,

hoewel uiterst verkwistende, dikwijls paradoxale, soms burleske en groteske, abracadabrante en onnozele broedmachine, zowel in haar doel als in haar middelen. Een bewegingloos zaadje zwelt tot levende gestalte die weer zwelt tot zaad. De zaadjes zijn van onbeschrijfbaar verscheidenheid en hun minuscule mechaniek is van de onnavolgbaarste en bewonderenswaardigste subtiliteit. De levende gestalten zijn onuitputtelijk gevarieerd in vorm en afmeting, van de kleinste tot de grootste, van de meest kleurloze tot de kleurigste, van de onversierdste tot de sierlijkste. Elk heeft zijn individuele kenmerken en eigenschappen. Maar de hoedanigheden van vorm, afmeting en karakter, welke ieder verschillend bezit, veranderen niet meer vanaf de minuut dat elk ze verkrijgt, of veranderen nauwelijks en met een excessieve traagheid. Ontzaglijke menigten van producten dezer perfecte broed-machine moeten elkaar verslinden in het oneindige, om zich in het oneindige te reproduceren, en eindeloos onveranderd verslindend, eindeloos onveranderd te duren.

Het spreekt vanzelf dat slechts een buitensporig prodigieuse intelligentie deze machine heeft kunnen bedenken en monteeren. Maar dit kan niet van het geringste belang zijn voor de intelligentie welke haar beoordeelt. Hoe miraculeus de machine ook is, zij draait in een onverzettelijken cirkel, als de spoortrein van een kinderspeelgoed, waar locomotief en wagens steeds hetzelfde stationnetje, dezelfde wissel, dezelfde brug, tunnel en signalen passeren. Het kan evenmin van enig belang zijn voor de oordelende intelligentie wat er in deze industrie gebeurt, en of er wijzigingen ontstaan, door transformatie, evolutie, mutatie, of iets anders in dezen trant. Want

al wordt de alligator hagedis, de alligator blijft alligator, de hagedis blijft hagedis. De kikker dien ik vind in een terrein dat sinds vijf miljoen eeuwen met de aarde wentelt om de zon, verschilt niet van den kikker die rondspringt aan een slootkant van dezen dag. Alles mag muteren, transformeren, evolueren in de kolossale, wonderbaarlijke broedmachine, alles blijft hetzelfde. Men kan er verdwijnen. Men kan er niet veranderen. Elk is er gemagnetiseerd door een vonk van wellust, en ieder leeft er gelukkig, totdat hij verslonden wordt, of totdat hij zich verbergt in een schuilhoek, wanneer de vonk hem verlaat, en hij sterft gedwee. Maar niemand kent er zijn geluk. Ieder bezit een graad van schoonheid. Maar niemand kent er zijn eigen pracht noch de pracht der anderen. Ieder ontving er de intelligentie. Maar niemand kent er de intelligentie. Ieder is. Maar niemand weet dat hij is. Wat beduidt de gezamenlijke som van wellust, schoonheid, en intelligentie en psyche, welke het levend geschapene gedurende elke minuut uitdrukt, en eeuw na eeuw opstapelt? Niemand kent haar. Gevoel, gezicht, smaak, reuk, gehoor, beweging, werden geleidelijk tot het opperste geperfectionneerd. Maar niemand voelt, ziet, proeft, ruikt, hoort en beweegt verder, denkt verder dan wat hij nodig heeft om te bestaan en voort te telen. Niemand is tot enige aandacht bekwaam dan om zijn eigen leven, en uitsluitend zijn leven, intens te leven, als ware hij bezeten door zijn leven, als verkeerde hij in een wakenden droom. Dit kan een dag duren. Dit kan ook billioenen jaren duren. Het komt op hetzelfde neer of de broed-machine een dag werkt of tien milliarden eeuwen.

Slechts een enkel wezen is er, die haar begrijpend kan

beschouwen. De Geest die haar schiep. Hij alleen ziet en weet den tover der zon in de morgens, in de avonden der aardse atmosfeer. Hij alleen ziet en weet den tover der diepe en donkere oceanen, waar vissen zwemmen met rode, groene, gouden, witte en blauwe lantaarnen. Hij alleen ziet en kent de ziel van de pauw, van den paradijsvogel, van den glimworm, van de insecten die lichtend en vurig zwermen door den warmen nacht. Hij alleen hoort en weet den zang der ontelbare vogels, den roep der talloze dieren, hij alleen ziet en weet het frenetieke geheim, den lust, den jubel van al die ogen, al die harten. Hij alleen kent en weet hun geluk. Want zij zelve kennen het niet eens. En niemand weet noch kent hem. Niemand gist of vermoedt hem. Hij is. Maar alles is alsof hij niet is. Niemand, van de filtrerende bacillen tot den mammoeth en den monumentaalste der sauriërs bespeurde hem. Hij is. Maar door de dieren en in de dieren is hij nog niet meer dan hij was door en in de sterren, door en in de gesteenten, door en in de planten, bomen en bloemen. Hij is nog slechts voor en in zijn eigene gedachte. Hij is nog niets dan onverwezenlijkte gedachte, omdat niemand hem kan denken; hij is onvervuld verlangen, omdat niemand hem kan verlangen. Hijzelf is nog als een wakende droom. Temidden en ondanks de verrukkelijkste realiteit, maar die niemand kent, weet en begrijpt, bleef hij, haar maker, de enige irrealiteit, bleef hij, haar denker, de enige gedachte welke niet verstoffelijkt, verwerkelijkt, vertegenwoordigd werd.

36

Deze onverzettelijke cirkel wordt verbroken, deze onverloste gedachte wordt bevrijd door de komst op aarde van den mens.

De biologie suggereert mij, dat er in de genetische cellen der hoogst geëvolueerde dieren misschien slechts een enkele, misschien slechts een paar chromosomen te wijwijzigen waren om de levende gestalte te formeren door welke het diepste verlangen van den Scheppenden Geest zich vervullen kan. Ik mag reeds denken, dat ik over weinige jaren deze merkwaardig ingrijpende operatie zelf verrichten zal en dat ik haar doen zal met een doel. Ik weet echter niet wanneer, waar en hoe de chromosomische wijziging geschiedde, die van een beest een physisch en metaphysisch begaafd wezen maakte. Ik weet ook niet hoeveel duizenden of honderden jaren zij vergde, noch hoeveel experimenten en mislukkingen eraan voorafgingen, alvorens zij slaagde. Wellicht is het niet gewaagd te veronderstellen dat zij steeds nog duurt, gelijk zij duurde vanaf de eerste levenskiem, en dat zij in menselijke laboratoria logisch zal worden voortgezet.

Maar onder het tiental dieren waarvan het fantaserend intellect zich een vermenschlijking en zelfs een vergoddelijking verbeelden kon, werd het meest geschikte, hoewel schijnbaar het minst edele, het minst belovende, uitgekozen voor een chromosomische modificatie, en zij gebeurde op het juiste tijdstip. De aarde zweefde met een verhelderde atmosfeer door een lichtend uitspansel. Zij was niet meer, gelijk de planeet Venus nu nog is, omhuld met een onophoudelijk en voor de ogen ondoordringbaar huif van wolken, waarachter de zon

schuift als een zilverig en onbegrijpelijk schijnsel, waarachter een mens, die verder moest zien dan zichzelf en verder dan zijne aarde, de sterren nimmer ontwaard en nimmer zelfs vermoed zou hebben. Mijn uitzicht was vrij. Op de aarde vertoefden ook geen vijandelijke monsters meer die onoverwinnelijk voor mij waren, en die mij hadden kunnen verhinderen te leven in een vaste woonstee. Zij stierven uit door gebrek aan voedsel, of kosmische beroeringen hadden hen verdelgd. Bij mijn komst op aarde, hoewel ik zeer wondbaar en onbewapend was, vond ik alles wat er leefde geproportionneerd naar mijne maat, zelfs de wesp, de horzel, de vlo, de luis, de scorpioen, de spin, en andere zonderlinge, grillige, Breugheliaanse inventies van den Scheppenden Geest. Ik moest overal strijden; ik moest overal duchten en dikwijls vluchten. Maar nooit behoefde ik te versagen en niets wat ik ontmoette ging boven mijn macht, ook niet wanneer ik leerde vervaard te zijn.

Ik kwam uit het dier, en in het begin onderscheidde ik mij nauwelijks van het dier. Talrijke eeuwen lang heb ik niet geweten wie ik ben, noch wie ik worden zou. Ik bestond slechts in ontwerp, toen ik als mens op aarde verscheen. Het was misschien nog een ultra-violette of een andere radiatie der zon geweest, welke in de genetische cellen van een beest de chromosomische wijziging bewerkstelligde, waardoor ik onbekende en voor alle overige wezens ontoegankelijke mogelijkheden verkreeg. Doch het waren slechts mogelijkheden die met mij het leven verwierven. Ik was nog geen mens. Ik was enkel naar het mens- worden georiënteerd. Ik was enkel mens in princip, een virtueel, een potentieel mens. Ik had mijzelf te maken. En vanaf den dag dat mij die kans en die

vrijheid geschonken werden om mijzelf te maken, vervolgt mijn geschiedenis en de geschiedenis der aarde haar weg, als hadde de Scheppende Geest zijn macht of een deel zijner macht, zijn wil of een deel van zijn wil overgedragen op mij, als deed hij door mij, als deed ik door hem, als waren wij dezelfde, overeenkomstig gelijk hoewel typisch verschillend.

Toen ik, komend uit het dier, mij maken moest, kende ik mij niet. Nergens vond ik een voorbeeld. Stekeblind ving ik mijn reis aan, waarvan ik den duur reeds schatte op 1.680.000 jaar toen ik een Chaldees priester was, en niets op deze baan toonde mij den weg. Maar als ik mij dikwijls gevoegd heb naar de omstandigheden, en als de omstandigheden mij beïnvloed hebben, als de omstandigheden ertoe bijdroegen om mij een rode, zwarte, gele of blanke huid te geven, een ronden of langwerpigen schedel, een korte of rijzige gestalte, een prognatisch of orthognathisch, een vooruitstekend of rechtstandig kinnebakken, kroes-haren of sluik-haren, nimmer hebben de omstandigheden mijn binnenste ik gewekt noch gemodelleerd, mijn binnenste ik, dat Ik is, en dat ik mijn ziel noem. Neen, nimmer. Bij mijn aanvang als virtueel mens, in elke huid, in elke gedaante, was ik temidden van zodanige omgeving en zodanige omstandigheden geplaatst, dat ik, om mij onder het reeds geschapene te handhaven, alle eigenschappen van ferociteit, van achterdocht, van list, van bedrog, van wreedheid, van onmeedogendheid, van geweldenarij moest bezitten, of, wanneer ik ze niet bezat, moest verwerven, ontwikkelen, vermeederen tot elken prijs. En ik heb ze verworven. Ik ben wreder geworden dan tijger en haai, listiger dan slang en beer. Hoe dikwijls heb ik mij slaglanden ge-

wenst, klauwen, schubben en horens! Ik heb ze niet gekregen in de zestien duizend eeuwen van woesten, taaien kamp tegen al wat leefde, zelfs tegen mijns gelijke. Ik ben onbewapend gebleven, een te vormen ziel in een weerloos lijf. En mijn ziel is harder geworden dan de zielen der wreedst bezielden.

Maar mijn ziel is ook tederder geworden dan die van al mijn levensgenoten, tederder dan die van het symbolisch lam. Hoe heb ik de zachtheid leren kennen, de zachtheid welke ik onder mijn omstandigheden niet gebruiken kon, welke ik zelfs moest vrezen, omdat zij mij slechts kon schaden? Hoe heb ik de mildheid, het erbarmen leren kennen? Zij waren nergens dan in mij. Ik had ze kunnen en moeten terugstoten als hinderlagen voor mijn heil en mijn behoud. Ik heb het niet gedaan. Toen ik nog ruig en woest was, zijn ze in mij ontwaakt en ik heb hen aanvaard. Ik kon ze niet smoren en ik heb ze geprezen als deugden.

Niet de aarde dus modelleerde mij, maar mijn binnenste ziel van binnen-uit, ikzelf mijzelf. Ik wist het niet. Ik wist het nooit. Toen ik nog ongekleeft ging, toen ik nog liep en kroop als viervoeter, het gras maaide met mijn muil als de schapen, en dronk uit de plassen, gelijk ik schreef toen ik Soemeriër was, vermoedde ik niet dat mijn rauwe keel meer dan een enkelen kreet kon slaken. Ik had mij kunnen binden aan eenzelfde eeuwige geluid, gelijk het hinnikende paard, gelijk leeuw, beer, tijger, ezel, bok, koe en kwakende kikker. Ieder dier dat ik hoorde leerde mij het automatisme. Maar mijn ziel fluisterde mij toe dat ik de macht had tot elken kreet, tot allen schreeuw, roep en klank van elk dier, zelfs tot den zang der nachtegale. Alleen mijn binnenste ik kende die on-

begrensdheid. Het wist reeds dat de blik van mijn oog verruimbaar was tot achter de verwijderdste sterren, en het wist dit reeds toen mijn oog nog doolde langs den grond, spiedend naar eten als de beesten.

Terwijl ik verwoed vocht om mijn bestaan, leek ook mijn psyche voor altijd gekenmerkt te zullen zijn door dezelfde bloed-rode kleur en bevangen te moeten blijven in een zeer klein interval van trillingen. Maar mijn binnenste ik vormde mijzelf, schiep mijzelf, en reeds toen de levensnood mij nog bande onder de fellen, en mij dwong verscheurender te zijn dan wolf, arend en panther, wist mijn ziel dat zij de ganse psyche was, dat zij van de laagste tot de hoogste vibraties alle strepen van het psychisch spectrum zou doorlopen en hen naar verkiezing zou kunnen intoneren, dat zij het lam en de leeuw, de duif en de slang tegelijk kon zijn, gelijk hij beiden is, de Scheppende Geest. En wie anders op deze aarde dan mijn binnenste Ik, wees mij naar het voor alle ogen onzichtbare, voor alle oren onhoorbare, voor alle zintuigen onnaspeurbare register, dat door mij aan het psychisch spectrum werd toegevoegd? Ikzelf, zonder voorbeeld, maar van binnen-uit bestuurd, heb reeds toen ik zwoegde in de mijn-schachten van silex, en nog geen schrift had, het psychisch spectrum uitgebreid met een onbekende en nergens vermoede scala van boven-aardse, van hemelse radiaties. En wie anders dan mijn binnenste ik, dat mij de tederheid leerde, kon mij de verrukking en de zaligheid leren van opgetogen te worden met en door het lichaam tot het hoogste geluk, tot een weldadig gevoel van branden, tot dien goeden gloed van vuur-zijn, van meer dan vuur-zijn, van vlammerender te zijn dan in de aardse liefde, en oneindig vermogender dan in de

aardse liefde, wie anders dan mijn binnenste ik kon mij de gelukkige extase leren, waartoe ik zonder enig hulpmiddel opsteeg, wanneer ik mijn gedachte en verlangen richtte naar de boven-aardse regioon?

Door mijn komst in de wereld verwerkelijkte ik echter niet enkel het wezen dat de totale psyche vertegenwoordigde temidden der stof, en den totalen zang der psyche. Temidden van sterren en atomen vertegenwoordigde ik ook de totale intelligentie. Ik kon niet slechts mijzelf denken, gelijk de dieren. De dingen rondom mij kon ik denken zoals ze zijn, buiten hun verhouding tot mij. Mijn eigen zelf kon ik denken en oordelen buiten mij. Ik kon denken dat ik denk, ik kon denken en oordelen hoe ik denk, en meer nog, ik kon denken en oordelen hoe ik denk en oordeel dat ik denk. Ik kon de loutere gedachte en het loutere oordeel zijn van mijzelf en van alles. Ik leefde ook niet enkel, gelijk de dieren, in het moment van den tijd, zonder verleden en toekomst. Ik kon niet slechts den tijd denken die is, die was, die zijn zal. Niet slechts den tijd mijner aarde en mijner zon. Maar achter mijn gewonen tijd kon ik mij verplaatsen en leven, soms in den droom, soms ook wakend, naar een anderen tijd, en achter dezen anderen tijd weer naar anderen tijd, tot ik zelf zuivere tijd ben en in mijn eigen ogenblik zie wat was, wat is, wat worden gaat. Ik woonde ook niet meer, gelijk de dieren, besloten in mijn eigen ruimte. Achter mijn ruimte kon ik mij een wijdere, en verdere ruimte denken, en achter de verste ruimte steeds weer een verdere en wijdere ruimte. Ik kon den tijd denken zonder de ruimte, de ruimte zonder den tijd. Ik kon de ruimte denken zonder de ruimte, den tijd zonder den tijd, en mijzelf zonder mijzelf. Ik kan denken te zijn in

alles, overal, altijd en alles. Gelijk hij dat denken kan, de Scheppende Geest.

37

Zo was ik bestemd vanaf mijn aanvang om te worden, en zo werd ik door eigen krachten, na langen strijd tegen de aardse omstandigheden, van binnen-uit, de dubbele spiegel der gehele intelligentie en der gehele psyche, zo werd ik het perfecte instrument om te kennen en te voelen al wat is, was en zijn zal in den gansen kosmos. Het volle Intellect en volle Ziel, bevrijd uit de onstoffelijkheid, verlost uit de wezenloosheid, ging àl-kennend, àl-voelend, in een stoffelijke gedaante door de stof. De schepping had een Getuige, die alles zou doorvorsen, weten, beminnen, bewonderen, begrijpen: de firmamenten, de lucht, den grond en de zeeën tot op haar bodem. Maar nog een andere bedoeling dan dit beschouwen schijnt te hebben voorgezeten in onze gedachte, toen hij en ik mij concipieerden. Want allengs bleek ik oneindig meer te zijn dan simpele Getuige. Ikzelf werd creatief. En niet alleen omdat ik de schoonheid der dingen nabootste, of nieuwe, eigen schoonheid toevoegde aan de zichtbare pracht. Dat was mij niet genoeg. Boven de tastbare realiteit construeerde ik mij langzaam en geleidelijk een hogere realiteit, een wereld van ideeën, welke voor geen enkel mijner zintuigen waarneembaar was, en tot welke geen enkele mijner levensnoodzakelijkheden mij nodigde noch noopte.

Inderdaad, gedurende zijn arbeid van tienduizenden eeuwen scheen de Scheppende Geest zich geenszins bekommerd te hebben om spirituele en ethische waarden.

Zij bestonden zonder twijfel bij hem als wens, doch tot aan de komst van den mens op deze planeet was er nergens in de immense, prodigieuse broed-machine der aarde een zweem van ethisch principieel aanwijsbaar, zelfs niet vermoedbaar. In den oorsprong beperkte het aanwezige zich tot quantiteiten van laaiende, wervelende stof. Haar wielingen waren machinaal, en onbevredigend, absurd voor het denkend intellect. Later, vanaf de eerste levensverrichtingen werd de quantiteit van materie veredeld met qualiteit van ziel. Maar overal bleef de ziel embryonisch, fragmentarisch, schetsmatig, versnipperd, diffuus; nergens was zij volledig, nergens was zij volmaakbaar, want alom zat zij gekerkerd. Evenwijdig met de physische werfeling was er een psychische werfeling ontstaan, gelijkelijk machinaal, en gelijkelijk onbevredigend, absurd voor het denkend intellect. Verscheidene ethische waarden lagen in dien onafgebroken tollenden kringloop van worden, ontworden, herworden, van zijn, niet-zijn en weder-zijn, verspreid voorhanden, doch alle, hoewel verschillend, waren evenmatig en evenwaardig, wijl er nergens in het zichtbare een maatstaf en een meter bestond om hen te schatten en te meten. Er was geen oog dat hen wetend zien, geen oor dat hen wetend horen kon. Er waren trappen en punten van vergelijking, doch geen vergelijker. Vele ethische waarden, en juist de verhevenste, juist die, welke de hogere natuur der creërende Intelligentie kenbaar hadden kunnen maken, ontbraken nog, en juist die, welke voor het oordelend denken een betekenis, een rechtvaardiging hadden kunnen geven aan het kosmisch avontuur, aan de wonderlijke begeerte naar leven, hebben gedurende duizenden eeuwen ontbroken.

In dezen richtingloos en doelloos cirkelenden chaos verscheen de mens als maatstaf, als meter, als regelaar. In dezen kerker, waar de Scheppende Geest een uitzicht en een uitweg zocht, verscheen ik als bevrijder. Verlosser van Hemzelf, want verwezenlijker van zijn eerste en diepste, van zijn eigenlijke Gedachte, van zijn gehele en intrinsieke essens. Hij, de onzienlijke, zou niet zijn in het zienlijke en levende, wanneer ik er niet was. Ik heb langzaamaan het meten van psychische, ethische waarden moeten leren, terwijl niets op aarde, terwijl niets onder planten, bomen, bloemen, dieren en inerte stof mij dwong of mij aanspoorde om dat meten te leren. In mijn aanvang was ik schijnbaar een dier gelijk de overige dieren. Amper had ik genoeg besef om mij te vergewissen dat de aarde met haar cataclysmen mij verbijsterde, mij terroriseerde. Ik had altijd wreed en hard, hatend en schuw kunnen blijven, zoals mijn talrijke vijanden waren die mij, haveloos en weerloos, belagend vergezelden. Maar uit eigen innerlijke beweging, onweerstaanbaar gedreven van binnen-uit, en nooit van buiten-af, maakte ik onderscheid tussen teder en wreed, tussen zacht en hard, tussen edel en vuig, tussen dapper en laf, tussen trouw en verraad, tussen eerlijkheid en listig bedrog, waarvan ik overal gelijkwaardige voorbeelden zag, en ik noemde hen goed en kwaad. Hen zo noemende koos ik reeds. Ik werd de maatstaf. Ik was de meter. De enige maatstaf voor het geschapene in het ganse waarneembare Heelal, de enige norm. Nooit vergiste ik mij. Maar omdat ik zijn totale Psyche incarneerde, leeuw en lam, slang en duif, kat en muis tegelijk was, omdat ik in het labyrint mijner psychische mogelijkheden nergens een leidraad vond, heb ik dikwijls overgeheld naar de lage en

duistere strepen van mijn innerlijk spectrum. Altijd echter, wanneer ik doolde, kwam er dan een mens, een mens als ik, die mij optrok en voortzweepte naar de regionen van het licht. Soms was het een man, soms een vrouw. Altijd waren zij machtiger dan ik, en onoverwinnelijk. Ik vereerde hen als helden en heiligen, als uitverkorenen, als wijzen, en ik volgde hen.

Terwijl ik leerde maatstaf, meter, vergelijker te zijn, werd ik ook voltooiër. Toen Zijn gedachte mij uitzond naar de aarde, hing het af van mij, of de onverzettelijke cirkel waarin eerst het fysieke, daarna het psychische en het fysieke met elkander rondtolden, verbrijzeld zou worden. Hij rekende op mij. Hij had zijn hoop gebouwd op mij. Ik was zijn toekomst, het toekomende, datgene wat hem toekwam. Ik moest kop en staart van het kronkelende, kruipende serpent uiteenrijten, hem, den Scheppenden Geest, een doortocht banen, de verbinding tot stand brengen tussen deze wereld en zijn werkelijkheid, tussen deze passieve natuur en haar afwezigen beweger. Ik wist dat niet, toen ik hulpeloos gezonden werd in een chaotische, onthutsende, hostile mechaniek, en temidden van duistere panieken mijn reis aanvaardde onder een mateloos en onbegrijpelijk firmament. Ik wist niet dat ik zijn gezant was, zijn zaakgelastigde, zijn vertegenwoordiger, zijn pionier, zijn bondgenoot, zijn verkenners, zijn bevrijder, zijn bevestiger, zijn volgzzaam instrument, gelijk hij het gewild en verlangd had. Maar in mijn donker-gloeiende onbewustheid deed ik alsof ik het wist. Ik dacht de krachten en de wezenlijkheden welke nergens zintuigelijk waarneembaar waren. Ik vond alles uit wat gemist werd in zijn schepping. Ik vond Hem uit, den Verborgene, den Lichtende, den Stralende, den Geheime,

den Menigvuldige, den Ene, en gaf hem attributen, die weersproken werden door alles wat was, maar die allengs zouden worden door mij, gelijk hij immer gewenst had te zijn. Ook Hem moest ik leren denken naar den graad mijner verstandelijke vermogens, die ongeoeffend waren, beïnvloed door veel strijd welken ik te voeren had, beïnvloed door de animale verwantschappen waaraan ik mij ontworstelen moest, en langzaam slechts, zeer langzaam steeg ik tot het begrip en het beeld van een liefhebbenden Hemelsen Vader. Maar altijd, en overal in welke gedaante ook, pueriel of gedrochtelijk, parodistisch, grotesk of boven elke maat en tegen elke redelijkheid, was hij tegenwoordig door mij, bestaande en wordend door mij. Geen der vormen waarin hij zich openbaarde wist dat hij is, en om te weten dat hij is en hoe hij is, was ik hem in het geweld en de pracht van al zijn firmamenten onontbeerlijk. Ik kon niet zijn zonder Hem. Ook Hij, hij kon niet worden en zijn zonder mij, die zijn bemiddelaar was en zijn ontdekker.

Gaandeweg deed ik meer nog, ondanks mijn animale afkomst en tegen mijn natuur. Ik vond de Onsterfelijkheid uit, de Eeuwigheid, die nergens waren, doch die Hij was, en die hij wilde door mij. Ik vond het Recht uit en de Gerechtigheid, welke nergens bestonden in het observeerbare, maar zonder welke alles zinloos is en een dwaas, verdoemelijk machinaal vertoon. Ik vond het Mededogen uit, dat geen zijner schepselen ooit gekend, ooit vermoed had. Ik vond het Offer uit. Het offer van mijzelf. Het soms bedriegelijk, soms misleidend, hoogmoedig en monsterachtig, maar ook het liefdewekkend, het noodzakelijk offer van mijzelf. En wat zou de aarde zijn zonder Offer? Een wildernis. Ik vond meer nog,

altijd meer nog, omdat hij wilde door mij. Ik vond de Liefde uit, de Trouw, de Goedheid, het Geloven in de goedheid, het Hopen op de goedheid, en onversaagd tegen alle aanvechtingen in heb ik gestreefd naar hun werkelijke aanwezigheid, naar hun triomf. Ik leerde niet enkel narekenen in mijn cijfers wat hij gebouwd had in zijn getallen. Ik vond ook uit wat ik noemde het Hart, en langzaam leerde ik mijn hart kloppen als het zijne, en voelen gelijk zijn hart sinds allen tijd gewild had. Ik leerde dat ik meer, oneindig meer was dan zijn Getuige. Ik leerde gaandeweg dat ik de verantwoordelijkheid droeg van zijne aarde, van mijne aarde, van zijn Heelal wellicht, dat mijn heelal is, van hemzelf, dat ik voltrekker ben van zijn Verlangen, van zijn Wil.

38

Welk een roem, welk een eer, welk een geluk om mens te zijn. De Scheppende Geest dacht en deed door mij. Het was mijn bestemming en mijn taak om den cirkel, waarin zijn Gedachte gevangen zat, te verbrijzelen, en langzamerhand heb ik een schakel der ketting welke hem geboeid hield, verbroken. Ik heb in het geschapene den weg voor hem geopend naar de goddelijke en waarlijk intelligente mogelijkheden. Ik ben voor hem een uitzicht, een perspectief, ik ben zijn horizon. Alles wat aan het geschapene goddelijkheid verleent, spirituelen zin, ethische waarde, alles wat voor het oordelend Intellect belang heeft, het enige in een schepping wat het absolute Intellect kan prijzen, is op deze aarde gebracht door mij, en op deze toverachtige aarde, in dezen onomvatbaren

kosmos, waar zoveel onschatbare schatten van het buitensporigste en bewonderenswaardigste vernuft en macht werden aangewend, ben ik zijn laatste poging om zijn essens te verstoffelijken, te verzichtbaren, ben ik zijn enig duidelijk en geldig bewijs. Stellig zou ik niet zijn zonder Hem. Stellig kan ik niet zijn buiten Hem. Maar hij heeft zich vervolledigd door mij, en nergens, tot zover ik zien en weten kan, heeft hij zijn ware goddelijkheid, zijn bovenmenselijkheid bewezen behalve door mij, behalve door den mens. Ik ben niet zonder hem. Hij is niet zonder mij. Ik mag met reden veronderstellen dat, hoe meer ik temidden van het geschapene den spirituelen zin, de ethische waarden, de godgelijkheid vermeerder, ik des te meer zal handelen volgens zijn bedoeling. Ik mag veronderstellen dat, hoe minder ik voldoe aan zijn wens om in het stoffelijke vertegenwoordigd te worden met heel zijn goddelijkheid, met heel zijn liefde, met heel zijn geluk van zich voelend te zien in een tastbare gedaante, ik des te minder zal handelen volgens zijn verlangen. Ik mag veronderstellen dat ik hem dierbaar ben, want door mij geschiedt zijn wil. Ik moet veronderstellen dat, naar mate ik willig en geschikt ben om zijn wil tot goddelijkheid in de stof te vervullen, ik mijn roeping, die zijn roeping is, zal volgen. Ik hang af van hem. Hij hangt af van mij. Ik kan zijn Gedachte voleindigen. Ik kan haar ook belemmeren. Ik mag veronderstellen, wanneer ik aan zijn verwachtingen niet beantwoord, dat hij zijn arbeid zal verwoesten door mijn eigen handen, die de handen zijn van hem. Ik kan het paradijs, dat mijn aarde is, verliezen. En wanneer ik het, zoals vroeger wellicht reeds, want in elke fabel is waarheid, opnieuw verlies, zal hij handelen door mij,

en ik zal handelen tot mijn ongeluk door hem, omdat ik niet ben gelijk hij wil, omdat hij niet zijn en worden kan door mij gelijk hij is.

39

Tijdens al de eeuwen van mijn geleidelijk ontluiken en groeien tot begrijpend mens, had mijn onveranderlijke binnenste mij steeds gezegd, dat Hij en ik dezelfde waren, dat Hij in mij woonde als in een tempel, dat Hij sprak door mijn mond wanneer ik poogde zijn geheim te verkondigen, dat Hij handelde door mij, wanneer ik strijd voerde. Maar mijn verstand, dat tegenover het verpletterende volume van aarde en uitspansel, tegenover den onwankelbaren duur der constellaties met gruwen mijn beperktheid en onmacht zag, verwierp het axioma mijner innerlijke stem en eiste bewijzen door ervaring. Het moest zo zijn. Mijn worden kon niet anders geschieden. Want mijn binnenste ik, immer zichzelf gelijk, een onvergankelijk, volledig en ondeelbaar deel van Hem, was Hij, die niet enkel zijn wilde als beweger maar ook als bewogene, het was Hij die niet enkel zijn wilde als begrijpende maar ook als begrepene, niet enkel als voelende maar ook als gevoelde, niet enkel als denkende maar ook als gedachte, het was Hij die niet enkel zijn wilde als principieel, als beginnende, maar ook als begonnene, als werkende werkelijkheid, het was Hij die door mijn intellect zelf ervaren, onthuld en geopenbaard wilde worden.

Mijn verstand echter eiste nog bewijzen mijner metaphysische natuur, mijner identiteit met hem, den Schep-

penden Geest, ook toen mijn verstand sinds lang zichzelf beschouwen kon, en de onmetelikheden waarin het veilig vorsen durfde niet meer te meten vermocht. Ik had nochtans, in een Heelal dat waarschijnlijk mijn Heelal is, niet slechts ethische, goddelijke waarden bevestigd, en hen opgevoerd, tegen alles in, met geduldigen, taaien strijd, tot haar edelst denkbare, menselijke volmaaktheid. Ik had eveneens, door de eeuwen heen, den onvergelykelijken ontdekkingstocht ondernomen mijner muziek, waarvan een mens, die haar ten volste incarneerde en begreep, kon zeggen, dat zij een hogere openbaring is dan alle wijsheid.

40

Ik vond de muziek niet zoals ik de andere kunsten gevonden had, toen ik de dingen die ik zag wilde nabootsen in lijn en kleur of zeggen met woorden. Mijn neiging om alles wat ik ontwaarde en wat mij gebeurde, gelijkend weer te geven in tekens, was ongetwijfeld een aanduiding dat ik meer dan enig ander wezen affiniteiten bezat met den Scheppenden Geest. Nimmer heeft een dier mijn beeltenis gegrift in een rotswand en nimmer zal het trachten dit te doen, zoals ik vanaf mijn vroegste tijden de gestalte der dieren geschreven heb in steen of op hoorn. Maar toen ik, naar het voorbeeld van het natuurlijk hol dat ik bewoond had, mij later een hut, een huis bouwde, toen ik de bomen van een woud transformeerde in de zuilen van een paleis of van een tempel, toen ik beelden boetseerde in klei, sneed in hout, hieuw in graniet, toen ik mijn woning versierde met ornamenten

en verven die mij bekoord hadden op de vleugels der vlinders, op de schilden der torren, in de bladeren en in de kelken der bloemen, in de tinten der lucht vanaf den opgang der zon tot haar neergang, toen ik de metalen goot, toen ik de geometrie en de wiskunde stichtte, en zelfs toen ik mijn herinnering of mijn verrukking vertelde in woorden, creëerde ik niet volgens den strikten zin van dezen term, toen was ik geen schepper, doch slechts herschepper, vertaler en vertolker der signatuur van den onzichtbaren geest, welke ik in werken van eigen schoonheid maakte tot de mijne. De vormen, lijnen en kleuren, de getallen en maten van het geschapene, lagen leesbaar voorradig in het aanwezige en waren waarneembaar voor de zintuigen. Ik had slechts te observeren, te assimileren, te imiteren. Overal vond ik een Voorbeeld. Ik mag mijn affiniteit met de concipiërende en creërende Gedachte dus niet laten gelden als een voldoende bewijs, dat zij en ik identisch zijn, dat ik dezelfde ben in de materie als zij in de immaterie.

Maar de wording mijner muziek is geheel verschillend geweest. Haar geschiedenis was een reis door de witte landen van het ongeborene, naar het gestalteloze gebied van de dingen die nog geen vorm hebben, geen verschijning, geen aanwezigheid. Ik wist dat niet, toen ik duizenden jaren geleden dien tocht begon. Ik wist noch de richting, noch den weg. Geen stuur had ik en geen baken, nergens, in den blanken, effen aether van den onbekenden klank. Geen doel ook kon ik er hebben in die sferen van het ontastbare en nauwelijks denkbare. Alles rondom mij en in mij, waarheen ik ging, was zevenmaal versluierd en onkenbaar geheim, en zodanig geheim, dat ik het geheime rondom mij en in mij zelfs niet bevroeden

kon. Want de muziek was daar, gelijk hij, de Scheppende Geest haar gedacht had. Ik wist echter niet dat zij daar was, noch hoe zij was, en ik bezat geen enkel middel om het te weten, noch om het te bevroeden.

De muziek, zoals Hij haar dacht, zoals ik haar maken moest, was nergens in het geschapene zintuigelijk waarneembaar. Alle geluiden welke ik hoorde van de vogels, van de dieren, van de luchtverschijnselen konden mij slechts misleiden. Zij hebben mij allicht aangespoord om ook geluid te maken, om mijn geluid te zoeken. Tot het vinden echter waren zij meer een hindernis, een hinderlaag zelfs (want zij nodigden mij uit tot nabootsing), meer een bijna onoverkomelijk beletsel, dan een bruikbaar voorbeeld, bijstand en steun. Uit de duizenden geluiden van vogels, dieren, water, wind en donder, zou ik nimmer den toon, den klank hebben kunnen construeren, die logisch aansloot bij de verhoudingen van getallen waarin Hij gerekend en geordend had, die een getrouwe echo ware van zijn fundamentelen toon, zijn klank, van zijn muziek.

Die muziek lag sibyllijns verborgen in de schepping vanaf de eerste trilling waaruit het eerste atoom gewerd. Die muziek was er toen de eerste sterren begonnen te rollen. Zij was er toen de aarde en de overige planeten werden losgescheurd van de barende zon. Zij was er toen er op aarde nog geen oor bestond om haar te vernemen. Die muziek was er toen het oor in het leven verscheen, het laatst en het zonderlingst verwekte onzer zintuigen, het wonderbaarlijkste onzer instrumenten, zo zonderling, zo wonderbaarlijk, dat ik haast zou willen vragen, of het oor niet voornamelijk verwekt is om muziek bestaanbaar te maken. Want gedurende milli-

oenen jaren hadden milliarden wezens zeer goed geleefd zonder oor.

Sijn muziek was er, gelijk vanaf den aanvang zijn intelligentie, zijn psyche er waren. Doch ook toen het merveilleuse oor verscheen van dieren en vogels, ook toen het nog geperfectioneerde oor van den mens te luisteren begon, bleef zijn muziek onverneembaar. Zij was verborgen gelijk hij, een raadsel der sfinx om op te lossen gelijk hij, en gedurende honderden eeuwen bleef zij voor het verstand van den mens intellectueel onkenbaar. En zonder haar intellectueel te kunnen kennen, zonder haar uit iets te kunnen kennen behalve uit mijn binnenste ik, zonder haar aan iets te kunnen verifiëren, en in tegenspraak tot de ganse hoorbare natuur, maakte ik mijn muziek. Ik zong. Ik zong het zuivere octaaf, dat nergens, behalve in een verborgenheid welke ik zelfs niet vermoedde, aanwezig was. Ik zong de zuivere quint, die nergens in de schepping hoorbaar geresonneerd had, behalve in mijn borst. Ik wist niet wat een octaaf, wat een quint was. Ik wist niet, welk een onpeilbaar mysterie, welk een onwrikbare wet, octaaf en quint uitdrukten in een klank. Ik wist niet en ik kon niet weten, dat de eeuwige toon in hen echode, dat zij de eerste beweging en den beweging vertolkten en symboliseerden. Ik wist niet dat ik de eerste en enige was, die deze tonen aanhief. Ik wist niet dat de klanken, welke ik intoneerde, onwankelbare oer-tonen waren, de tonen van het begin, de tonen van altijd. Maar hem die de lier uitvond, hem die de fluit uitvond, waarmee hij mijn klanken begeleidde, noemde ik een god, en ieder die een snaar toevoegde aan de lier, een toon aan de fluit, heb ik gehouden voor een god.

Later, eeuwen later, toen de zingende muziek reeds meer dan twee duizend jaren uit de borst der mensen en uit hun speeltuigen weerklonken had, ben ik den klank gaan meten op een koord. Ik was Pythagoraeër. Ik bemerkte dat de grondtoon zich tot zijn octaaf verhiel als een tot twee, dat zij zich tot de quint van deze verhiel als een tot drie en dat hij zich tot een tweede octaaf, dat een quart vormde na den vorigen, verhiel als een tot vier. Uit deze getallen en hun verhoudingen, die harmonische samenklanken geven en melodische intervallen, bouwde ik een kosmogonie, waarin de een de twee baarde, die drie en vier ontspringen deden. Deze getallen zongen als muziek, en zij drukten met al hun mogelijkheden ook de betrekking uit tussen de onstoffelijke wereld en de stoffelijke, tussen het goddelijke en het menselijke, tussen de sferen en de aarde, tussen den schepper en zijn schepping. Maar de concordantie van zijn oerton met de tonen die in zijn schepping zuiver hoorbaar geworden waren door mijn borst, waaruit ze opwelden naar mijn keel, die gelijklopende overeenstemming van zijn klank en den mijne, die herkomstigheid van mijn klank uit den zijne, die harmonie tussen zijn geest en mijn geest, tussen zijn hart en mijn hart, heb ik, toen ik Pythagoraeër was, slechts kunnen vermoeden. Nimmer kon ik ze bewijzen. Ik had de middelen om een koord te meten; ik bezat echter geen enkel middel om op exacte wijze de constitutie te kennen der materie van den klank. Ik wist zelfs niet, terwijl ik de tonen mat, dat een klank ontstond uit trillingen van lucht.

Toen zijn uit Noord en Oost de Barbaren gekomen en hebben de antieke wereld weggevaagd. Bijna alles verdween; bijna ook de herinnering aan hetgeen was. De

Gedachte vluchtte voor het geweld van moord en brand naar burchten op de toppen van bergen, achter versterkte torens in de vlakte. De aloude zang werd niet gesmoord. Hij klonk door, sereen en betrouwend, onveranderlijk gelijk mijn eigen ziel geweest was in alle vormen mijner existenties, hij zweefde als een melodisch halo boven het gereutel der stervenden, boven het geraas van stortend puin, loeiende vlammen en gillende horden.

Terwijl Europa een langen, roden, smokerigen nacht doortoog, zonder den dag te kunnen raden, temidden der galgen, der ruïnes en van het stage gehuil, maakten mensen, die men componisten noemt, een nieuwe muziek. De muziek is alvorens elk ding. Altijd echo was zij van het enige zijnde, en ook voorspelling van het wordende. Die componisten begonnen, alsof er niets gebeurde na den dood van Pythagoras, na een pauze van meer dan duizend jaren, met de Pythagorische octaaf en quint. Met dezelfde getallen. Zij zongen hun vreugde (ja, hun eigen vreugde, en de vreugde der hervonden getallen), zij zongen hun liefde voor het onvergankelijke, hun geloof, hun hoop en ook hun vermurwing wegens het goede dat niet had kunnen zijn. Deze eeuwige gevoelens zingende, voegden zij aan de Pythagorische getallen-reeks een nieuw cijfer toe, de vijf, en aan den antieken samenklank een nieuwen toon, de grote tert, welke nimmer en nergens ter wereld in dien klank geklonken had. De mensen die men componisten noemt, deden dat onbewust, instinctmatig. Zij waren niet bij machte om redelijk te verklaren en te motiveren wat hun veroorloofde, om mystieke, heilige grenzen, welke sinds heugenis als onschendbaar golden, te overschrijden.

Want zij kenden de constitutie niet der materie. En enkele eeuwen vervlogen nog. Steeds de vreugde zingend en het vaste geloof in toekomstige heerlijkheid, steeds onkundig der physische wetten van den klank, welke een ongisbaar geheim voor hen waren, vermeerderden de componisten de Pythagorische reeks tot en met het cijfer zeven. Zij hadden den reinen drieklank, het volmaakte accoord, dat sedert den aanvang der dingen nog nergens vernomen was, als sonore figuur van eigen vinding, van eigen schepping, in de bestaande natuur geplaatst. Als eigenmachtige denkers schiepen zij ook het accoord der kleine septiem. Beide samenklanken, welke nergens en nooit gehoord waren, beide harmonieën, gerezen uit het onbekende en gericht naar het onbekende, verschenen in het aanwezige als de autografische signatuur van den Europeanen mens.

Daarna brak de tijd aan der wedergeboorte en der exacte wetenschap. Een astronoom en physicus, zoon van een componist, ziet in de kathedraal van Pisa een altaarlamp schommelen. Hij ontdekt de wetten van den slinger en definieert ze in onweerspreekbare mathematische formules. Zonder het te weten had hij het principieel, den oorsprong aangeboord van alles wat is. De heen en weer gaande beweging van den slinger openbaarde zich geleidelijk als een trilling in haar langzaamste rythme en zichtbaren vorm. Stuk voor stuk de materie onderzoekend tot in haar intiemste structuur, vond men allengs aan de basis van elk harer verschijnselen de schommeling van den slinger langs een deel van de cirkel, de ondulatie, de oscillatie, de vibratie, de frequentie, diverse namen voor dezelfde hoedanigheid. Alle dingen hebben hetzelfde uitgangspunt: de trilling. Zij

onderscheiden zich enkel door golflengte en door de intensiteit hunner inhaerente energie. Trap voor trap hebben de physici, die de materie leerden doorvorsen en begrijpen, een klavier van trillingen kunnen constitueren, dat, onvoltooid nog, reeds vijftig octaven bevat, een weidse scala, welke trede voor trede opklimt van de langste hertziaanse golven tot de hoogste en kortste ondulaties der x-stralen, een ware ladder, welke kilometers spant aan den voet, en één vijfmillioenste millimeter aan den spits der uiterste regioon waar nauwelijks nog gemeten kan worden, een ononderbroken ladder, welke uit de afgronden van het onzichtbare en onhoorbare stijgt naar het zichtbare en hoorbare, om weder door de opperste registers van het onhoorbare en onzichtbare te vervluchtigen in andere afgronden. Ook de muziek bleek een trillingsverschijnsel, en het was aan een dove gegeven om te zien wat honderden generaties van horenden nimmer vermocht hadden te horen. Ook de muziek volgde de wetten van den slinger, evenals het hangend koord dat ik golven doe, evenals de kringen van het water waarin ik een steen werp, evenals de schommel van een kermis die een toon zou maken wanneer zij sneller ging, evenals de brug die dendert onder een rollenden trein, onder een marcherend regiment, evenals de kleur die ik strijk, de lamp welke ik opsteek, evenals de elektrische stromen, evenals het Licht. Op het universele klavier der vibraties, dat boven het ultra-violet in het onhoorbare en onzichtbare het register voortzet der duizend trillioen trillingen per seconde, rijde zich de muziek met haar zeven octaven, welke een afstand doorlopen van twee en dertig tot veertig duizend trillingen per seconde.

Zodra men geleerd had de muziek te beschouwen als een vibratorisch fenomeen, werd ook de klank, de grondstof waarmee de componisten sinds eeuwen, zonder haar intellectueel te kunnen kennen, gearbeid hadden, onderworpen aan een methodisch wetenschappelijke analyse, even streng als de rest der fysische verschijnselen. Deze systematische studie van het geluid, uitgaande van den slinger, duurde tot vandaag reeds meer dan twee honderd jaren. Zij wordt onafgebroken vervolgd met hoe langer hoe vernuftiger apparaten. Zoals men geconstateerd had, dat niets in de materie zuiver genoeg was afgestemd om enkelvoudige, gelijkmatige trillingen teweeg te brengen, zo ontdekte men, dat de klank uit veelvoudige en ongelijkmatige vibraties is samengesteld. De klank is een eenheid en veelheid tegelijk van verschillende andere klanken. Men weet nog niet met volstrekte zekerheid of de hoofd-trilling resulteert uit de bij-trilling, dan wel of uit de hoofd-trilling het complex der bij-trillingen voortvloeit. Ik ben geneigd deze tweede hypothese, die de oudste is, te aanvaarden, wijl mij schijnt dat het ene moet zijn om het vele te doen worden, hoewel ook het ene kan worden uit het vele. Kan twee geweest zijn alvorens een was, toen het dimensielloze, het homogene en ongedifferentieerde door de Scheppende Gedachte werd beëindigd, toen in de totale stabiliteit de eerste vibratie nog niet gesidderd en bewogen had? Het ene wekte het vele, opdat het vele wederom het ene zou wekken. De twee explicaties van het fenomeen zijn misschien beide aannemelijk. De cardinale ervaring echter, waarmee het nauwkeurig onderzoek van het geluid onze kennis vermeerderde, was ontwijfelbaar en onbetwistbaar. De

klank is een conglomeraat van andere klanken. Elke trilling heeft een aura van bij-trillingen, elke toon heeft een nimbus van bij-tonen, die in den hoofd-toon bevat zijn als de kleuren in het witte licht, die hem omringen als de golven van kringelend water, die men ook zou kunnen vergelijken met den dans der electronen rondom den kern van hun atoom, met den dans der planeten rondom hare zon. Sinds allen tijd lagen zij verborgen in iederen klank. Nooit en nergens had iemand hen waargenomen; totdat zij ontdekt werden door den doven mathematicus, die de fundamenteen legde der moderne acoustiek.

In dat harmonisch aura van bij-klanken, welke den klank omkransen, van bij-trillingen welke de hoofdtrilling vergezellen en omstrengelen, onderscheidde men met de klaarblijkelijkste evidentie de elementen, waaruit de muziek, zoals zij sinds vele eeuwen werd gezongen, of gespeeld, geconstrueerd was. Niet slechts de vier primordiale intervallen, welke immer geresonneerd hadden uit de borst van den mens, duizenden jaren lang, alvorens de Pythagoraeërs hen theoretisch konden wettigen door het meten ener snaar. Niet slechts dat magische, kabbalistische quaternarium van een, twee, drie, vier, waarop zij de muziek vestigden en den kosmos. Niet slechts dat theologische, dogmatische quaternarium, waarin zij gedurende twintig eeuwen muziek en kosmos kortzichtig en eigendunkelijk begreep hadden. Maar in het harmonisch aura dat elken klank omstraalt, vond men ook met de onweerlegbaarste duidelijkheid den vijfden en zevenden bij-klank, waarmee mensen die componisten genoemd worden, de accoorden hadden gebouwd welke zij lieten ontstaan uit een samenvlechting

van melodieën of uit een samenvoeging van afzonderlijke tonen. Men vond die vijfde en zevende, zeer kort daarna die negende bij-trilling en bij-klank, welke, als het schrift van een geheimen inkt, waarmee de dingen vanaf hun aanvang onmerkbaar getekend werden, zichtbaar en leesbaar gemaakt waren door de componisten, die twee, drie eeuwen leefden alvorens physici de ware natuur van het geluid begonnen te bevroeden.

41

Ik sta dus tegenover een uiterst zeldzame, een waarlijk buitensporige operatie van den autonomen geest. De mens, toen hij op aarde ontwaakte, had bovenzinnelijke ideeën geschapen, als God, Eeuwigheid, Onsterfelijkheid, Ziel, ontsproten uit zijn verlangen, nergens uitgedrukt dan in zijn wil, dan in zijn brein, en ik kan denken dat hij, deze ideeën creërende, die bovennatuurlijke wereld toevoegende aan de natuurlijke wereld, zichzelf metaphysisch ontwikkelende als ware hij god en schepper van zichzelf, ik kan denken dat de mens, zodanig handelende, arbeidde als functie, als incarnatie van den Scheppenden Geest. Maar de bovenzinnelijke begrippen welke ik uitvind zijn niet verifieerbaar. Ik creëerde ze. Ik kan echter in laatste instantie niet bewijzen, dat ik geen waan, geen droom creëer, in plaats van eeuwig zijnde werkelijkheden, die op deze aarde moeten worden en willen worden door mij. Als verkenner, ontginner en opbouwer der metaphysische natuur, arbeidde ik stellig en steeds als afgezant van hem die hier zijn voltooiing wenste. Toch verschaft mijn schepping van de boven-

zinnelijke wereld mij nog geen absoluut bewijs voor de waarheid mijner veronderstelling, dat ik arbeidde als functie, als incarnatie van hem die mij maakte, die zich maakt door mij. Ook mijn arbeid in het controleerbare, in het onmiddellijk verifieerbare, mijn arbeid wanneer ik de getallen nareken waarin hij de materie regelde, wanneer ik nieuwe energieën aanboor of het microbische leven openbaar, wanneer ik het wezen der dingen doorgrond, ook deze arbeid levert mij niet het voldoende bewijs mijner identiteit met hem. Want in het domein der physica is alles zichtbaar, tastbaar aanwezig vanaf den eersten dag, en behoefde ik slechts te leren zien. Hier creëerde ik niet. Hier bootste ik slechts na.

Maar de Muziek is een bovenzinnelijk idee, en in dit domein, genoopt door de omstandigheden van mijn aardse bestaan, ging ik anders te werk. Ook mijn muziek lag voorhanden in de schepping vanaf den vroegsten dag. Zij was er, alvorens er enig geluid was, zij was er alvorens er oren waren om geluid te vernemen. Het licht is muziek, de kleur is muziek, het atoom is muziek. Zij was er, mag ik zeggen, nu ik van muziek elektrische vonken en van elektrische vonken naar believen muziek maak, zij was er vanaf de eerste trilling, de eerste beweging van den slinger. Maar toen ik, de enige die haar horen en begrijpen kon, temidden van het geschapene verscheen, temidden van het overstelpend universele geluid, had ik geen enkel middel om haar te vernemen, evenmin als ik middelen bezat om de Gerechtigheid, de Onsterfelijkheid, de Ziel feitelijk te bespeuren. Mijn muziek, welke zijn zou gelijk de Muziek vanaf den vroegsten dag, gelijk het Licht, was een postulaat evenals mijn andere metaphysische postulaten. Om dit bovenzinnelijk

postulaat tot axioma te maken moest ik scheppen uit het niets, in den chaos mijner gewaarwordingen. Geen vogel, geen ander levend wezen kon of mocht ik imiteren. Ik moest muziek creëren zonder enig voorbeeld, en alvorens ik enig instrument bezat. Ik moest haar scheppen zonder leermeester. Er was geen Apollo, geen Orpheus, Amphion om mij te helpen, want ik was, terwijl ik schuw door de wouden liep, eenzaam onder de sterren, ikzelf was mijn Orpheus, mijn Amphion, mijn Apollo. Toon voor toon heb ik gevonden en gerangschikt, terwijl ik silex dolf, terwijl ik nog de ogen had van een wild dier, en zij klonken zo, zij brachten zulk geluk en troost, dat ik verfabeld werd tot god. Maar ik ordende mijn tonen als simpel zoekend mens, door niets geleid dan door mijn innerlijke norm, en ik wist niet wat ik verrichtte. Ik had geen maatstaf; zelfs geen vermoeden van een maatstaf.

Twintig, dertig eeuwen nadat ik reeds mythe en sprookje geworden was, kwam de Pythagorische mathematicus en filosoof mijn zang, mijn tonen meten. Hij rekende mij na in cijfers en formules, precies zoals ik nu den Scheppenden Geest in cijfers en formules nareken. Hij vond in zijn cijfers wat gezongen had uit mijn hart. Mijn hart had gezongen als de cijfers der Scheppende Gedachte. De vier fundamentele intervallen van het goddelijk accoord, zijn grond-toon, octaaf, quint en quart. Méér vond de Pythagorische mathematicus niet, en hij verhief deze hemelse getallen tot onomstotelijke wet. Hij kon niet verder zien en rekenen dan ik, Apollo, Orpheus, ik, fabelachtig mens, tot dien dag toe gecreëerd had. Hij, de mathematicus, kon geen Drieklank en geen andere klanken kennen, zolang ik ze niet klinken deed.

De cijfers bewezen echter, dat ik vanaf mijn eerste ontketening en opvaart uit de animale boeien gezongen had in harmonie met de eeuwige Gedachte, als ware ik haar tolk, en alsof niemand haar kon kennen dan ik.

Gedurende de vele eeuwen die liggen tussen de antieke wetenschap en de moderne, hebben de Pythagorische cijfers gegolden als een onoverkomelijk gebod. Maar drie honderd jaren reeds alvorens ik iets kon gissen van den slinger, van de trilling, van de bij-trillingen, van het mysterie der klanken, maakte ik een nieuwe muziek. Ik werd niet meer Apollo genoemd, Orpheus of Marsyas. Ik heette Perotinus, Ockeghem, Obrecht, Josquin, Clemens, Lassus, Palestrina, Gabrieli, Sweelinck, Lulli, Haendel, Bach. Maar onder deze positieve namen volbracht ik een nog fabuleuzer taak dan toen ik legendar werd als een god: ik voegde eigenmachtig tonen toe aan het hemelse, Pythagorische accoord. Eerst één, daarna een tweede, later nog een derde. Het waren verboden tonen. Ik ging voort met een klank-spectrum te creëren, dat nergens bestond dan in mijn gedachte, dat nergens waarneembaar, dat nergens en met geen enkel middel controleerbaar, verifieerbaar was. Ik vermeerderde het klank-spectrum, dat sinds den aanvang der historie niet verroerd had, met eigen, onbekende, onkenbare strepen. Toen deze nieuwe menselijke muziek gereed lag, volledig, voltallig, volmachtig, volschoon, kwam de dove mathematicus, en kwamen na hem nog vele andere horende wiskundigen den Klank onderzoeken, meten, berekenen, den Klank dien ik nooit gekend had, den Klank welks eeuwig geheim mij door niets kon worden verraden, den Klank welken ik langs intellectuelen weg onmogelijk kon kennen noch bevroeden. Deze klank,

de absolute klank, die gezongen had vanaf het begin, was zo moeilijk door het oor te vernemen, dat de physici gecompliceerde toestellen moesten verzinnen om hem objectief bemerkbaar en bewijsbaar te maken. Het lukte hun. Vandaag fotograferen zij dien klank. Met uiterst subtiele apparaten registreren zij de hoofd-trilling en de bij-trillingen van dien klank in soepele, sierlijke, verbazingwekkende curven, welke muziek zijn. En toen de wetenschap der physici gereed was, volledig, voltooid, konden zij en ik den absoluten, den eeuwigen klank vergelijken met den menselijken klank die geschapen werd door mij. Ik behoefde geen enkelen toon te veranderen in mijn nieuw accoord. Mijn hart had wederom getrild en gezongen, gelijk het Licht en alle vormen van Licht, gelijk alle vormen van dingen trillen en zingen sedert hun oorsprong, mijn hart had altijd en feilloos getrild en gezongen als de Scheppende Geest, die het Licht en de dingen dacht. Zonder dat ik een toon had te wijzigen, liet mijn muziek zich organisch rijen op het grote klavier der trillingen van de physici.

Mijn muziek onfeilbaar creërend in den blinde, van binnen-uit gedreven, zonder kennis temidden van het onbekende en het onkenbare, zonder dat enig criterium mij bereikbaar was, heb ik dus gewerkt in de lijn der Scheppende Gedachte. Ik heb die Gedachte niet achterhaald, want ik arbeidde zonder voorbeeld. Ik was die Gedachte zelve. Ik was vereenzelvigd met de Scheppende Gedachte. In het physische werkte ik als metaphysisch persoon. De onhoorbare muziek welke de Scheppende Geest in alle dingen legde, maakte ik gelijkkluidend hoorbaar. Ik verwezenlijkte zijn verborgen klank. Ik klonk in klank als hij. Ik was zijne muziek. Ik voelde en dacht als hij.

42

Tot voor weinige jaren zou mijn intellect deze demonstratie mijner identiteit met het Scheppend Principe niet hebben kunnen aanvoeren. Mijn ervaring en kennis der fysische verschijnselen waren te onnauwkeurig, te onbetrouwbaar, te beperkt. En ook vandaag nog zal mijn lang betoog, zelfs al berust het op feiten, zelfs al meen ik een onweerlegbaar en onberispelijk bewijs te leveren, misschien niet iedereen overtuigen. Maar dit is bijna overbodig geworden. De tijden van redenering over mijn ware natuur, de tijden van twijfel omtrent mijn hemelsen oorsprong en verwantschap, de tijden van loochening mijner fysische en metaphysische realiteit, naderen hun einde. Zij zullen spoedig voorbij zijn.

43

Steeds bezeten door het goddelijk verlangen, door de drift naar eigen verwerkelijking, heeft mijn binnenste ik, mijn soevereine ik, dat, evenals Hij, totale intelligentie en totale psyche is, rusteloos gearbeid aan het instrument zijner eigen openbaring. Steeds heeft dat soevereine ik, vanuit de krocht mijner ingewanden waar het huist, mij opgejaagd naar meerder ervaring, meerder weten, klaarder inzicht. Honderden malen heeft het dit lichaam waar het hartstochtelijk woont, moeten verlaten. Honderden malen is het met dezelfde liefde, dezelfde passie en verrukking teruggekeerd naar een lichaam. Steeds keerde het terug met denzelfden droom, dezelfde hoop, denzelfden geduldigen drang naar vervulling. Steeds on-

veranderlijk en onveranderbaar heeft het getracht naar kennis. De kennis door de schoonheid. De kennis door het weten. De kennis door de extase en de liefde. De kennis door de berekening. De kennis der dingen; de kennis en herkenning van zichzelf.

Beurtelings of gelijktijdig heeft mijn soevereine ik radiaties zijner psyche en radiaties zijner intelligentie uitgezonden om het bereikbare en het onbereikbare te belichten, te peilen. Steeds heeft het dieper doorstraald. Het heeft kennis op kennis gestapeld in zijn honderden geboorten. Geen enkele raakte teloor. Zeer vroeg reeds had ik het instinct om een teken van mij achter te laten voor de mensen die komen zouden. Mijn herinnering is de gebeitelde steen der verleden monumenten, het gegraveerde hoorn, de papyrus, het perkament, het boek. Ik groef de ganse geschiedenis mijner aarde op uit hare schachten. Mijn trek naar kennis liet mij nooit gerust. Wanneer er geen noodzaak was om te kennen en te weten, zoals de onbeholpenheid, de kwetsbaarheid, de broosheid, de vergankelijkheid van mijn lichaam, dan blies dat tyrannische ik mij phantasmagorische behoeften in, of chimerische idealen, welke mij dwongen mijn kennis en weten te verruimen. Het heeft nooit gearzeld om mij in gevaren te storten, in rampen, en ik heb nooit getalmd om aan zijn prikkels te gehoorzamen. Overal waar dat soevereine ik belemmeringen ontmoette welke de vervulling van zijn kennis-droom vertraagden, heeft het die hindernissen weggerameid met een meedogenloze wildheid. Overal waar het stuitte op stagnatie en automatisme van denken, heeft het de remmen verbrijzeld. Het gebruikte gaarne geweld en voor gruwelen deinsde het nooit terug. Het toonde nimmer erbarmen.

De oorlog is zijn natuurlijk klimaat, omdat het in voortdurenden oorlog verkeert tegen de begrenzing der materie. Het heeft imperiums gesticht en imperiums verdelgd volgens de eisen van zijn droom. Nieuwe strijd bracht altijd nieuwe kennis. Zoekend naar de beste mixtuur, naar de geschiktste ordening van chromosomen om het bruikbaarst instrument te verkrijgen waarin het zich kon incarneren, heeft dat soevereine ik volkeren en rassen doorengemengd op de bloedigste slagvelden. Met allerlei listen, onder allerlei pretexten, heeft het mij aangespoord om de aarde te doorkruisen, en reeds is het bezig om mij te jagen naar de planeten.

Er bestaat geen kwaad voor dat ik. Er bestaan slechts trappen van goed. Er bestaat geen smart voor dat ik. Er bestaan slechts trappen van vreugde. Het heeft zich geworpen in de stof, en het moet haar bedwingen, het moet haar beheersen. Er is geen andere weg naar deze overwinning dan strijd, en elke phase van dien strijd werd een phase der kennis. Mijn soevereine ik heeft mij steeds aangehitst tot vechten, in vrede of in oorlog, en het vechten heeft steeds het instrument mijner intelligentie verwijd, verfijnd, gezuiverd, veredeld. Alle soorten van strijd voerend tegen de stof, of tegen mijzelf, wanneer ik mij onderwierp aan de traagheden der stof, wanneer ik weigerde hoger te stijgen naar het betere goede, naar verhevener vreugde, en steeds op anderen strijd loerend, terwijl een vorige nog niet bevochten was, heb ik mij altijd nieuwere en altijd schranderer werktuigen moeten verzinnen, om te doden of om te genezen, om te bouwen of om te verwoesten, om te verrijken of om te verarmen, om te kwellen of om te verheugen en te troosten. Elk mijner duizenden gereedschappen was ook een wapen, en

elk mijner duizenden wapens, vanaf den eersten steen waarin ik een gat boorde om hem aan een stok te steken en te gebruiken als knots of als hamer, was een stadium van mijn intellect.

De geringste mijner werktuigen, en juist degene, die mij vandaag kinderlijk onnozel lijken, eisten eenmaal de aanwezigheid en de aandacht van een onvervangbaar en onschatbaar genie. Mijn historie is een lange schakel van zulke genieën die nooit ontbroken hebben, en die, elkaar de hand reikend en den fakkel van het heilige vuur, mij uit den nacht geleid hebben naar den dag, uit de knechtschap naar de vrijheid. Ik ben begonnen met op vier voeten te kruipen over een harden of drassigen grond; vandaag beweeg ik mij met de snelheid van het geluid en weldra zal ik vliegen als de meteor, zodat mijn eigen klanken mij niet meer zullen kunnen achterhalen. Onder alle animale stemmen was de mijne een der minst doordringende; vandaag draagt zij tot overal waar een oor haar horen kan. Mijn oog ziet vandaag het onzichtbare, mijn oor hoort het onhoorbare, en met mijn brein meet ik, die het tellen moest leren op mijn vingers, het onmeetbare, en tel ik het ontelbare. Ik ben begonnen met niet meer kracht dan in mijn spieren was; vandaag beschik ik over het geweld van den bliksem; vandaag bezit ik de macht van haar die ik eerst de Grote Moeder noemde en later de Natuur. Mijn macht overtreft zelfs de hare. Ik kan zee en aarde heftiger doen beven dan zij; ik kan vernielender orkanen ontketenen dan zij; ik kan verzengender vulkanen openen dan zij; ik kan in een enkele seconde millioenen levens verdelgen; ik kan verpletterender onheilen samenpakken en hardvochtiger ontsteltenissen teweeg brengen dan zij sinds heugenis

ooit vermocht. Ik zou ook, wanneer ik wilde, haar kunnen overtreffen in haar poëzie, in haar schoonheid, in haar mildheid, in haar weldaden.

44

Maar dit alles geschiedde nog op aardse en op menselijke schaal, vanaf mijn eerste werp-spies, vanaf mijn eerste rad, tot aan mijn laatste bestuurbare raket-bommen en gevleugelde straal-motoren. Ik begreep niet waarom ik over onheil en dood een heerschappij verkreeg, welke mij satanisch scheen en infernaal. Ik begreep den zin niet van mijn arbitrale meesterschap over eigen geluk en ongeluk. Misschien zou ik in mijn ouden hoogmoed mijn betekenis nimmer begrepen hebben, wanneer ik, alvorens gehele macht te verwerven om den dood te stichten, dezelfde macht veroverd had om leven te vervaardigen. Nog had ik dan in mijn stuggen trots kunnen wanen een mens te zijn, niet meer dan een met intellect begaafd mechanisch mens, wonderbaarlijk en absurd product van blinde oorzaken. Vanaf mijn vroegste tijden had ik den dood nodig als waarschuwing en aansporing. Hij is opnieuw verschenen, gelijk op den verren dag toen ik hem voor 't eerst bewust ervoer. Ook nu zou ik niet den zin van mijn raadsel, en noch mijn doel noch de bedoeling gevat hebben zonder hem, zonder zijn verwittiging.

45

De genieën, die mij de gereedschappen verzonnen, waarmee de aarde kan worden omgetoverd in een feeërie van

de hoogste schoonheid, de onprijsbare genieën der uitvinders, dienaars van het denken, die zo dikwijls de manifestatie der gedachte mogelijk maakten, mijn onmisbare genieën, ervaring voegend bij ervaring en kennis stapelend op kennis, geraakten, na meer dan duizend eeuwen van strijd tegen de stof en van oefening der hersens, tot de uiterste grenzen der intelligentie en tot haar toppen. Mijn broederlijke helpers, die mij leerden mijn eerste kleuren wrijven, die mij den eersten graveer-stift en beitel verschaften, die mij uit geiten-darmen koorden bereidden, die mij pinnen en schroeven sneden om koorden als snaren te spannen op het sonore hulsel der schildpad, mijn trouwe, onafscheidelijke metgezellen, aan wie ik zoveel redding schuldig ben, zoveel bewondering, zoveel dankbaarheid, mijn onvergetelijke kameraden geraakten tot de opperste kimmen van het weten. Zij kwamen tot daar, waar het psychische deel van mijzelf hen vanaf den aanvang oneindige malen in den geest is vooruit geijld, terwijl zij, mijn vrienden, in het lichaam slechts moeilijk en langzaam schrede voor schrede konden klimmen, tot daar waar ik hen als 't ware altijd gewacht heb, tot daar, waar ik hun kan zeggen met een glimlach van opluchting, want ook mijn psychische deel verlangde rationele zekerheid, als bij het uiteinde van een ongebaand en donker woud wanneer de horizon glanzend wordt: zie je wel, wij hebben ons niet vergist, wij volgden dezelfde richting, jullie in de actie, ik in de contemplatie, jullie in de daad, ik in den droom; wij beëindigen denzelfden weg der zelfde reis, aan welker laatste halte wij gezamenlijk naderen wat zo lang onbenaderbaar was, en bewezen vinden wat onbewijsbaar bleef tot op dit punt van onzen tocht.

De reddende genieën die mij altijd de werktuigen bezorgden welke mijn ziel nodig had voor haar openbaring, voerden mij naar een kunnen dat niet meer gebonden is aan aardse, menselijke afmetingen en mogelijkheden, doch waarmee ik vermag te treden op het goddelijk plan en te grijpen in het hemelse bestuur. De bevrijdende genieën van het intellect, die aan mijn ziel alle middelen verleend hadden welke zij vroeg voor haar ontplooiing, gaven mij toegang tot een gebied, dat, immer fysisch zijnde, volgens een orde geregeld was, welke ik metafysisch noemde. Met geweldige machines, met krachten die titanisch zijn wanneer ik ze vergelijk met mijn lichamelijke vermogens, drong het intellect door tot aan de kernen der stof, tot aan het wezen der dingen, tot aan de energie welke alles drijft, atoom, aarde, zon en de zwermen van sterren. Het duizelde, mijn intellect, toen het zich meester maakte van deze energieën, maar het versaaide niet. Het kon zich verbeelden binnen te breken als rover, in een verboden domein, in het heilige der heiligen van een tempel dat niemand straffeloos beschrijft, maar het bleef onvervaard. Het wist wat het waagde, het wist alle gevaren der macht welke het zich toeëigende, terwijl het kennis begeerde der oer-kracht, en met die kennis heerschappij over zijn en niet-zijn. Hoewel het duchtte en vreesde, heeft het niet gewankeld.

Theoretisch reeds, en zonder enigen twijfel weldra praktisch, kan ik de atmosfeer welke ik adem, welke alle leven ademt, kan ik de lucht in welke alle leven wortelt, veranderen in een vuur-zuil, waarvan de dodelijke brand reiken zal tot Mars en Venus. Theoretisch reeds kan ik elk spoor van leven, en ook mijzelf, op deze aarde uit-

wissen. Theoretisch reeds, en zonder twijfel weldra practisch, kan ik de ganse massa der aarde en der zeeën doen wegstuiven als een microscopisch pulver, en door haar verdwijning alle gravitatie-factoren van het universum wijzigen. Theoretisch reeds kan ik de baan der planeten storen, den loop versnellen ener zon die het gewicht der aarde niet meer meesleept in haar vaart. Nog enkele jaren studie, en ik zal de aarde kunnen vergruizelen, gelijk in oude tijden de planeet Lucifer verbrokkelde. Ik zal het zonne-stelsel kunnen ontwrichten. Ik zal kosmische stormen en firmamentele deraillementen kunnen veroorzaken. Aan den hemel zal ik de tekens kunnen veranderen van Orion, Cassiopea, Zwaan, Draak, Beer, Zuiderkruis, Boogschutter, Schip, en de andere gesternten zoals ze in het uitspansel geschreven staan sinds trillioenen jaren, sinds het uur toen een hachelijk evenwicht gesticht werd in de anarchische machten van vuur. Ik zal de Scheppende Gedachte kunnen onderbreken, storen, verhinderen, verijdelen. Ik zal het werk van den Scheppenden Geest, al wat hij geloofd, gehoopt, bemind heeft, kunnen verwoesten. En deze mogelijke vernietiging van den goddelijken arbeid is geen zinneloze fantasie van een megalomanisch brein. Die ongebreidelde macht om over het geschapene te beschikken, lag als een logische consequentie, als een mechanisch fatum, als een zaad dat onvermijdelijk kiemen en groeien zou, bevat in mijn intelligentie, vanaf den dag dat mij de vrijheid geschonken werd om te lezen in het wezen der dingen. Virtueel bezat ik reeds die onbelemmerde macht toen ik onderscheid maakte tussen krijtsteen en silex, toen ik mijn eerste overwinningen behaalde, omdat ik begrepen had dat de harde kei mij dienstiger was als

wapen en gereedschap dan het weke krijgt. Vanaf dien dag behoefde ik slechts verder te lezen. En altijd, altijd verder en verder te lezen in het wezen der dingen, onder de zweep der noodzakelijkheid of uit inwendigen drang, was mijn bestemming. Heden lees ik in het binnenste der atomen. Heden is de primordiale energie, welke alles beweegt en bindt, mijn gereedschap, mijn wapen, het attriboot mijner onbeperkte macht, het onweerspreekbaar signalement mijner natuur, mijner afstamming, mijner roeping, mijner tegenwoordigheid in wat de Scheppende Geest dacht en denkt, mijner verantwoordelijkheid voor wat ik word, voor wat hij wordt die mij hier zond. Ik ben arbiter tussen leven en dood, tussen vruchtbaarheid en onvruchtbaarheid der eeuwige Gedachte. Ik beslis over haar juistheid of onjuistheid. Ik kan kiezen tussen het zijn en niet-zijn misschien van het Heelal, in ieder geval tussen zijn en niet-zijn mijner aarde.

Zo correspondeert mijn intelligentie, geleidelijk voltooid na duizend eeuwen groei, met de Intelligentie van den aanvang. Mijn begrip der dingen geeft mij godgelijk gezag. Proefondervindelijk bewijst mijn intellect mij wat mijn innerlijke stem mij steeds zeide wanneer ik mij over een mijner doden boog, wanneer ik mijn smart vreugde voelde worden, wanneer ik in vervoering al mijn duisternissen tot stralende klaarheid wist te maken, wanneer ik muziek vond die nooit gezongen was, woorden sprak en schreef die nooit geklonken hadden, wanneer ik mijn liefde voor de dingen beitelde in steen, goot in brons, wanneer ik tempels en kathedralen bouwde, wanneer ik offerde en aanbad, wanneer ik de extase uitvond, ja, proefondervindelijk doet mijn voltooid intellect mij ken-

nen en ervaren dat ik in letterlijken zin, in werkelijke waarheid een metafysisch wezen ben.

46

Tegenover zulke ervaring, zulk een feit, worden alle voormalige redeneringen en standpunten kaduuk, alle vroegere kwesties en discussies worden ondergeschikt, overbodig of zinledig. Ik weet mijn plaats in het Zonnestelsel, in het Heelal. De biologie en de astronomie leren mij, dat een miljard maal miljard maal miljard atomen nodig zijn voor het formeren van een mens, en dat tien miljard maal tien miljard maal tien miljard menselijke lichamen voldoende stof leveren voor het bouwen van een ster. Ik houd het midden tussen ster en atoom. Het is mijn exacte plaats, mijn exacte proportie in het Universum. Ik ben het middelpunt van alle cirkels, van alle stralen.

Mijn Aarde in den reusachtigen kosmos is niets dan een korreltje zand, en ik ben niets dan een microbe, die zich op dat zandstuifje vastklampt, zeggen mij de astronomen. Na een korte poos, welke minder is dan één seconde naast de billioenen eeuwen waarin galaxieën komen en gaan, wordt die microbe teruggeworpen in den dood, in de brute materie. Na een korte poos, enkele uren op de astronomische klok der galaxieën, verdwijnt dat korreltje zand met al zijn microben. Het wordt kosmisch poeder met alles wat die microben gedacht en verricht hebben, terwijl dat Heelal zal zijn en voortduren alsof het korreltje zand met zijn microben nimmer bestaan had. Ik ben niets op dat niets. Ik ben niets dan

een greintje Leven, als 't ware bij vergissing, toevallig, als een paradoxale nonsens uitgestrooid tussen de uiterste koude en de uiterste hitte, gekiemd op het enige neutrale gebied tussen hitte en koude, dat ik tot nu toe met mijn telescopen waarnam, ontwaakt op mijne Aarde.

Ik ben niets dan dat ephemere vonkje voelend, denkend Leven. Maar ik kan alles. Geen kracht, waar ik ook speur, overtreft mijn kracht. Geen intelligentie, geen ziel, waar ik ook zoek, evenaren mijn ziel, mijn intellect. Kan ik iets verheveners verzinnen dan dat greintje denkend Leven op een korrel zand, kan ik iets redelijkers wensen en willen dan dat sprankje weergaloos Leven met heel mijn macht te handhaven, te bestendigen, met heel het geweld van mijn hart te prijzen, met heel mijn furie te vereren, te aanbidden, als het Enige in dezen meetbaren en onmeetbaren, in dezen vatbaren en onvatbaren kosmos, dat belang en zin heeft? En kan ik iets zinvollers verlangen en verwachten dan dat ik immer als handhaver, als voortzetter der goddelijke gedachte zal wederkeren en deelhebben in het wonder van dat denkend Leven?

47

Ontzagwekkend keerpunt: mijn intelligentie, zich meester makend van de intra-atomische, universele energie, sluit de fysische periode mijner geschiedenis. Zij opent de metaphysische aera mijner toekomst. Zij verleent mij heerschappij, macht en al-macht; zij brengt mythologische, titanische, half-goddelijke en geheel-goddelijke ondernemingen in mijn bereik.

Vreemd avontuur, dat geen mens van vorige eeuwen

zich als werkelijkheid kon verbeelden, onschatbaar voorrecht, enthousiasmerend en duizelingwekkend geluk: ik word beschikker, regelaar van aardse en hemelse zaken, ik word als de goden gelijk ik mij ze eertijds droomde, als de goden die den Zonne-Wagen bestuurden, die zondvloeden zonden, die den onvoorzichtigen mens verjoegen uit een Paradijs en het vergrendelden met een vlammend zwaard, die continenten laten verzinken of verrijzen, die de Doos van Pandora vulden met rampen en een glimpje hoop. Tot dusverre was ik de Getuige van den Scheppenden Geest, de enige die hem kennen, begrijpen, zeggen en bezingen kon, de enige die hem adoreren, de enige zelfs die hem negéren kon. Van nu af word ik door de voltooiing mijner intelligentie Zijn Intelligentie, door de grenzenloze uitbreiding mijner macht word ik Zijn Macht, door mijn vrijelijke keuze tussen leven en dood word ik Zijn Keuze, mijn wil is voortaan onbestrijdbaar Zijn Wil, mijn verlangen Zijn Verlangen en mijn doel Zijn Doel.

Ik ben vrij, want ik verwierf het fundamentele, het essentiële deel van zijne macht. Hoe zal ik haar gebruiken? Ik kan voortbouwen aan zijn werk tot over de aarde, tot in het ruim van planeten en sterren. Ik kan het verdelgen. Sinds miljoenen eeuwen stelt hij zich de vraag. Hoe zal ik antwoorden?

Ik weet wie hij is, de Stralende, de Verrukkelijke. Ik weet hoe hij is, de niet-verborgene, ook al blijft het mij onmogelijk om mij hem figuurlijk te verbeelden, evenmin als het mij tot nu toe lukte om mijn binnenste Ik, dat nochtans is, gedaantelijk te denken. Ik weet echter wat het wil, mijn binnenste Ik, dat mij de Gerechtigheid, de Onsterfelijkheid, de persoonlijke Ziel, haar Eeuwigheid

en haar Muziek dicteerde, postulaten welke mijn intellect aanvaardt omdat het ze bewijsbaar en bewezen acht. Ik weet ook wat Hij verlangt en wil, omdat ik zijn logische gedachte en haar moeilijke verwerking kan volgen vanaf het eerste atoom, vanaf het eerste der firmamenten, vanaf het eerste vleugje leven en psyche temidden van den alomtegenwoordigen dood. Ik ken zijn wens omdat ik zijn gedachte kan volgen tot aan mij, die op dit ogenblik onder een blauwen hemel, in een helderen wind, de tijdelijke voleindiging ben van zijn gedachte, en die haar schrijft. Ik weet dat hij mijn geluk is, mijn mooi geheim, mijn openlijk geheim, en dat ik elk moment van den dag of van den nacht naar hem kan gaan in een goddelijken roes, in den jubel van al mijn moleculen. Ik weet dat er onder de uitspansels niets gelukkigers, niets zaligers, niets werkelijkers is, dan mijn Aarde, vanwaar ik ons ganse grote werk kan overschouwen, oordelen, bewonderen, adoreren, beminnen. Ik weet dat er niets zeldzamers, niets verlokkeners, niets begeerlijkers is in al het waarneembare dan de vonk van voelend, denkend, tooiend Leven welke hier werd uitgestrooid, en die door mijn kracht radieert met de klaarste schittering, den warmsten gloed, de rijkste, heftigste, verstandigste, dankbaarste vreugde. Ik weet dat ik nog scheiden moet van dit brandende, broze, kostbare leven, maar ik weet ook dat ik altijd weer zingend en juichend uit zijn zenith terug zal keren naar mijne aarde, naar het leven, als een banneling naar zijn gelukkig thuis, omdat ik weet dat er voor mijn binnenste Ik, voor den geest, geen welzijn, geen vermogen, geen behagen is dan in een stoffelijk lichaam, dan in dezen strijd, dezen triomph.

Hij heeft het lot der Aarde in mijn hand gelegd. De Aarde, enige plek misschien in de vlammeende woestijnen van het universum waar het onprijsbare Leven bloeit, enige plaats althans waarvan ik met volstrekte zekerheid weet, dat fenomenen er zich manifesteren, welke de onweerspreekbare tegenwoordigheid aanduiden ener boven alles doorluchtige, boven alles vermetele, boven alles bewonderenswaardige, boven alles bezielende, boven alles vergoddelijkende Gedachte.

Hij heeft het lot zijner Aarde, zijner Gedachte in mijn hand gelegd. Zijne Aarde met haar myriaden toveringen van vormen en kleuren, welke misschien nog ergens bestaan kunnen; zijne Aarde, met al de onnoemelijke schatten van zijn geest en van zijn hart; zijne Aarde, meesterwerk dat een arbeid eiste van milliarden eeuwen; zijne Aarde, het enige oord waar ik werkdadig beminnen kan, waar ik werkdadig denken kan; zijne Aarde, waar het verhevenste der wonderen verricht werd: ik, mens, die ééncellig infusorie-diertje geweest ben, ik die door alle rangen van het leven kon opklimmen tot een gelijkende incarnatie van hemzelf, ik, die zijn Gedachte te voltooien kreeg. Want zijn Gedachte is nog niet voltooid. Het Leven is er. Maar de Dood, het enige kwaad, ons enige kwaad, zijn enige smart, de enige werkelijke smart, de Dood werd nog niet overwonnen.

Hij heeft zijn lot in mijne hand gelegd. Hij en ik, zijn afgezant, zijn strijdgenoot, bevinden ons in 't heetste en in 't hachelijkste uur van een gevecht dat sinds miljoenen eeuwen duurt. Hij rekt op mij. De voortzetting van het grote werk, de voleindiging der goddelijke Gedachte hangen af van mij. Ik draag zijn Standaard. Zal ik wankelen? Neen. Zal ik zwichten? Neen. Zal ik ver-

raad of rebellie plegen? Neen. Zal ik laf zijn en dwaas? Neen.

De astronomie leert mij dat er een planeet wentelde, die Lucifer genoemd wordt. Zij barstte uiteen in brokken, en haar verloren, verwoeste, steriele fragmenten dolen tussen de banen van Jupiter en Mars. Een fabel leert mij, dat Lucifer gestort werd in den afgrond. De ramp gebeurde toen Wagen en Wagenman, toen Centaur en Duif hun sindsdien onveranderd teken schreven in de hemelen. Woonde ik, dacht ik, beminde ik reeds op Lucifer? Ik weet het niet. Misschien zal ik het weldra weten, want ik droom ervan om Lucifer's resten aan te wenden als landingsvelden voor vliegtuigen, waarmee ik reizen ga naar het onbekende. Ik weet nog niet of ik het was die Lucifer verdelgde. Maar vandaag kan ik de Aarde, waar ik ons goddelijk avontuur begon met het slijpen van een stuk silex, vandaag kan ik de Aarde en zijn Gedachte, welke ik zolang trouw was, in den afgrond storten. En ik zie het drama, de passie, het lijden van den Scheppenden Geest, die Leven wil, onsterfelijk Leven wil, ik zie het drama van den Scheppenden Geest, die mijn besluit wacht, die gelooft in mij, die hoopt op mij.